

קו נטוי 5

כתב עת לספרות ואמנות
משותף למורים ותלמידים
במכללה האקדמית אורנים
גליון מס' 5

אורנים

אייר תשס"ה, מאי 2005

עורכים: משה יצחקי, עידית לבבי גבאי
עיצוב גרפי והבאה לדפוס: יסמין שלן
מערכת: יעל בן צבי, פתחי פוראני, עמרי אבס,
שולה בירגר, אורון יהלום, מופיד סידאווי,
נטע מלצר, אמיר ארנון
עריכה בערבית: מופיד סידאווי
סדר ועימוד: 'מערכת' קיבוץ דליה
דפוס: "רחש", חיפה

כתובת המערכת:

משה יצחקי
מכללת אורנים
דאר טבעון 36006
טל. 04-9838829

סיון תשס"ה, מאי 2005
אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, התנועה הקיבוצית

© כל הזכויות שמורות לקו נטוי, לאורנים וליוצרים

הערה: כל המידות של יצירות האמנות נתונות בסנטימטרים.

נאוה גלנטי, בעמוד הקודם: Red - my lips 1, 2005, פרט ממיצב
בעמוד זה: Red - my lips 2, 2005, אובייקט אדמה

תוכן העניינים

- Red - my lips נאוה גלנטי / 3-4
קו העורכים משה יצחקי, עידית לבביגבאי / 7
תשליך אפרת ושדי / 9
ללא כותרת עדי וולפה / 15
'תפורות' אביטל אטיאס / 16
Use me to express yourself יעל פיבק / 17
הייתי נמל תעופה דליה סופר / 18
Cuidado ענבל זהבי / 19
אהבה נטע מלצר / 20
אהבה קצרה מירה טנצר / 21
קרובזר אשכר אורן / 22
רומיאו ליוליה יאיר קארו / 23
שני שירי הייקו מאיה בז'רנו / 24
Dead hand ענבל זהבי / 25
מלים מהמחותרת יסמין שלן / 26
היסמין שדיבר הייתם גאדיר / 28
מדבר הייתם גאדיר / 29
שני שירי ערש לחוה:
נצחית מופיד סידאווי / 30
כאשר מופיד סידאווי / 31
הסתננות רוא מסאלחה / 32
יחסים מרלן נחליה / 34-35
שיר אשה אינתיסאר עבאד בכרי / 36
ללא כותרת רוא מסאלחה / 37
חדר - ארבע פינות ברוש עמי לוי / 38
לימס אורון יהלום / 39
עבדאללה פריד אבו שקרה / 45
עבדאללה פריד אבו שקרה / 46
מושג ה"לימס" באימפריה הרומית אורון יהלום / 47
ללא כותרת לובנא נווטחה / 49
אמת או חומה משה יצחקי / 50
חומה דליה מאירי / 51
Perspective לובנא נווטחה / 52
סדנה לכתובת פרזזה דורית פלג / 53
ברוך הבא למיני-אירופה קמפוס אברהם בראב / 54
בית ספר בדואי בנגב גלעד אופיר / 60-61
נעמי אל תיעלמי נירית אמויאל / 62
שולחן פסח אליענה שופטי קומיי / 65
בועה רותי דרורי בינדר / 67

בלי פנים אבי אלקיים / 71
דיוקן עצמי מתן בן כנען / 74
מעין מתן בן כנען / 75
לילה בבית מלון ליאור גל / 79
דיוקן עצמי וברושים בנוף שלומי ללוש / 82
ליל שימורים על הבאוטי של רמבו אמיר ארנון / 83
שמש ושני פסים; אחים עידית לבבי גבאי / 86
אני השבר מירה טנצר / 87
זמן שאול משה יצחקי / 88
צעד אחד עידית לבבי גבאי / 89
יעקב והמלאך עידית לבבי גבאי / 90
בין שמים וארץ, בין קודש לחול, בין ציור לעיין יעל גילעת / 91
כתונת פסים מיכאל סגן־כהן / 97
מה למעלה מה למטה משה יצחקי / 98
שדי משה יצחקי / 99
ברית מילה מיכאל סגן־כהן / 100
מדרש פסוק בני תלמי / 101
בומבמלה ירדן שלם / 103-104
מחזורי גאות ושפל מירה טנצר / 105
מקום דליה סופר / 106
ללא כותרת גלעד אופיר / 107
אצלנו חשוב היופי גלעד אופיר / 108
החמדת שלומי ללוש / 109
Check me I'm a woman ענבל זהבי / 113-114
שני שירי הייקו מאיה בז'רנו / 115
סדנת השירה של מאיה בז'רנו / 116
ג'פטו נטע מלצר / 117
דבש דני זק / 118
בדרך אחרת דני זק / 119
שלגיה מירי אבקסיס / 120
רואה עור אנה קריגר / 121
יוצרת בגרוש כרמית בוזגלו / 122
שוקולד גלי אמיר / 123
יכול להיות שאלה צעקות של סקס? גונן נשר / 124
פרידה רועי רשקס / 130
'הרי את...' תדהר חבר / 134-135
כרוניקה של ערב עמרי אבס / 136
'טיול' איריס ברנע / 137
מאחורי הקלעים קבוצת התיאטרון של אורנים / 138
ללא כותרת אורית סוברנו ושרה לוי / 149
רשימת המשתתפים בחוברת / 149

קו העורכים

זמנים ומצבים של אי־ודאות ושברים תרבותיים יכולים מצד אחד להרבות מבוכה, אך מצד שני הם יכולים להוות דווקא קרקע פורייה להתהוותה של תודעה חדשה, חיונית ויצירתית יותר. האדם המפלס דרכו בראשית המאה ה־21 חוזר באופן פרדוקסאלי ונידון להיות חשוף לתהליכים ברוטאליים של דה־הומניזציה, המגיעים אליו מ'שדות כוח' שונים ומבקשים לטשטש את זהותו האינדיבידואלית ולראות בו סוג של 'ציבור', 'צרכן', 'חייל', 'כלי פוליטי' או 'רוב עמום ודומם' אחר. חשיפה זו יוצרת כריאקציה סוג של קהות, הסתגרות וקידוש התכליתי והעדפתו על פני ה"בלתי מועיל" לכאורה שהוא הרוח האנושית. דווקא בזמנים אלו אנו חשים בחשיבותה ובתפקידה של הפעילות היוצרת כמרכזית בהתחנכות העצמית והחברתית.

בהערותיו לרומן **שם הוורד** מונה **אומברטו אקו** שלושה מבוכים אפשריים:

- א. **המבוך היווני הקלאסי**: זהו מבוך שיש בו לפחות שתי נקודות של התמצאות: כניסה אחת ויציאה אחת. רק דרך אחת מקשרת בין שתי נקודות אסטרטגיות אלה. אמנם נכון הדבר, כי אי־שם באמצע עומדת למכשול המפלצת הנוראה, המינוטאורוס, אולם גם היא אינה מהווה בחשבון אחרון מכשול בלתי עביר להרפתקן נועז מסוגו של תזאוס, המצליח באמצעות חוט אריאדנה לכוון את צעדיו במבוך...
- ב. **המבוך המודרני־המדעי**: יש בו מגוון של דרכים שמתחברות ביניהן ל'מבנה', אולם ניתן לאתרן רק באמצעות 'ניסוי וטעייה' וכך להתקדם אל פתח היציאה המיוחל...
- ג. **המבוך הפוסט־מודרני**: זהו מבוך חסר מבנה לחלוטין. כל אחת מהדרכים יכולה להוביל לכל אחת מן הדרכים האחרות, בתהליך אינסופי של חיבורים. העולם הפוסט־מודרני מתאפיין, איפא, בכך שמושג 'המערכת' [המבנה] מוחלף במושג 'הרשת' [network, grid], מציאות חסרת מוקד ומרכז. במקום לחתור לפריצת מערכת האשליה האפלטונית אל אור השמש הטבעי של התבונה, אנו נידונים לטייל באור מלאכותי, בשביליו הקוסמים והמעיקים של המבוך...

ברוח דברים אלו נראה שהמציאות חוזרת וחושפת את פניה 'כמבוך' רב פנים בו הסדר והכאוס משמשים בערבוביה. המציאות מתגלה לשואף להכירה, כתמונת חיים מורכבת, שופעת ומאיימת באותה מידה.

מציאות סבוכה ומשופעת דרמות אנושיות שימשה מאז ומתמיד חומר גלם פורה להתהוותם של ביטויים וצורות אמנותיות.

היצירה והיוצר בסוף המאה התשע־עשרה ובתחילת המאה העשרים נצרפו בכור ההיתוך

של 'המרד' התרבותי הגדול. המנגנון הדתי וה'עודפות התרבותית' של אירופה המערבית בעת ההיא נתפסו כמערכות מנוונות. האמן ואיש הרוח הניטשיאני לוקח את מקל הנידודים, מבודד את עצמו מן החברה בכדי לחדש את החיוניות, חירות המחשבה וכוחות החיים שבקרבו. כך הלך והתהווה המיתוס של האמן המודרני, האקצנטרי, המבודד, שהתאים לרוח המאה העשרים שביקשה לאתגר, למתוח ולבדוק את גבולות הקיום והנסיון האנושי.

תהליך זה יצר מציאות שאמנם נתנה מקום מיוחד לאמן ואיש הרוח, אך למעשה בודדה והוציאה אותו אל מחוץ למחנה. פרשת הדרכים בה אנו מצויים תובעת התבוננות ושינויים שאחד מהם הוא החזרת היוצר והיצירה מ'הגלות' הניטשיאנית אל מרכז החיים, אל מרכז הבמה, חזרה שיש בה סיכוי ליצור תשתית לסביבה דיאלוגית.

אריסטו לא היה יכול לכתוב את 'הפואטיקה' ללא הומרוס, סופוקלס ויוצרים אחרים. פרויד היה זקוק למיתוס כדי לנסח את התיאוריה האדיפאלית. אנחנו, האנשים העוסקים היום במדעי הרוח והחינוך, זקוקים יותר מתמיד ליצירה כ'ישות פועלת' המכוננת שפה, תרבות ומשמעות.

אנו רואים ביצירה את המוקד החי של ההתגלות האנושית על כל מורכבותה וריבוי מופעיה, ומבקשים להחזיר ולתת לה מקום בתוך האקדמיה. אין אנו תופסים עוד את היצירה כמנוף ליצירת גיבורי תרבות האפופים בהילה הירואית אלא אנו מבקשים לחזור ולקשור אותה ללימוד בצוותא, לחיי היומיום, לבני אדם, לתכנים ולתהליכים דיאלוגיים בוני קהילה.

קו נטוי הוא ניסיון קטן, אך עקבי, בו אנו נותנים ביטוי ובמה לדיאלוג פוליפוני יצירתי, מתוך מגמה להצמיח שפה ושיח בהם מתחדד הקשב האנושי לאחר ולשונה, קשב שיש בו מיצירת זיקה ויחס איכותיים ומשמעותיים לזולת ולקהילה. אנו חוגגים בגיליון זה חמש שנים לפעילותינו. קו נטוי הצמיח כבר יוזמות ובמות שיח נוספות, ואנו מקווים שקיומו ידרבן חשיבה ועשייה שיאפשרו לא רק לשרוד במציאות הכאוטית, אלא גם למצוא את הנקודה הארכימדית ליצירת תרבות, שתהיה אבן שואבת לצעירים המחפשים פשר ומשמעות.

קו נטוי 5 מציע לקוראיו כמה מוקדי צפייה וקריאה: אנו שמחים על חזרתה של השפה הערבית לקו, והפעם נשמעים בה קולות המציעים זווית התבוננות אחרת על האשה בחברה הערבית. מוקדים אחרים הם סיפורים ושירים שהגיעו אלינו מהסדנאות לכתובת פרוזה ושירה. מוקד נוסף מרתק, מתמודד עם שאלת הזהות היהודית מזוויות שונות אשר סמיכותן ברצף יוצרות שפת מראות עשירה.

במסגרת ניסיונותינו להיכנס אל מאחורי הקלעים של האמנויות השונות, קיימנו השנה שיחה על אמנות המשחק והתיאטרון כפי שהם משתקפים בקבוצת התיאטרון של אורנים. עוד בקו נטוי 5 יצירות חזותיות ומילוליות של אמנים / מורים המלמדים באורנים לצד יצירות ביכורים של סטודנטים ממחלקות הלימוד השונות. כל אלה ביחד, כך אנו מקווים חוברים לחוויה מעוררת, מענגת ומרתקת.

משה יצחקי

עידית לבבי גבאי

תְּשִׁילֵךְ אֶפְרַת וְשָׂדֵי

בגינת סבא, בין עשבים שוטים, צמחה לה גינה קטנה של פלפלים חריפים ואדומים ביופיים. בהם קישטתי את עוגות החול ובגללם היו עיניי כפקעת של דמעות. עיניי נמשחו במשחות ורופדו בתחבושות, אך כאבן לא שכך. עכשיו סבא שלי מת. מקופל בקברו הצר שנחפר בחפזון וקירותיו התמוטטו על הקברן, עטוף בתכריכים שהמתינו לו בארון ביתו המתנה ארוכה וממושכת. בשעת צהריים, ביום פטירתו, ביקשנו להוליכו לקברו החדש. מן הקומה השנייה ירדנו לרחוב האפוף ריחות חלב חמצמץ מן המכולת שעמד בה ומכר לחם ולבָּנִיָּה וביצים טריות.

סבא בראש. אחריו מצטופפים הגברים. בין הרווחים החמקמקים והתזזיזיים אפשר להבחין באבי מוכה התדהמה, ראשו מורכן, פניו אפרפרות מזיפים שלא הספיק לגלח ושיצמחו לזקן עייף וסורר. הדמעות עצמן עצמות.

בכביש הצר חורקת משאית זבל מצחינה. מן הקהל הדל נשלחת יד ומזרזת אותה במחאה, אך היא בשלה – מפנה את ערמות האשפה. מבטים זועפים, ונשים סופקות כפיהן. הרב ממשיך למלמל משהו. אני מנסה לעקוב מקרוב אחרי אבי. גבו קמור ושפוף. עומדת על קצות האצבעות ומשפרת את שדה הראייה. דמעות לא נראות בעיניו.

בחום הכבד של י"ז בתמוז נסענו לבית הקברות לחזות כיצד מושלך סבי לבור פעור באדמה וכיצד מתכסה הוא בעפר לח וכיצד מונחות עליו אבנים קטנות שנגנבו מקברי אחרים.

משם שבנו אל ביתו של סבי ששבוע קודם למותו התגלו בו פגרים של גורי חתולה ואמם. הם נכנסו דרך פרצה ומשבקשו לצאת לא הצליחו. בלא מים ושיירי מזון עבש, בחום ובחנק גססו אל מותם. בבית הזה אפשר היה לשמוע בשבתות וויכוחים צורמים ורמים על ואנונו ועל גוש אמונים, על השכונות מוכות הקיפות, על הפקידים העצלים של הסתדרות העובדים ששותים בה תה כל היום ועל הקיבוצים שגוזלים מאיתנו כל חלקה טובה. סבא מועך באצבעותיו בוטנים ומחלץ אותם מקליפתם המאובקת. קומץ את כפתו לאגרוף. מטיח אותו על השולחן ומטיח האשמות בשמאל האשכנזי, לא עלינו. צועקים על עוצמת המכה שיש להכות בערבים, בשרצים האלה שרק צרות מביאים על הארץ הזו. ושוב שואלים אותי "למה לא באה אמא?" ואני מורגלת לומר "היא חולה, לא מרגישה טוב". דודתי מקשה עליי את מבוכתי ושואלת "היא יושנת?" ואני משיבה לה "לא, היא ישנה".

במיטה שמעבר לדלתות העץ מונחת סבתא. צמותיה הדלילות מהודקות לראשה במטפחת צבעונית. כך היא שוכבת, מסורה למיטה. ידיה שמוטות הצידה. עיניה

הבולטות בזהות בתקרה הלבנה, שלא משנה כמה שכבות זפת וסיד ידע הגג שמעליה, נתגלו בה שוב סדקים נימיים של בוא האביב. החדר לבן וחשוך. מכאן נראה העולם קודר ואפרורי.

מדי פעם נכנסים פנימה דודיי וגוערים בה לקום, לפתוח חלון, להוציא את האף – לנשום. וגם אני מנסה את כוחי בגערות ומצליפה בה מילים. חוזרת על דברי המבוגרים, ניגשת אל החלון בהחלטיות ופותחת את התריסים וסוגרת אותם באחת. מכה אותה באור ובחושך. טורקת מאחוריי את הדלת ונבלעת בבליל ההתנצחויות וההשמצות. מתיישבת על הכסא ורגליי מתאמצות להגיע לרצפה. מושיטה את היד לשולחן ומנסה למצוא איזה דבר־מה לפיצוח. כמו חדק תועה של פיל על קרקע צחיחה ומדובללת בקוצים, מוצאת כמה קליפות מפוררות וממוללת אותן בידי.

בליל הסדר האחרון, חודשים ספורים לפני שמסר סבא את נשמתו לבורא עולם, נסעתי. מה הטעם לשבת שוב סביב השולחן הדל, שבגמר לגימות המרק האחרונות יפורק וכל כלי מכליו יוחזר למקומו ויחכה כך עד לשנה הבאה. הייתה לי תחושת שובע מאוסה מן הקהל הקבוע, המיוסר: סבא, הוריי, אחי, שתי דודותיי שחלקו יחד את חייהן במחלקות סגורות ופתוחות למחצה ובעלה של אחת מהן, שנישא לה לפני כמה שנים.

בקושי רב נתמך אז בקביים שלו כשברך אותה וסינן חלקי הברות, מתאמץ לחזור על דברי הרב. הכוס עצמה נרמסה תחת הקב וכשסוף סוף נשמע קול השבר המיוחל נמחאו הכפיים וזלגו כמה דמעות. אך אנחת הרווחה הייתה קצרה, קצרה מידי. את ירח הדבש בילתה בבית החולים כשהיא קשורה למיטה, מנפנת בידיה וברגליה לכל עבר כתרנגול הכפרות שלא ויתר עליו סבי למרות תחנוניי מדי שנה, וכילדה מיבבת מתמסרת לזרועות האחות כדי שזו תזריק לנשמתה את החומר הנוזלי השקוף שירגיע אותה ויעטוף אותה במין שקט כבד ואטום כזה שלא ניתן לחדור אליו.

חומות של שתיקה יוצרת סביבה ואין מבקיעים לחומה, אין שופרות בתנועת המונים של פריצה וביקוע. אין דבר. החומה איתנה בשתיקתה, בחרפתה, ביגונה, בכאבה, בבדידותה, באובדנה.

כשעומדים לידה אפשר פתאום לשמוע שמיים ואדמה, עצים והרים, ואפשר להריח את הרוח ואפשר להקשיב לתנועות הקטנות בחלל האוויר, ולראות מזומים ושריקות ונביחות ואוושת העלים בצמרות.

על ספסל בסמוך לשער העלייה למטוס, הזמן נראה חסר משמעות לחלוטין. לפי איזה שעון עליו לחשב כעת את הזמן? ומה זה משנה אם נוספו כמה דקות או התמעטו. בין כה אין בי כבר שום עניין מן הבתים הציוריים, הסמטאות העתיקות וגינות הבתים שעליהם כתבה לי מיכל במכתביה. העיקר הוא לא להיות כאן. שם – יכול להיות כל מקום ובלבד שאינו כאן. גם אם ב"שם" הוא

יהיה אפור ושומם או ירוק להחריד העיקר שאיני כאן. ימה הבוגדני של תל אביב הולך ונדחק לאחור, ועל אף שהוא שומם ומתון, רסיו ניתזים בעיניי. אותן עיניים תמהות שפעם התמזגו בו, אך בעיקר נישאו אל האופק הקיצי והפליגו על סיפון אונייה או נסקו עם כנפי השחפים הצווחים מן החול החם שתחתיי. החול מדגדג את כפות רגליי, בעצם שורט אותן, והן מתחפרות באיטיות, חושפות חול אחר – מגובש, לח ורך למגע... שובר הגלים מרסק את הגלים באכזריות והם גוועים, מתרפקים במתינות על החוף ונסוגים ממנו.

אמא נועצת עיניה בגבי השפוף. היא מחליפה מילים עליי ועל המופנמות שלי עם חברתה לשמשייה, ושלא יעבור חלילה כלב, יחפור בלהט פראי בחול או שרק יעיז איזה כדור תועה בין שתי מטקות לחלוף מעל ראשה.

ביום הזה שנפרש מלוא רוחבו שקועים זיכרונות מחלידים שנחים כעת על הקרקעית. מתמזגים בה, נטועים בה, סופגים ממנה את המליחות. נאחזים בה ומצמיחים מתוכה, זיכרונות כבדים כמעט מאובנים. אפשר להעלותם רק בחסות החשכה, לטלטלם בספינה ולהביאם לחוף, לפרוק אותם על החול המוזהב ואז לרוצצם על הסלעים העזובים ובשקט בשקט להחזירם למצולות.

"מיכל תחכה לי בשער שלוש" אני משננת לעצמי. הבתים הציוריים, הסמטאות העתיקות וגינות הבתים שעליהן כתבה לי במכתביה, קורצים לי כל כך.

הזקנים היושבים על מרפסותיהם ומפטטים על כוס תה, מחייכים אליי בחכמת שנים חסרת שיניים, ופעמוני הכנסיות באלפיהם מתנגנים בראשי בקנון מופלא. בערב מתמלאות סמטאות סיביליה אנשים עטויי גלימות לבנות ומגבעות קונוס מחודדות, פניהם מכוסות; בימות ענק צבעוניות ועמוסות פרחים ונרות, עם האם, הבן ורוח־הקודש, מטלטלות במתינות והסבלים הנושאים אותן על גבם קובעים את הקצב בקריאות רמות. שם, בבית – שואב האבק עובד נמרצות, הברזים ממלאים את הדליים במים נקיים כדי שהאבק המנוגב בעדינות ישקע בהם ולא יתפזר בכל הבית, המרק מבעבע, הדגים נאפים בתנור, הירקות השטופים ממתנינים במסננת עד שייחתכו בדיוקנות מוקפדת לסלט, הכביסה נתלית על החבל...

"הטלפון מצלצל! מישוהו בדלת, תנמיך את הרדיו אי אפשר ככה בבית הזה, ערב חג היום לאן אתה הולך? טוב, אני נכנסת למקלחת."

"איפה הסידור שלי?"

"שם על השולחן."

"גיהצת את הכיפות?"

"שום דבר, במילא זה נגמר עוד לפני שזה מתחיל."

חלב מטפטף מנרות ענק וצלבים מתנוססים מעלה. על המרפסות עומדות נשים ומסלסלות בקולן סאטות. ההמון משתק ומאזין לשירה. הקור הלופת את פניי והצפיפות דוחקים בי למצוא את דרכי החוצה, לסמטה צדדית. מיכל מובילה, ואני אחריה גומעת מן האוויר המאוהב של ליל פריחת תפוזים, דוחסת אותן

פנימה, לימים אחרים.

תמיד הלכתי מלפנים ואמא מאחור מיישרת את גבי. מטיפה לי על העקמת ועל היציבות. סוחבת אותי מרופא לרופא. זה בודק את הגב, וזה את הנשימה המחרחרת, זה את ההליכה, זה את הסינוסים וזה את השחלות. "הוסת לא סדיר! הנשימה לא סדירה! ההליכה שפופה! היא אלרגית! אסטמטית! התפתחות מעוכבת? היא צריכה מדרסים! זה בנורמה, אין מה לעשות, אין מה לדאוג, תבואו לביקורת עוד חצי שנה".

וביתיים הוורידים שלי מנוקבים, הבגדים שלי מושלכים על הרצפה, הריאות שלי חשופות ברנטגן, אפי פעור, פעם עליי לעמוד קרוב למקל מדידה, פעם עליי לעלות על משקל, פעם לשכב על גבי בפיסוק רגליים, פעם לנשום עמוק להחזיק את האוויר ועכשיו בנשיפה אחת גדולה להוציא את הכל, פעם לעשות אההההה... לסגור את הפה, "תודה את יכולה להתלבש".

אבל לא תמיד ליוותה אותי אמא. בשער הגן עמדו הורים אפילו של הבוגרים, ולי לא המתין אף אחד. רק הכביש הסואן שחציתי עם סבא, ואחרי שעברתי את נהר המכוניות הסואן, סבא חזר מדדה לקיוסק שלו כי בינתיים עטו עליו תלמידי בית הספר, ואני המשכתי עוד כברת דרך בה קטפתי פרחים שהציצו מבעד לגדר האבנים, או שבזווית העין הבחנתי בחתולה וגוריה ורציתי לבדוק שכולם חצו את הכביש בבטחה, אז עמדתי על קצות האצבעות או עליתי על איזה מעקה ורק אז המשכתי.

"ציפור קטנה מונחת על המדרכה, היא לא זזה. מה קרה לה?"

"היא מתה" אמרה אמא.

"מה זה מתה?"

"זה שהיא כבר לא עפה יותר."

"אף פעם יותר?"

"אף פעם."

"אפילו לא פעם אחת אחרון חביב וזהו?"

"כן. תאכלי את המרק לפני שהוא יתקרר."

אבל אני ראיתי מולי את הסוכריות האדומות של סבא שנוחות להישבר בין השיניים שיצק לתבניות של ציפורים מלאות ועגולות. והן עפו וציצו כמו שהוא תמיד ניסה לשכנע אותי שהקול בוקע ממיתריהן העדינים, למרות שידעתי שהוא הוא השורק, ואמרתי "לא נכון סבא" והוא היה קורץ ומתגלגל מצחוק ואני אחריו.

הוא צועד עכשיו לבית הכנסת. אבא כבר שנים לא מצטרף אליו. ואני – מפלסת את דרכי בהמון המסואב, מלווה אותו בפסיעותיו, לוחשת לו "אני אשב לידך". ושוב הוא מכניס אותי פנימה, מפנה לי מקום על ספסל המתפללים הצפוף, מגיש לי ספר תפילה, מחלץ אותי מהפינה הדלוחה השמורה לנשים קטנות ושתקניות שקיבלו בהכנעה את מר גורלן: לכבס, ולהרתיח חיתולים ספוגים בשתן ומוכתמים בצואה, לכבוס את ידיהן בבצק השמנוני ולמרק סירים.

מתישהו באמצע הלילה קמתי. זה היה כנראה געגוע שפילח אותי עד דמעות. לקחתי את הכרית וחייבתי אותה, כאילו בקשתי לחבק זרועות וגוף ונשמה חיים של אהוב שהיה ואיננו עוד ולא געגועים באושים.

כשהכרתי אותו עמדה עננה בשמים תכולים נקיים של אוגוסט. רוח חמה, טורדנית ויבשה השתעשעה בשמלתי הסגולה. על כתפיי הונח תיק שארזתי ובו חפצים אחרונים ומפאת משקלו הכבד נשמטה ידית הדלת מידי. לא פתחתי את הדלת שנית לומר שלום אחרון, אלא העדפתי לראות בכך אות לפרידה הנכספת.

בין הדלת ההיא לבין מרחבי השדות המרנינים, חצצה שתיקה. ולי היה די משלי, וריח הדמעות של אמא לא הגיע משום מה אל אפי. אותה פרידה מחקה שלל זיכרונות שלא הועילו לי במילא, וכבר נולדו בי זיכרונות אחרים צוחקים, חייכנים, טיפשיים ופרועים. הדמעות שאף פעם לא ידעו שובע היו רוויות נחת וערגה. מאז אצורים בי פקעות של זיכרונות כרקפות שמעטרות כל פיסת ארץ שפסעתי בה אתן ופורחות עם הגשם, ועד אז לא יודע איש על קיומן.

התאהבתי בו מיד. בו ובשבילים שפסע בהם כפעוט המדדה בצעדים מהוססים עם הקבוצה ועם המטפלת, ואחר כך כילד שובב שנמלט בהם לאחר מעשה קונדס וכנער המחפש שבילים צדדיים משלו.

התוודעתי לריחות חדשים: ריח הרפת והמספוא, האדמה החרושה המתוחחת, ריחות הקציר שהכבידו מעט על נשימתי, ריח פריחת עצי השקד שעמדו ככלה ערב חופתה בשמלת כלולותיה והסירו את אט את עלי הכותרת החלביים והנהדרים, מתבשמים מחיזור הדבורים והפרפרים.

והנה, אני מטיילת לי. מנסה למצוא מענה לשאלת ה"למה?" ובעצם הוא איש העולם הגדול מבין שנינו. הנה אני סוחבת את ההחמצה האיומה ומנסה לפזרה על חופים, בשדות וברחובות של ארץ אחרת, אבל תמיד חוזרת עמוסת ייאוש ותוגה.

והדמעות זורמות כמו אז, בדרך הארוכה הביתה מהחוג של בטי עם בגד הגוף הצמוד, השחור והמבריק. בטי מחלקת חישוקים. קר באולם הגדול. הפנים מכווצים. אני לא מצליחה לסובב את החישוק כמו בטי. מיכל כן. בטי מרימה את החישוק מרפה את אחיזתה החישוק צונח, מגיע לקו המותניים, בטי מסובבת את המותניים, החישוק מסתובב. מיכל מצליחה. אני לא. הרצפה קרה. הגומי של נעלי הריקוד לוחץ. בטי לוחצת על הכפתור של הטייפ. המוזיקה מהדהדת באוזניים. רעש. רעד מקשיח את גופי.

גם שם, מעבר לדלתות הצבועות בצבע תכלת כמו השמים, בדרך חזרה מהגן, לא חכתה לי אמא. "אסור לקחת ממתקים. לסבא שלי יש יותר טעים. אסור לענות לאף אחד. ואם הוא ירצה לראות מה יש לי בתחתונים גם אסור. לא לענות. ללכת ישר. להביט שמאלה ימינה כשחוצים כביש ועוד פעם שמאלה וחוצים ישר. לא לעמוד מאחורי מכונית חונה. ילד אחד בבתיים – הנהג דרס אותו בגלל זה, כתוב בעיתון!"

עוד שלוש שעות אהיה על מטוס בדרך חזרה. כשאנחת הרוח תצליף בפניי ואני אספור כל צעד במורד כבש המדרגות. התרמיל כבר עשה סיבוב שלישי על המסוע ולי יש זמן. עוד סיבוב אחד ואז אחפש עגלה פנויה ואעמיס אותו. תיק הגב הקטן שלי נפל, אני מתכופפת להרימו ומגלה מכתב בכתב ידה החפוז של מיכל. מסוחררת מעט אני קמה באיטיות וניגשת למסוע שהתרוקן בינתיים.

אבא ואמא נראים מהפרוזדור המחויך של קבלת הפנים פתטיים יותר מתמיד. הם קנו לי פרחים. כמה פעמים הסברתי להם שלא קונים פרחים פתוחים, רק סגורים. כל היופי זה לראות אותם נפתחים. הם זיהו אותי, עכשיו אין ברירה צריך לחייך. אני מחייכת אליהם. הם זזים במקומם במבוכה. אני הולכת בצעדים מחושבים. הם רצים לעברי מרעיפים עליי שאלות, שבמילא לא יקשיבו לתשובותיהן. מתווכחים ביניהם איפה חנו ואז מתחדש הוויכוח לאן כדאי לכוון את העגלה כדי להגיע מהר יותר לאוטו.

אני שולפת את הקפיץ בצדו של השעון מביטה ארוכות במחוג שמורה על שעה אחרת, המחוג עושה סיבוב אחד עצל ואתו דועכות המדשאות המוריקות של שדה התעופה הולכות ודוהות עד לזהוב קמל. שקיעה נמרחת על השמים ומתכהה לאיטה. כחול עמוק מנוקד בכוכבים. ערב.

הטלפון מצלצל, המפתח מפלח את המנעול. הדלת נפתחת מלוא רוחבה. הצלצול נקטע.

תכף ירוץ אבא לכורסא ויניח רגליים על הכסא שהיה שייך פעם לפסנתרן שלא הצליח להתקיים מצלילים ומנגינות וכעת הוא מונח כך בסלון מול הטלוויזיה. אני ניגשת למקלחת, המים מתחממים וזולגים על עורפי. עורי אדמומי ושורף. הקצף חודר לעיניי. הן צורבות. סיבי המגבת שכובסה רבות מעל יכולתה לספוג ונתלתה בשמש הקופחת, שורטים את ירכיי וזרועותיי. הדמעות נספגות בעורי. העיניים נפוחות. אני שוטפת את פניי במים הקרים ויוצאת, מוסוות בגל האדים. מסתננת אל חדרי ויוצאת את ביתי, לים.

אני רעבה כל כך. אולי אם אפשפש בתיק אמצא כמה שאריות מן הנסיעה. הפירורים הגסים מפוזרים בתיק בין התמונות ובין היומן שדפיו סתורים ובין המכתב הבהול שכתבה מיכל. שברי העוגיות לוחצים על כפות ידיי. אני מתאמצת לחפון אותם ומנסה להתרכז בנשימות הים, בלחישותיו המסתוריות אליי, בהבל פיו הלחלוחי. ראשי תלוי לאחור כמעט נקרע מעלי. כובד בלתי מוסבר משתלט עלי ואני מוטלת למרגלותיו על החול הלח.

בזחילה מסורבלת מתקדמת אל תוך הים ומפזרת לכבודו פירורים-פירורים. כפות הידיים אוספות את החול מן הקרקעית ונישאות מעלה כאלו היו שני גביעי יין שהושקו יחדיו. הגלים רוקדים סביבי ריקוד מסחרר ומטורף וטווים את אצותיהם לשל ירקרק ומלכותי, ניצוצות של מלח מותזים באוויר בחגיגות. הירח התלוי מעל מותך במים ואתו שוקעים כל כוכבי מרום.

עדי וולפה, ללא כותרת, 2005, שמן על בד, 60x50 ס"מ

אביטל אטיאס, 'תפורות', 2004, מיצב, 400 פיתות מרובעות וחוט שפגאט

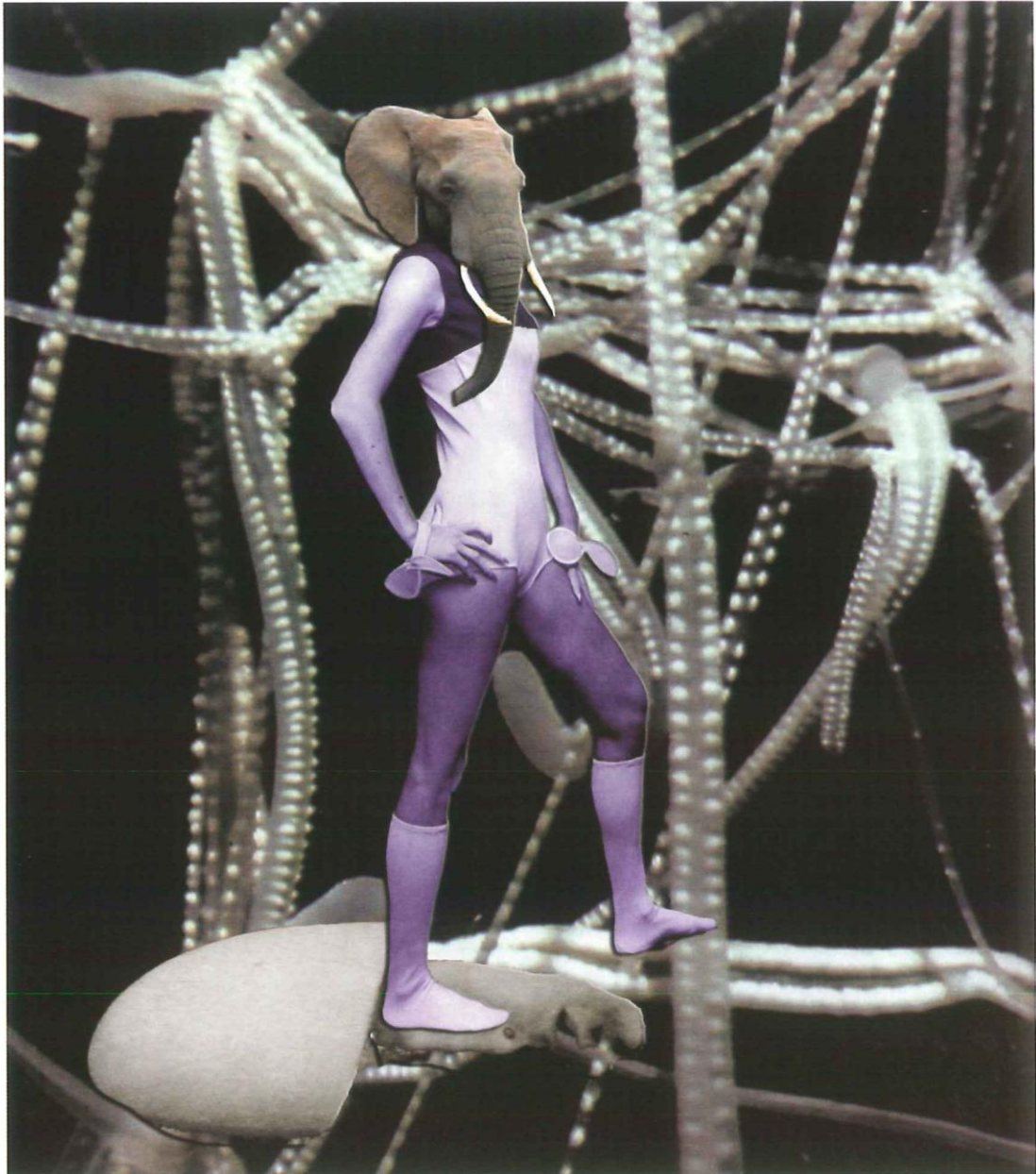

יעל פיבק, 'Use me to express yourself', 2004, פרט ממיצב

הייתי נמל תעופה דליה סופר

הייתי
נמל תעופה,
מטוסים המריאו ממני
נחתו ונסקו שוב
בהבל פיהם של פקחי הטיסה שלי.
שרועה הייתי מיחלת לנדיבות לבם.
אספלט משבח התהדק על מסלולי ההמראה סביב קרסלי רגלי,
מוכסים חדי עין השיתו מסי נמל כבדים על כל יוצא וקא,
צפרים נודדות אוצרות בכנפיהן מקומות רחוקים,
חלפו מעלי מתקשות להבליע אנחת רוחה.
הייתי נמל תעופה הייתי מסלול המראה הייתי פקח טיסה
הייתי מוכסת קשוחה
לכל יוצא וקא הייתי,
לא הייתי
צפור.

ענבל זהבי, Cuidado, 2005, מדיה דיגיטלית

אהבה נטע מלצר

בְּקִיץ הַהוּא זוּג
עֵינִים כְּחֵלוֹת אֶצְבְּעוֹת
מְאֻמְנוֹת אֹר
קוֹסֶם מְאֻרֵץ רְחוּקָה אָפָה אוֹתִי
בְּחֶם גּוֹפּוֹ גִלְגֵּל אוֹתִי בְּתוֹךְ
כָּל הַשָּׁעוֹת מְנַע מִמְּנֵי יוֹם
וְלִילָה לְמַד אוֹתִי לְשֵׁלֵט וּלְאַבֵּד
הָאֲרִיק בִּי כּוֹחַ וְעֵנָה אוֹתִי
חֲלָשָׁה בְּקִיץ הַהוּא
הִיִּתָה לִי אֶהְבָּה.

אהבה קצרה מירה טנצר

בגז אָחד בְּזִכְרוֹן יַעֲקֹב
אֲבֹדְתִי אֶת רֵאשִׁי.
אֲנִי זֹכֶרֶת: הָיָה שָׁם בַּיִת,
שֶׁקָּלְלָה רְבֻצָה עָלָיו. לֹא חֲשַׁבְתִּי
שֶׁהִיא תִגַּע גַּם בִּי.

כְּשֶׁחֲפַשְׁתִּי אֶת יָדֵי,
מְצֹאתִי
אֶת שְׁלֵה,
הוֹלְכוֹת עַל גּוֹפִי
מְטַפְסוֹת עַל יָרְכִי,
וּכְמוֹ נְוֹדִים חֲסָרֵי בַיִת, מְחַפְּשׁוֹת
מְקוֹמוֹת מְסֻתוֹר,
שְׂבָהֵם
בוֹעֶרֶת אֵשׁ
תְּמִיד.

אַחַר כֵּךְ הִשְׁאַרְנוּ שָׁם אֶת קְלִפּוֹת גּוֹפְנוֹ,
רִיקוֹת מֵתִכּוֹן,
כְּמוֹ קְלִפּוֹת שֶׁל בְּטָנִים,
אוֹ כְּמוֹ מְעִיל שְׁנוֹתָנִים
לְנִזְקָקִים.

אשכר אורן, קרובזר, 2004, עבודת וידיאו מתוך מיצב (פרט)

רומיאו ליוליה יאיר קארו

אם תרצי שאחזור, קראי
אוילי קריאתך תגל אכן כבדה מפי
הבור

אם תרצי שאחזור בכי, המיסי
את רגבי העפר מעלי

אם תרצי שאחזור, זעקי
וקולך יקרע תכריכים שעוטפים את גופי

אם תרצי שאחזור, עצמי עיניך
ובחלום הליל נמשיך ונפגש עדי עד

ובבקר אתפוגג עד הלילה הבא

שני שירי הייקו מאיה בז'רנו

פרידה

יְדִידִי,
הַחֲזֹר לִי אֶת יְדִי
אֲהִיָּה זְקוּקָה לָהּ מֵעַתָּה

10.1.04

בְּטוֹחִים הֵינּוּ
שְׁעֵבְרָנוּ בְּשָׁלוֹם לְצִלּוֹלַיִד
אֲבָל הַכֹּל נִשְׁרַף.

21.4.04

ענבל זהבי, Dead hand, 2004, מדיה דיגיטלית

מילים מהמחותרת יסמין שלן

אוֹתִי לֹא תִתְפָּסוּ עִם חֲלוֹק נֹרֵד צְמִירֵי וְרֹד
אֲצִלִּי כָּל שְׁעָרָה בְּמִקוֹמָהּ (וְהַמִּיתְרוֹת מוֹסְרוֹת מִיָּד)
הַבְּגָד מֵתָאִים וְהָאֶפֶס מִקְפָּד
הַחֲתוּלָה וְדָג הַזֶּהָב רוֹאִים אוֹתִי בְּמִיטְבִּי
וְשׁוֹתְקִים
אֲכַל לְאֱלֹהֵי הַזְּמַן תְּכַנִּיֹת אַחֲרוֹת
הַמְטָרוֹת שֶׁלוֹ מְגִדְרוֹת וְכִבֵּר הוֹכִיחוּ אֶת עֲצָמָן
וְשָׁלִי עוֹד מְחַכּוֹת לְהַתְמַמֵּשׁ
וְגַם אִם כִּבֵּר הַבְּנֵי שְׁעָרֶיךָ לְהַצְטָרֵף לְצַד הַמְנַצֵּחַ בְּלִי לְהִתְנַכַּח
חֲלוֹק
נֹרֵד
לֹא
יְהִיָּה

■

אֲנִי מִשִּׁילָה מְעֲלִי כָּל מָה שֶׁלֹּא רָלְבְּנֵטִי וְזֶה לֹא קֵל. כָּל מָה
שֶׁלֹּא רָלְבְּנֵטִי מֵאֹד רָלְבְּנֵטִי לְעֵבֶדָה שְׁאֲחָרֵי שְׁאֲשִׁיל אֲשָׁאֵר עִרְמָה מִבְּפָנַיִם
וּמִבְּחוּץ
רִיק בְּפָנַיִם קֵר בְּחוּץ
וְאִזּוֹ אֲבַחֵר לִי דְבָרִים לֹא רָלְבְּנֵטִים חֲדָשִׁים לְהַתְמַלֵּא בָהֶם
מָלֵא בְּפָנַיִם חֵם וְנֹעִים
וְחֻזֵר חֲלִילָה

■

בִּיד שְׂמַאל אֲנִי רוֹשֶׁמֶת אֶת אוֹתוֹת הַמּוֹחַ
הַיְמָנִי וַיֵּד יָמִין מְטַגֶּנֶת שְׁנֵי צְלִים
גַם בְּלִי לְפַעֲנַח אֶת הַסִּימָנִים
מִתְקַבֵּלֶת הַצַּעַת הַגִּשָּׁה

■

תְּפַקֹּד הַנּוֹרֹטְרִנְסִמִּיטְרִים וְאוֹזֵן הַמְּלָחִים בַּמּוֹחַ
קוֹבְעִים אֶת מַצַּב הַגּוֹף וְכוּוֹן הַרוּחַ
כָּל הַשְּׂאָר זֶה מְשַׁחֵקִי תוֹפְשֶׁת

היסמין שדיבר הייתם גאדיר

מהגן שִׁבְחָצֵר
הִיִּסְמִין דְּבַר
בְּשֵׁם עֲלֵה לְשָׁמַיִם
וְיָרֵד לְמִים בְּאֵגֶם
רוּחַ צְעִירָה נִשְׁבָּה
נִשְׁאַה אֶת הַגְּלִים
גְּלִים קִטְנִים נִשְׂאוּ בָּיָם
קָם הַיָּם...
חִפֵּשׂ אֶת הִיִּסְמִין שְׁדִבֵּר
צָלְלָה נִשְׁמָתוֹ
וְחִזְרָה לְהִסְתַּכֵּל בְּרִקִיעַ
כָּחַל אָמַר הַיָּם: "יִסְמִין דְּבַר
בְּעוֹלָם" עוֹד כְּעֵסָה נִשְׁמָתוֹ
וְשָׁמַיִם כָּחֲלִים
צָחֲקוּ...
בְּשֵׁם מֵלֵא אֶת הָאֲוִיר
וְנִשְׁמָת הַיָּם עוֹד כְּעֵסָה
לְעַד...
עַד שֶׁנִּבְרָא אָדָם.

מדבר הייתם גאדיר

גמל צחק לשמים
שתה בעמק
לב נוד עבר במקום
פתאום צחק
"צחק הגמל פתאום"
הנוד המשיך לגשש
מצא חלום: בן, אשה
ומדבר כל כך עמוק.
אך אף אדם לא הבין
שבמדבר יבש כזה
יש תמיד דבר ירק.

נצחית

אָהבֿתֿךָ נצחית ראשית הַיְקוּם וְהַתְחַלָּה הַתְחַלַּת הַחַיִּים וְנִצְחִיּוּתָם בְּיָדֶיךָ	א' לִיֶּה מַחֲבֵה אַנְתְּ וְאוּלֵּי הַכּוֹן וְהַאֲבֵתֵא בְּדֵאִיֶּה הַחַיָּה בְּעֵאֵ הַחַיָּה בְּפִי יְדֵיכָ
לֹא אַתְּ גְּרַשְׁתְּ אֶת אָדָם מִגֶּנֶז וְלֹא אַתְּ גְּרַמְתְּ לְאַמְלֻוֹת בְּנֵי הָאָדָם כָּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר הוּא אַחוֹתֵי דְבָרֵי הַכָּל וּפְטוּט	לֹא אַנְתְּ טוּחַת אָדָם עַן גִּנְתֵּה וְלֹא אֲשִׁיטֵת הַבְּשָׂר כָּל מַאֲקִיל יֹא אַחְתֵּא הֲזַרְפִּי הֲזַר
הַיְקוּם הוּא לִילֵא חֵיב לְחִיקָךָ וְחֵיב לְחִיּוּךָ פִּיךָ הַנִּצְחִי וְלְעֵדִינּוּתֶךָ הַנִּצְחִית	הַכּוֹן יֹא לִילֵי לְחִצְנֵכָ מְדִין וְמְדִין לְבִסְמֵ תְּגַרְכָּ הַאֲבֵדִיֶּה וְלְחִנֵּאֵכָ הַסְּרַמְדִי
הוּא רִוַח הַחַיִּים תְּוָה וְכוֹחַ הָאֶשֶׁר הוּא כָּל הַחַיִּים אַתְּ	חוּא יֹא נִסְגַּ הַחַיָּה וְיֹא אֵן "יַם הַסְּעֵאדֵה" יֹא כָּל הַחַיָּה
מְקוֹר הַנְּתִיבָה... אַתְּ סִמּוֹל הַנִּצְחִי... אַתְּ הוּא לִילֵא נִצְחִית אַתְּ (ל) זְגַל* וְהַקּוֹל הָעָרֵב אַתְּ הַהֲשָׁרְדוֹת אַתְּ הַתְּקוּהָ	מְסַבֵּר הַעֲטֵא . . . אַנְתְּ רַם "הַבְּעֵא . . . אַנְתְּ אַנְתְּ יֹא לִילֵי אֲבֵדִיֶּה אֵל "גַּל וְהַסּוֹת הַרְּחִיַם אַנְתְּ הַבְּעֵא וְאַנְתְּ הַאֲמֵל

* א(ל) זגל - סוג של שירה ערבית עממית.

כאשר

כְּאֶשֶׁר אֶת מַחִיכֶת
הַיְקוּם מַחִיךְ
הַחַיִּים מִתְחִילִים לְזָרֵם
הַזְרָעִים נוֹבְטִים
בְּעֶמֶק הַפְּזוּרָה

כְּאֶשֶׁר אֶת מְלֻטְפֶת אֶת הַיָּרֵחַ
בְּצִמּוֹתֶיךָ הַכּוֹכָבִים צוֹחֲקִים
וַיִּקְנְאוּ...
וַיִּקְנְאוּ בְּצִמּוֹתֶיךָ
הַיְעָלוֹת

כְּאֶשֶׁר פְּנֵיךָ קוֹדְרִים
הַיְקוּם קוֹדֵר
וְאִין חַיִּים
וְלֹא חַיִּים
לֹא חַיִּים
לֹא...

حين

حين تبتسمين
يبتسم الكون
تنطلق الحياة
ينمو ال"رع"
في المرح الخصب

حين تداعبين القمر
بخصلة شعرك
تضحك النجوم
وتغار
تغار من ضفیرتك
الغ' لان

حين تعبسین
يعبس الكون
ولات حياة
ولا حياة
لاحياة
لا... لا

תרגום ועיבוד לעברית: מופיד סידאוי ומשה יצחקי

איך לא אֶתְּנֶנְגֶּעַ אֵלַיָּךְ כְּשֶׁאַתָּה דֶּר בְּנַפְשִׁי
 חַי אַתָּה נֶחְבֵּא בְּתוֹךְ צְלִי

הַגְּעוּגוּעִים בְּעֵינֶיךָ הוֹרְגִים
 מְחַפְּשֵׁת בֵּין קִמְטֵי פְּנֵיךָ
 תְּלָאוֹת עֶבְרוּ
 סוּפֹר כְּבֶר חֶלֶף
 הַרְפָּתָאוֹת הַנְּעוּרִים

בְּחִיכָה אֲנִי מוֹגֵלָה אֶת עֵיפוֹת הָעֶבֶר
 וְעַל הַמִּצַּח שְׁלֶךְ אֲנִי קוֹרֵאת אֶחָד מִסְּפוּרֵי
 וּבְמַלּוֹתֶיךָ אֲשַׁמַּע הַדִּי רַעֲיוֹנוֹתֶיךָ הַמְּפֹלְאִים

הוּי חֶצְפוֹן
 לֵיד חֲלוֹן הַיָּרֵחַ
 בְּאֶחָד הַלֵּילוֹת
 יִשְׁבֶּת לְהַדְלִיק סִיגָרִיהַ
 וְאֵת הָעֵשׂוֹן שֶׁלְחָתָה עֵמַק אֶל מַעֲמָקַי נַפְשִׁי
 לְהַדְלִיק בִּי גַעְגּוּעִים

מְקַנָּאָה אֲנִי בְּסִיגָרִיהַ שֶׁבֵּין שְׁפֹתֶיךָ הָאֲדָמוֹת
 מְשַׁתְּעֵשֶׂע אֶתָּה בְּעַדֵּינּוֹת דּוֹקָא מְשׁוּם הַלְבָּן שֶׁבָּה
 כִּי הַלְבָּן מְפַתָּה בְּשִׁקִּיפוֹתוֹ וְיִקְרָתָה

תַּחַת אוֹר הַיָּרֵחַ וְהַגֶּשֶׁם הַיּוֹרֵד
 הַסְּתַנְנֶת בֵּין שׁוֹרוֹת הַרוֹמֹן
 חֲבִקְתָּ אֶת הַסִּיגָרִיהַ בְּשִׁפְתֵהֶתֶיךָ
 הַתְּבוֹנְנֶת בְּאֵילָן בְּכּוֹכַב וּבְאֶבֶן

כִּיֵּף לֹא אֲשַׁתַּק אִלַּיךְ וְאַתָּה תִּסְכַּנְתִּי
 תַעִישׁ מְעִי וְתַחֲבִיֵּא עִי בְּזַלְמִי

יִקְתַּלְנִי הַשּׁוֹק בְּעֵינֶיךָ
 וְאַבְחַח בְּיַחְבָּאֵיִד וְגֵהֶךְ
 עַן תַּעֲב מִצִּי
 עַן חִכָּאֵה עֹבֵרָה
 עַן מִגְמָרָה הַסְּבִי

בִּי אֲבַתְּסַמְתֶּךָ אֲכַתְּשֵׁף הַמָּאֲזִי
 וְעַל גִּבִּינֶךָ אֲקֹרֵא חִכָּאֵיִת מִן חִכָּאֵיִתִּי
 וּמִן חִדִּיתֶךָ אֲשַׁמַּע לְאוּרֹע אֲפִכָּרִי

אֵינָהּ הַשִּׁקִּי
 בַּיָּנַב שְׁבָאֵךְ הַקֶּמֶר
 כִּנְת תְּגַלֵּס זֹאת לַיְלָה
 כִּנְת תִּשְׁעַל סִיגָרֶתֶךָ
 וְתַרְסַל דַּחְנָהּא אֶלֵּי אַעֲמָאֵךְ אֲנַפְסִי
 לְתַשְׁתַּל אֲשׁוּאִי

אֲגָר מִן סִיגָרֶתֶךָ בֵּין שְׁפָהֶךָ הַחֲמֵרָה
 תִּדְאֵעִבָּהּ בְּרַף כּוֹנְנָהּ בִּיזָא
 פִּלְלוֹן הָאֵיבִיז רוֹתַק וְשִׁפָּאֵיִתֶּהּ תִּדְעִי הָאֲגְרָה

תַּחַת הַמָּטַר וְזוּעַ הַקֶּמֶר
 תִּסְלַלְתְּ בֵּין סְטוֹר הַחִכָּאֵה
 וְעֹנַקְתְּ הַסִּיגָרָה בֵּין שְׁפֹתֶיךָ
 וְתֹאמַלְתְּ הַשֶּׁמֶר וְהַנֶּגֶם וְהַחֲבֵר

على المقعد بحثت عن ظلي
ووين ثيابك فتشت عن جسدي
وفي جلستك رأيت نفسي

لم تكن أنت من جلس على المقعد وقرأ
لم تكن أنت من تأمل الشجر والنجم والحجر
كنت قد لبست ثوبي
وقرأت كتابي
ورحلت بأفكاري
كنت أنت ليلتها انا . . . !!!

על הספסל חפשתי את צלי
בין בגדיה חפשתי את גופי
בישיבתך ראיתי את עצמי

לא אתה זה שישב על הספסל וקרא
לא אתה זה שהתבונן בעץ, בכוכב, ובאבן
אתה זה שלבש את בגדי
וקרא בספרי
ונדד במחשבותי
כי באותו לילה דמיתני כי אתה הוא אני...!

מרלן נחלה, יחסים, 2004

מרלן נחלה, יחסים, 2004

שיר אשה   אנתסאר עאבד בכרי   **انتصار عابد بكري**   قصيدة امرأة

أنسنة هي ترفض كل القيود
تحمل اسمها وعنوانها
تحمل شموع الوجود

تمطر السماء " خاتها
وتعطش الأرض
الى حنان سيدة

باقية هي فوق كل الحدود
أمرأة مثالية
عنوانها قصة الوجود

صغيرة كانت أننا
ملكنا قلوب الحدود
وكبيرة عندما شئت وصنعت
من هذا الكون شيء
اسمه المستحيل

البعنة الجليل

מסרבת לכל האזקים
נושאת שמה וכתבתה
נושאת נרות הקיום
בת אדם

השמים מורידים גשם דק
והאדמה צמאה
לחמלה ... ולעדינות
אשה

מעבר לכל הגבולות פתבתה
ספור הקיום אשה
מופת

קטנה כובשת
לבבות פבירה
משגדלה
בעולם עשתה
חיל

תרגום ועיבוד מערבית מופיד סידאוי ומשה יצחקי.

אני עוד זוכרת את צלילי
לחשיך הראשונים
כפנינים
באזני

לא אל אذكر نغمات
همسك الأولى
لؤلؤا
في أذني ...

לחשיך באים אלי
מתגנדרים
גלים גלים...
מחבקות דברים זרים
מפרים לי ולא ידועים

تأتي الي همساتك
متخففة
متماوجة...
حاضرة أشياء غريبة
أعرفها ولا أعرفها...

הזי שובב
כאשר נפגשנו בנה המדבר המלבב
סתונו פרח
ומעניינו התפוצצו
והאדמה התעטפה בצבע
השקט והדממה

أيها الشقي
حين التقينا في الواحة الغناء
"هتر خريفنا
وتفجرت بنايعنا
وأكتست الأرض بلون
الصمت والسكينة..."

יחד פרצנו
את דממת המוסיקה
ונגנו את קול האב הקליל
וצפינו בהולדות הכוכבים

معا شققنا
صمت الموسيقى
وع "فنا أنين الناي
وراقبنا ولادة النجوم..."

למענינו נברא השחר היהלומי
ושמי העולם המטירו פנינים
למענינו נברא האש
ועיני התינוקות הבוכים חיכו
למענינו נברא היפי
ופני אלהים יפו

لأجلنا ولدت السعادة
وأمرت سماء الكون دررا
لأجلنا ولدت السعادة
وأبتسمت عيون الأطفال الباكية
ولأجلنا خلق الجمال
وأ "داد وجه الرب جمالا

לפנינו האדם המציא את המכונה
העולם שמח בהמצאה זו
אבל...
למענינו המציאו את החבוק
ויחד המציאו את הנשיקה

قبلنا اخترع الانسان
الألة...
فرح العالم بهذا الاختراع ولكن...
لأجلنا اخترعوا العناق
ونحن اخترعنا القبله...

רצייתי ליצור פסל מקום. "חדר" שפינותיו מגדירות אותו באופן אחר. "חדר" שמזמין אותך לשבת במרכזו ולהתבונן החוצה ובריזמנית פנימה על השתקפותך. השימוש בברושי זכוכית רפלקטיבית המשתנים לסירוגין בין שקוף למשתקף יוצרים את משמעות האחדות בעבודה. הפסל מנסח חזותית את אחדות המקום, אחדות בין פנים לחוץ, בין טבעי למלאכותי, בין הטבע לאופני הייצוג שלו. הפסל מפרק את המציאות ל"פאזל" עשיר של פרגמנטים המוכפלים ומשתקפים אחד בתוך השני ובונה אותה מחדש באופן משתנה ומפתיע. התנועה בתוך העבודה וסביבה מעצימה את החווייה ה"קליידוסקופית" של המבט. יצרתי פסל מהנה המפתה את ההולכים בפארק להתקרב להשתהות ולהתבונן בעצמם ובמציאות סביבם.

עמי לוי, 'חדר' – ארבע פינות ברוש', 2003, פארק דהאן, אוניברסיטת בר-אילן

אורטוריוס הסתכל במפה וחכך בפדחתו.
"לעזאזל, אני לא מצליח למצוא את הגבול ה...@#!" זעק בתסכול. מאחוריו
עמדה פלוגתו בדממה מחכה למוצא פיו של הצנטוריון.
סגנו, לופוס, רכן מאחורי כתפו ולחש לו:
"מה פקודותיך, המפקד? האם זו הגבעה שעלינו לכבוש?"
"א... אני לא יודע" רטן אורטוריוס בייאוש, "איזה פרייטור... מזורג הזיז את
הגבול מזרחה. הגבעה הזו אינה בתחום הפרובינציה יותר!"
"לא יכול להיות, תן לי לראות", אמר לופוס ונטל את המפה המקומטת.
"אנחנו פה, נכון?" שאל את עצמו.
"כאן הלינגונים, כאן האלוברוגים, ובאמצע הסקוואנים. והגבעה הזו - זו הגבעה
שעליה נצפתה התופעה".
"כן, כן, אני יודע את כל זה", מלמל אורטוריוס.
"ואתה רוצה להגיד לי שהקו הזה הוא הלימס?"
"זה מה שאני אומר לך".
"בלתי אפשרי".
"נשבע לך באפולו ובצבא כוכביו".
"אני אומר - נתקיף".
"יוליוס ישחט אותנו".
"יוליוס ישחט אותנו אם לא נתקיף", חיווה לופוס את דעתו.
"אה... אני לא יודע!"
כך עמדו בשמש היוקדת מספר דקות.
לבסוף גמלה ההחלטה - תוקפים.
"אמור לכוחות להערך בשורה חזיתית", אמר אורטוריוס.

התופעה נצפתה לראשונה על-ידי סיירים מהגדוד השביעי שנשלחו על-ידי יוליוס
עצמו בכדי לאסוף מודיעין על הסקוואנים. בשעת בוקר מוקדמת חצו את הרודנוס
במעברה רדודה והתקדמו לעבר הגבעה המדוברת.

"גאליה כולה נחלקת לשלושה חלקים, ואנחנו בחלק הכי מחורבן שלה", רטן אחד הסיירים.

"סתום ועלה לתצפית", ציווה מפקד הסיור והתחבא מאחורי סלע גדול. הסייר האומלל המשיך רוטן במעלה הגבעה ולא שב ממנה עוד. כעבור חצי שעה התייאש המפקד ושלח סייר נוסף. גם הוא לא שב. כל הסיירים נעלמו לפני שנאלץ המפקד לגשת בעצמו לגבעה ושם ראה מחזה שהפך את דעתו. כששב חבול ומלוכלך למחנה השביעי ליהג בטירוף על אור גדול וניצוצות קודרים. איש לא הבין מה רצונו.

הפלוגה של אורטוריוס נערכה כעת בשורה חזיתית והתקדמה לעבר הגבעה. שום דבר לא נשמע פרט לגריסת החצץ תחת סנדליהם.

בראש הגבעה געשו מספרים ממשיים זה על זה וניסו בחוסר אונים למצוא סדר שעל פיו יוכלו להתארגן. אכן היה זה מחזה נורא. החייל הראשון שהתקרב אל האור נבלע לתוכו ונלכד לנצח במישור מרוכב. חיילים אחרים השליכו את חניתותיהם ואף אלו הפכו לווקטורים עלומים בתוך הסערה הגיאומטרית.

כאוס השתרר במחנהו של אורטוריוס והוא עצמו נסוג בבהלה.

"לסגת!" צרח במלוא ריאותיו, "לסגת!!"

בתחתית הגבעה נערכו מחדש.

"מה זה היה לעזאזל?" התנשף לופוס.

"תהרוג אותי אם אני יודע", התנשף אורטוריוס.

"כנראה האלים כועסים עלינו", חיווה לופוס את דעתו.

"או, תשתוק. עדיין לא חדלת להאמין בסיפורי ילדים! לא... זה משהו אחר...

משהו כמו נשק מתוחכם של הסקוואנים..."

"הסקוואנים?", גיחך לופוס, "הצחקת אותי. חבורה של שורפי מתים ברצועות

עור וזקנים מדובללים..."

"כן? אז לך תבקש מהם הסברים!"

"אני?" תמה לופוס.

"כן, אתה! קח אתך כיתה ולכו ללידו".

"לידו?! השתגעת? זה עשרים מייל מפה!"

"חמש עשרה. לך, ואל תחזור בלי מידע".

"אהה... חסדי האלים!...", רטן לופוס והלך לאסוף אנשים.

"רבותי! האלים מעמידים אותנו במבחן!", נאם לופוס, "אותות השמיים וסימני

המעוף מעידים לנו..."

"למה שלא תגיד שאתה פשוט צריך מתנדבים?", קטע אותו אחד הלגיונרים

בזלזול.

"אוקיי, גרקכוס, אתה ראשון. מי עוד מתנדב?"

דממה נפלה במחנה.

"אני אלך", צייץ קול מן העורף.
 "אתה? אתה צורפת מאספקה, לא?"
 "כן המפקד".
 "איך קוראים לך?"
 "מיתני".
 "יפה מאד מיתני, אתה מצטרף. תביא באפלות. מי פה שולט בגאלית?".
 כמה ידיים התנופפו.
 "יפה. אתה, אתה ואתה – נבחרתם. תכינו את הציוד, אנחנו יוצאים מיד." ו
 המספרים געשו ללא הפסק בראש הגבעה.
 הדרך ללידו התפתלה בשביל הררי מטושטש. החום היה בלתי נסבל.
 "מאחורי הרכס הבא נמצאת לידו, אל תתיאשו", עודד לופוס את הכיתה
 המצומצמת.
 "מיתני?"
 "כן המפקד?"
 "מה הסיפור שלך?"
 "מה זאת אומרת, המפקד?"
 "אתה לא לגיונר, מה קרה שהתנדבת להצטרף?"
 "המפקד, תמיד רציתי להיות לגיונר, אבל הרופאים פסלו אותי כי יש לי
 שחפת, אז שלחו אותי לאספקה ושם הייתי אחראי על..."
 "כן כן, הבנתי את הרעיון. ברור לך שאנחנו עלולים להיתקל בכמה אנשים
 רעים ומכוערים מעבר לרכס הזה?"
 "מכוערים המפקד?"
 "כמו הלילה. שמעתי שהם מתרחצים פעם בשנה במקרה הטוב."
 מיתני הנהן בכובד ראש.
 "המפקד?"
 "מה העניין מיתני?"
 "מה אתה חושב שזה? הדבר על הגבעה?"
 "לא יודע ולא רוצה לדעת. אני רק ממלא פקודות. כמוך."

הרועה היה זקן ועיוור למחצה. העדר שלו כלל למעשה רק שלוש כבשים,
 וגם הן רזות כחתולי בר.
 "שלום לך הרועה! בשם הקיסר הרינו מצוים לאסוף כל מידע אשר..."
 "בשמו של מי?" רחש הזקן, "לא שמעתי את השם הזה..." הוא הסתכל
 לשמים כמנסה להיזכר בתשובה לשאלת טריוויה קשה.
 "יוליוס קיסר! מפקד צבאות גאליה ומנהיג..."
 "מצטער. לא מכיר."
 לופוס נשף בחוסר סבלנות.

"אין זה משנה אם אתה מכיר, רועה, עלינו לאסוף מידע בנוגע לתופעה מחרידה בגבעה אשר נמצאת כחמישה עשר מייל דרומית לכאן, ולצורך כך..."

"אתה מתכוון לאורות?" קטע אותו שוב הזקן.

"כן! ענה לופוס בהפתעה, "נתקלת בזה?"

"נתקלתי? כמעט נשאבתי לדבר המחורבן. אנחנו מרחיקים משם את הילדים מאז שבוע שעבר. סכנת נפשות."

"אז אתה יודע מה זה?"

"אף לא שמץ. רוב האנשים חושבים שזה סימן מן האלים, אבל רוב האנשים אינם שפויים בדעתם, כך שלא הייתי ממליץ ללכת בכיוון הזה."

"מה זה, אם כך?" שאל לופוס.

הזקן התיישר קמעה. "באיזורי הגבול שעמכם הרצחני מכנה 'לימס' ישנן לפעמים התכנסויות של רוחות רעות שמקורן אינו ידוע. הן מאירות באור חזק ובלעות אליהן כל אחד המהין להתקרב אליהן."

"אז מה חדש?" שאל לופוס במפגיע.

"סבלנות, לגיונר, סבלנות. אתם, שמכנים אותנו בַּרְבָּרים..."

"ומכוערים", הזדרז מיתני להוסיף, וזכה במבט נזעם של לופוס.

"אתם, שמכנים אותנו ברברים, ורוצחים בנו בעשרות, יש לכם אימפריה רחבה ודרכים סלולות אבל סבלנות ותובנה אין בכם. גבול הוא דבר רגיש ביותר ויש לתת לטבע לעשות את שלו."

"מישהו מבין על מה התמהוני הזה מדבר?" פנה לופוס לחייליו.

"הוא מדבר על גבול טבעי", אמר מיתני.

"אני רואה שיש ביניכם עדיין כאלו שאינם נבערים לגמרי", אמר הרועה. "גבולות אינם נוצרים על נייר ולא במקדשי הסנאט המפוארים. הם נוצרים על ידי הרים וגאיות, נחלים ואגמים. היוהרה שלכם לשלוט בטבע הנה יהרה בלתי נסלחת, עוד יותר מהיוהרה לשלוט בעמים אחרים."

"הזהר בלשונך, זקן. אני מזכיר לך שאתה בצד המסוכן של החנית."

"אין זה משנה. אני כבר זקן וראיתי כל מה שיש לראות בעולם המתועב הזה. כעת עיזבו אותי לנפשי והמשיכו במשחקיכם המטופשים."

"אני לא אז לשום מקום עד שתגיד לנו איך מסלקים את זה."

"איך מסלקים את זה?" חייך הזקן, "אני בניגוד אליך אינני מתיימר להיות כאלים. אבל לו אני תחתך הייתי מנסה למצוא את המידע במקור ולא אצל זקן חולה כמוני."

"למה אתה מתכוון?"

"אומר רק זאת: בכדי למצוא כר מרעה עליך לצאת אל המרעה."

"מה? מה זה אמור להביע?"

אך הזקן הסתובב ופנה להמשיך ברעייה.

"היי! אני מדבר אליך! מה זה אמור להביע!?" לופוס הסמיק בכעס, אך הזקן המשיך בדרכו.

"זקן משוגע" מלמל לופוס. אחר פנה אל חייליו: "אנחנו ממשיכים לכפר, אולי נמצא שם עזרה מעט יותר רציונאלית".

"המפקד, חכה".

"מה עכשיו מיתני?"

"אני חושב שהבנתי".

"דבר".

"אם יצליח מישהו לחדור אל האור בגבעה ולחזור ממנו, הוא יוכל לספר מהו אותו דבר".

"ואיך אתה מציע לעשות את זה???"

"נזכרתי במיתוס על המינוטאור במבוך. היה בחור שהיה צריך להרוג את המינוטאור, אך הייתה סכנה שילך לאיבוד. לכן נתנה לו אהובתו חבל, ואחרי שהרג את המינוטאור יצא החוצה בעזרתו".

"מיתני, אתה ביזבוז לחיל האספקה. אנחנו חוזרים ומיישמים את הרעיון הזה לאלתר! אם זה עבד במיתוסים, אין סיבה שזה לא יעבוד גם כאן".

אורטוריוס ישב באוהל. השמש ירדה.

"השתגעת? מיתוסים זה לילדים", אמר ללופוס.

"אולי, אבל אין לי דרך אחרת המניחה את הדעת".

"אוקיי, נניח שאנחנו עושים את הדבר המשוגע הזה, את מי חשבת להשליך פנימה?"

הבוקר הפציע. קבוצת החיילים עמדה בסקרנות סביב הגבעה והתבוננה בחייל האספקה הצנום הקושר חבל סביב מותניו.

"מיתני, היום הזה ייזכר כיום גבורה עבורך ועבור בני משפחתך, אין ספק כי זהו מעשה אמיץ אשר..."

"ציפלוך מסכן", לחש לגיונר אחד לחברו.

"אני שם את הקצבת התירס שלי שהוא לא יוצא משם", אמר חברו.

"אני שם סנדלים", אמר מישהו אחר.

תחת אפו של אורטוריוס הנלהב החליפו הלגיונרים הימורים באדישות.

"... לך בשלום ויהיו האלים עימך!" סיים אורטוריוס.

דמותו הצנומה של מיתני נראתה מטפסת במאמץ על הגבעה ומחליקה מדי פעם. הכל עמדו והסתכלו בו. החבל נקשר לעץ אלון ענק שצמח למרגלות הגבעה.

בדממה צפו הלגיונרים במיתני הפוסע בחשש אל עבר האור ונבלע בו. טויינג! נמתח החבל באחת והעץ חרק תחתיו.

"תיפסו בחבל!" קרא אורטוריוס והלגינרים עטו עליו בחרדה. קולות קריעה והתחככות נשמעו מכיוון השורשים והעץ הלך ויצא ממקומו. ידיים נוספות נערמו לתפוס בחבל. חצי מפלוגתו של אורטוריוס אחזה בו כאשר נקרע העץ ממקומו.

שורת האנשים הלכה ונגררה לאט במעלה הגבעה בעודם בוטשים ברגליהם את הקרקע ומנסים לעצור את הסחיבה. כאשר הגיע החייל הראשון האוחז בחבל לראש הגבעה נשמע קול עמום של יציאת אוויר והשיירה כולה התגלגלה אחורנית. מיתני נזרק החוצה והתגלגל על חבריו במורד הגבעה. קללות נשמעו פה ושם. כמה שריטות וחבלות.

"אלוהים אדירים, הוא עשה את זה!" קרא לופוס וניגב את מצחו.

אורטוריוס ניגש לחייל הצנום והעמידו על רגליו.

"מה ראית? ספר! ספר!"

"זה שגוי," אמר מיתני המום.

"שגוי?" אמר אורטוריוס, "מה הכוונה שגוי? גם הוא נהיה משוגע," אמר לסגנו. לופוס הנהן בצער.

"המקום. המקום הזה שגוי. זו מערבולת."

"בהחלט משוגע," הנהן לופוס.

"אינכם רואים?" פנה אליהם מיתני, "אנחנו מתערבים בעבודתו של האל. יש דרך לתקן את זה."

"איזו דרך?" שאל אורטוריוס.

מיתני קרב אליו ולקח את המפה מידי. "הביאו לי פצוע."

"פצוע? לשם מה פצוע?" רטן לופוס בחוסר סבלנות.

"עשה כדבריו," הורה לו אורטוריוס.

"אנשים!" קרא לופוס, "מי חטף סריטות?"

לגינר עם סריטה מכוערת בכתפו התייצב לפניו בדידוי.

"בוא," אמר לו מיתני. הפצוע התקרב. מיתני קרע ענף מן העץ העקור ותחב אותו בפצעו של הלגינר.

"איייי!" צרח הפצוע.

"מצטער," אמר מיתני ובחן את המפה. אחר נטל את הענף המדמם ושרטט קו עבה ומלוכלך לאורך נהר הרודנוס.

"זה," אמר, "זה הגבול מעתה."

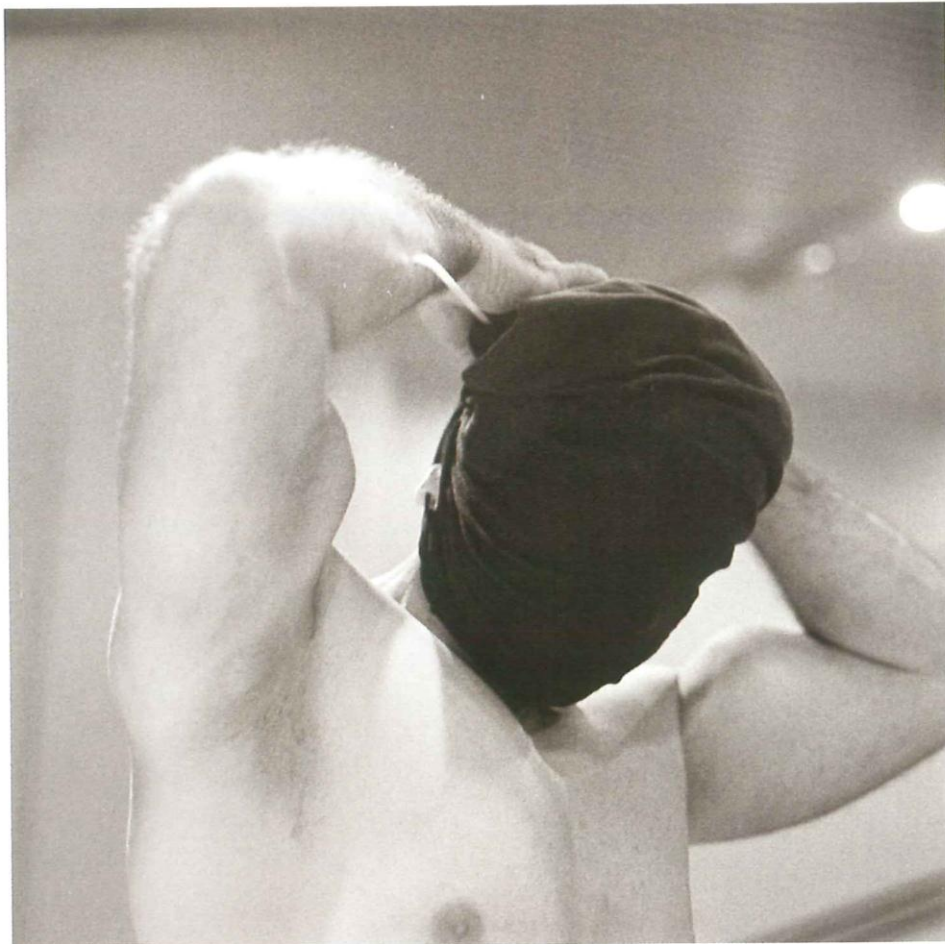
"נפלת על ראשך, חייל?" הזדעק אורטוריוס, "מה אתה חושב שאתה עו-"

אך בטרם סיים את המשפט נשאב האור שעל הגבעה והתכנס לתוך עצמו. קול של נשיפת אוויר נשמע שוב ואחר כך השתתק. מספר עננים התערבלו במרום, בדיוק מעל מיקומה של הגבעה.

השמש הואפלה לרגע ואז זרחה שוב במלוא הדרה. העניינים חזרו למסלולם.

"בשביל זה הפסדתי תירס וסנדלים?" אמר אחד הלגינרים באכזבה ופנה לשלם את חובו לחבריו.

פריד אבו שקרה, 2003, עבדאללה

פריד אבו שקרה, 2003, עבדאללה

מושג ה"לימס" באימפריה הרומית אורן יהלום

ראיון עם ד"ר עמירם אזוב

מה ידוע לנו על ה"לימס", הגבול, באימפריה הרומית?

בשטח נמצאים תוואי גבול מעורבים: חלקם על בסיס טבעי, כמו הרים, נהרות מדבריות וכו', וחלקם על בסיס בנוי, כמו חומות, גדרות, מוצבים, דרכים וכו'. הדוגמא המובהקת לסוג השני הינה חומת אדריאנוס, מערכת מגן רומית בצפון אנגליה. בנייתה החלה ב-122 לספירה ובמשך 250 שנה שימשה כגבולה הצפוני של בריטניה הרומית, מפני שבטי הסקוטים. השתרעה לאורך 120 ק"מ וכללה חפיר, חומת כבול או אבן, 16 מבצרים ראשיים המשולבים בחומה, מבצרים קטנים ברווחים של מיל, צריחי איתות, רשת דרכים, חומות לתיחום מחנות צבא ומתקנים צבאיים. בגרמניה, למשל, מופיע קו כלונסאות.

האם לרומאים הייתה תפיסה של גבול לגבי כל האימפריה?

האסכולה של לוטבאק טוענת כי לימס הוא הגבול של כל האימפריה הרומית. גבול רציונאלי, שנקבע על פי שיקולים אסטרטגיים ומדיניים ומסומן באופן פיזי מובהק בשטח: חומת אדריאנוס, למשל, מבדילה בין פנים האימפריה לחוץ. לשם כך יש בה דרכים ומצדיות, מחנות צבא, מצדיות קדמיות, מחנות של חילות עזר מאחור וסיורים לאורך הגבול. כל זה נקבע על-ידי שר הצבא של האימפריה, מתוך שיקולים אסטרטגיים. אחד השיקולים הוא שהגבולות יהיו בני-הגנה, ולכן יש התחשבות בתוואי השטח. התיאוריה הזו נסמכת על ההנחה שרומא הפסיקה לכבוש שטחים מאז אוגוסטוס, שהמליץ לא להרחיב יותר את גבולות האימפריה, והתבצרה בגבולות מסויימים.

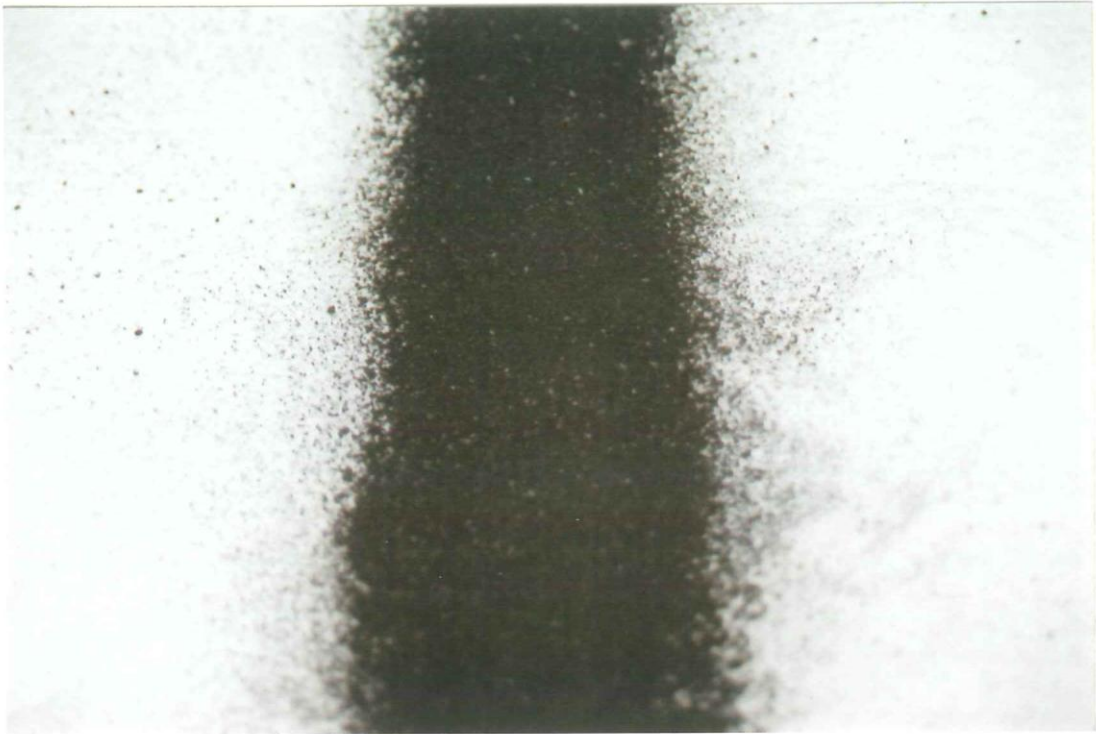
האם זו הגישה המקובלת?

היום רוב ההיסטוריונים מתנגדים לכך. המבקר העיקרי היה איזק. לשיטתו, אין גבול אימפריאלי, אלא יש גבולות לפרובינציות, בעיקר לצרכי מס. לא הייתה חפיפה בין הגבול הצבאי והמדיני, כשם שגדר ההפרדה בישראל איננה מוגדרת גבול מדיני. לא היו שיקולים רציונאליים. בכל מקום הגבול נקבע אחרת, וגבולות זזו לאורך הזמן. חומת אדריאנוס, למשל, זזה 60 קילומטר צפונה בשלב מסויים. גם קו הגבול בגרמניה, שהיה לאורך נהר הריין, זז 30 קילומטר מזרחה מסיבות לא ידועות. הדבר היה תלוי בהחלטות מקומיות ולא בהחלטות השלטון המרכזי.

לא הייתה תפיסה גיאוגרפית שעל פיה החליטו איך להעריך מבחינה אסטרטגית. נימוק נוסף לכך הוא שהמצדיות במערכת ההגנה הגנו כלפי פנים, על קווי התחבורה, ולא כלפי חוץ. לפיכך ניתן לאמר שהלימס הוא למעשה דרכי התחבורה והדרכים הצבאיות. מערכת ההגנה התפתחה באופן מקומי, דינמי, ללא תכנון, לפי המקום בו נעצרו הכוחות, והשתנתה בהתאם להתפתחויות מקומיות, למדיניות של כל קיסר וכל נציב. תפיסה זו מתבססת על ההנחה שרומא לא הפסיקה לכבוש שטחים לאחר אוגוסטוס. עדות לכך ניתן למצוא בכיבושים של טיבריוס, נירון, טריאנוס ועוד.

חומת אדריאנוס

לובנה נוואטחה, ללא כותרת, 2005

משה יצחקי, אמת או חומה, 2005

דליה מאירי, חומה, 2004, 150 יציקות בטון מבוססות על תבנית גוף (טורסו)

לובנה נוואטחה, Perspective, מיצב, 2004

סדנה לכתובת פרוזה עם דורית פלג

משמח אותי לפרסם זו השנה השנייה מקבץ סיפורים שנכתבו במסגרת הסדנה לפרוזה באורנים. זו סדנה שהעבודה בה מסבה לי הנאה מיוחדת, בגלל התן-וקח המיוחד המתקיים בה בין המשתתפים, והרגישות – חיבה, אפילו – המתפתחת אצלם לכתובתו הייחודית של כל אחד מהם.

הטקסטים שבחוברת זו נכתבו במקור כתגובה למשימה או תרגיל במסגרת סדנת הפרוזה, אך רובם ככולם הצליחו לחרוג ממסגרתו המצומצמת של התרגיל. הכותבים יצקו בטקסט חיים משלו והוא עומד כעת בזכות עצמו, עצמאי, כשהגורם או הגירוי שהוליד אותו נעלם כמו שריקת הקטר לפני הרכבת.

הסיפורים של אברהם בראב, אליענה שופטי קומי, ורותי בינדר דרורי נכתבו בתגובה לתרגיל 'מציאות ובדיון'.* בתרגיל הזה התבקשו המשתתפים לכתוב חוויה אוטוביוגרפית בשתי גרסאות. אחת מהן – החוויה כפי שקרתה באמת. בשנייה, התבקש המשתתף להכניס שינוי (פיקטיבי), שיצבע את הגרסה באופן שתיעשה שונה באופן מהותי מן הגרסה המקורית. השינוי יכול להיות בכל אחד מן המרקמים מהם מורכב הטקסט – נאראטיב, עמדה רגשית, וכן הלאה. התרגיל מוגש כך שהמשתתפים האחרים אינם יודעים מהי הגרסה המקורית ומהי זו שהוכנס בה שינוי, ונבחנים מידת האמינות של כל גרסה והתפרים הדקים הטווים את הפיקציה לתוך הביוגרפיה.

הסיפורים של ליאור גל ואבי אלקיים נכתבו בתגובה לתרגיל שבו, לאחר קריאה של סצנות הפתיחה של "הדוור מצלצל פעמיים" לג'יימס קיין, וצפייה בסצנות המקבילות בעיבודים הקולנועיים של אברמסון (שנות ה-70) וויסקונטי (שנות ה-40, "אוססיונה"), נתבקשו המשתתפים לכתוב את סצנות הפתיחה לגרסה הישראלית של הספר, תוך כדי כך שהם משתמשים בשלד הנאראטיבי של הסיפור כפיגומים.

הסיפור של נירית אמויאל נכתב במסגרת תרגיל כתיבה על רגש מבלי לציין מהו.

דורית פלג

* הערת העורכים: מפאת קוצר היריעה מופיעה בגיליון זה רק גרסה אחת מכל סיפור.

ברוך הבא למיני-אירופה קמפוס אברהם בראב

בכניסה לקמפוס המשוחזר של מה שהיה בעבר בית ספר מפואר של בני טובים בקהיר, מקדם את פני הבאים שלט גדול:

מוזיאון שעווה

**אמצעי אכיפה חינוכיים של שנות הארבעים, לִיסָה פְּרָנְקוֹ-אֶגְ'פְּסִיאַן
(באדיבותה של מאדם טוסו, 1959)**

אוֹסְטָאז אִיבְּרָאָהִים כָּאמוֹס הקשיש עומד ליד הפתח במדי השרד וממתין לתיירים. בשנים האחרונות הוא מבחין בהתעניינות גוברת של מבקרים במוזיאון. בגלל התרופפות המשמעת בקרב בני הנוער, אך טבעי הדבר שתתעורר נוסטלגיה לאמצעי האכיפה הישנים שפסו ועברו מן העולם. כאשר מתקרבים מבקרים, עמדת המידע האוטומטית מתחילה להפיק קולות רדיופוניים בשפה האנגלית. הנוסח נשמע לקוח מעלון פרסומת: "...בית הספר לִיסָה פְּרָנְקוֹ-אֶגְ'פְּסִיאַן, של קהיר, הוקם במימון הממשלה הצרפתית ב־1938. הייתה בו אווירה קוסמופוליטית. כינו אותו 'המיני-אירופה קמפוס'. התחנכו בו ביחד תלמידים מצרפת, איטליה, יוון, ארמניה, אנגליה, וגם הרבה יהודים (בערך 10 אחוז). אנו גאים ברמת הלימודים הגבוהה באווירה התרבותית ולא פחות מכך ברמת המשמעת שהעניקה לנו שם ועשתה אותנו דוגמא לחיקוי... בלה בלה בלה"

האוֹסְטָאז אבראהים כאמוס היה בשנות העשרים לחייו מורה לשפה הערבית בבית הספר. הוא הודח ממשרתו בגלל תקרית מביכה שאולי נעמוד עליה בהמשך. עשר שנים אחר כך, עם עליתו של נאצר לשלטון ב־1957, נסגר המוסד בהוראת השלטונות וכל הסגל שלו פוזר.⁽¹⁾ שנים אחדות אחר כך, כאשר הפשירו היחסים עם צרפת, התקבלה ההחלטה לשקם את האתר ולהקים בו מוזיאון שיציג את המורשת החינוכית של שנות הארבעים. אוֹסְטָאז אִיבְּרָאָהִים כָּאמוֹס הוזמן לשוב מכפרו וקיבל על עצמו את התפקיד להיות האוצר שלו.

האוֹסְטָאז כָּאמוֹס מזמין את המבקרים לרדת אחריהם במדרגות הברזל הלולייניות המובילות למרתף אפל. כשהוא יורד ומדבר הקול שלו מלווה הד כאילו הוא צולל למנהרת הזמן של המוזיאון. התקינו למטה מזגנים חדשים. שהשעווה לא תימס מהחום.

האוֹסְטָאז ממתין רגע בשקט שאחרוני המבקרים יצטרפו אליו. נעבור עכשיו

ביחד בין הביתנים ונתרשם מעבודת האיסוף והעיצוב החשובה שנעשתה כאן. הכל על פי תחקיר יסודי ויעוץ צמוד של מדאם טוסו.

אנו עומדים מול ביתן מספר 1. בזמן שאוסטאז כאמוס נואם הוא אוהב להביט בפני המבקרים.

את פריטי המוזיאון הוא מכיר בעל־פה. אנחנו רואים לפנינו את מְסִיִּיה דוֹ קוֹמְנֵן, מי שהיה המנהל הכל־יכול, עד לסגירת בית הספר ב־1957. כמו שאפשר לראות במיצג, מסייה די קומנן, הוא איש נמוך מאד, לצידו עומד מחמוד עם המגש של הבולטינים (תעודות השליש). מסייה די קומנן היה מנהל שאיכפת לו. הוא מחלק לתלמידים את התעודות השליש במו ידיו. הדבר היחיד שמעניין אותו – הציון בהתנהגות. הוא קורא בשם התלמיד ופותח את התעודה להסתכל. מי שיש לו פחות מ"טוב מאד" בהתנהגות, הוא מושך לו את שיער הפאות. בתמונה שהאמן בחר לעצב, אנחנו רואים תלמיד כורע על ברכיו. בגלל שהמסייה נמוך מאד. תלמיד גבוה צריך לכרוע ברך כדי שיוכל למשוך בנוחיות את הפאה שלו. העיצוב נראה ממש אמיתי. שימו לב איך הפרצוף של התלמיד מתעוות בזמן שמסייה מחייך חיוך קטן. כאילו אומר לו: זה רק לטובתך ילדי – כשתגדל תברך אותי. אוסטאז כאמוס לוחץ על כפתור קטן. שומעים את הקול המחוספס של מסייה די קומנן נותן את ה"אני מאמין" שלו בצרפתית: "...חובתנו להעביר לילדינו מסר חד וברור: זה לא שמישהו זר מתנכל לי, זה אני שמביא על עצמי את העונש, Donc (כיוון שכך) זה בידיים שלי למנוע את עונש."

נעבור לביתן 2: הביתן של ג'ון סמית. המורה לאנגלית. הכרתי אותו אישית. ג'ינג'י סקוטי עם שפם. היה לו חוש הומור אנגלי שאף פעם לא הבנתי. האמת היא שגם הוא לא הבין את הבדיחות שלי. ארבעת התלמידים הצעירים שעומדים עם הפנים ללוח, לא הכינו שעורי בית. הם לובשים מכנסיים קצרים. רואים את ג'ון סמית מחזיק את הסרגל ביד ומתכופף. הוא עומד להצליף בהם עם החלק השטוח של הסרגל על השוקיים. לאלה שרחוקים, אני קורא מה שכתוב בשלט: "השוקיים הן איבר מועדף ליישום ענישה דיאקטית שכן המכות עליו כואבות מבלי להסב לילד נזק. יש אומרים שגם להצלפות על הישבן, ה"פְּהֶסָה"⁽²⁾, יש אפקט דומה. אבל זהו עונש שאי אפשר לבצע לפני כולם ואז מפסידים את יתרון ההרתעה." ובקשר למה ששאלתם על יעילות העונש – התשובה היא לא. העונש לא היה יעיל. עובדה רואים במיצג שארבעה לא הכינו שעורים. נעבור לביתן הבא.

ביתן 3 – מדם גובו. האישה היחידה בצוות המורים, The jewel of the crown, אישה אצילית. מחנכת גדולה. מדאם גובו היא במקרה אשתו של מסייה גובו שבביתן שלו נבקר בהמשך. כמו שאתם רואים היא הייתה מאד "שיק" (מהודרת). תמיד לבושה, אומרים בצרפתית: Tirée à quatre epingles (בלבוש הדור ומחוייט). תמיד עם שיער אסוף. תמיד לבושה בטעם פריסאי. אם תלחצו כאן על הכפתור הקטן – זה גימיק נחמד. הנה, רואים? זה מזליף עלינו בושם צרפתי. על יד שמאל יש לה הרבה טבעות. ואם נחזור לענייננו, מדאם גובו, הייתה המומחית

לסטירות לחי. לפי דעתה, חשוב שהעונש יפגע באגו של התלמיד, אחרת הוא שוכח. הנה נלחץ על הכפתור ונשמע את ההסבר שלה: "...הסטירה היא אמצעי ענישה זמין. יש לך את זה בקצות האצבעות. לא צריך אביזרים מיוחדים. היא גם יכולה לבוא בדרגות עוצמה שונות לפי חומרת העונש. היו לי תמיד כמה טבעות ביד שמאל. לפי המצב, יכולתי להחליט כמה טבעות אני מעבירה ליד ימין. בעלי הסביר שזה נותן ליד אנרגיה קינטית טובה יותר. האם העונש הזה יעיל? כן, מאד. למורה חייב להיות נְסִפָה (רספקט). עובדה היא שנזקקתי מעט מאד להפעיל את אמצעי הענישה הזה."

מספר 3 – הבטחתי לכם מקודם את מסייה גובו, אז הנה הוא בא, בעלה השרמנטי של מדם גובו. הוא המורה למדעים. רואים את זה לפי מכשירי המעבדה שמונחים על המדף ברקע. אני חייב להזהיר שהעונשים שלו קשים לצפייה. מי שיש לו לב חלש, מומלץ שיוותר על הביתן הזה. לזכותו חייבים לציין שהוא מזהיר את התלמיד כמה פעמים, לפני שהוא מעניש. אנחנו רואים במיצג את הילד סמיר יושב על הכסא. הוא כפות בצינור גומי כתום שמשמש לניסויים. סמיר הוא דוגמא לילד "שלילי". לפעמים מערכת החינוך מנצלת את הדוגמא השלילית כדי להאיר את הכיוון החיובי. תסתכלו רגע על העיניים המבוהלות של הילדים שיושבים בשורה הראשונה. העונש של סמיר מכוון אליהם. תסתכלו עליהם. ההא? אף אחד לא רוצה לשבת עכשיו במקומו של סמיר. מסייה גובו מחזיק ביד אחת מספריים וביד השניה סכין גילוח. הוא מציע לסמיר לבחור עם מה הוא מעדיף שיחתוך לו את האוזניים. רואים את הפנים המטומטמות של סמיר? הוא עצמו מקרה אבוד. העונש שלו הוא לטובת הכלל. זה בדיוק ההיפך מענישה קולקטיבית. בקצה העליון של האוזן הימנית יש שריטה קטנה וטיפונת דם. בסופו של דבר מסייה גובו לא יכרות לסמיר את האזניים. הוא ישמור אותן לפעם הבאה.

בואו נעבור הלאה אני רואה כמה מכם שקשה להם. "צררררר...אאווצ!" מישוה מאיתנו נפל בפח? מי זה היה? את גברת? אל תיבהלי. זה רק נותן צירצור צורם ומכת חשמל קטנה של 12 וולט. אפשר לדעת למה נגעת? הרי כתוב בשלוש שפות Do not push! אהה... רצית לראות איזה גימיק זה מפעיל? הכפתור הזה מדגים יפה את הצורך בהקניית המשמעת מגיל קטן. את בחברה טובה גברת. בכל סיור יש אחד שילחץ בשבילנו על הכפתור הזה.

מספר 4 – הו, מסייה לה גראנד! אני תמיד שמח לפגוש אותו כאן. אין לכם מושג כמה הוא דומה לעצמו. המורה להיסטוריה של צרפת. שיטת הענישה שלו היא עמידה בפינה. לדעתו עמידה בפינה משפרת את הריכוז של הילד. לעמוד מול קיר לבן זה כמו מדיטאציה. זה אולי נראה עונש פשוט, אבל זה בהחלט לא ככה. יש לעונש הזה ארבע דרגות חומרה. אני מפנה את תשומת לבכם לשלט המאווייר שלפנינו. "רמה A – עמידה בפינה עם הפנים לכיתה, B – עמידה בפינה עם הפנים לקיר, C – כריעה על הברכיים עם הפנים לקיר..." מה שאנחנו רואים

במיצג זו הדרגה הכי גבוהה דרגה D. מְסִיָּה לָהּ גְרָאנְד מְרָצָה בהתלהבות על המהפכה הצרפתית. הנה נלחץ על הכפתור ונשמע אותו קורא את סיסמת המהפכה: "חופש אחווה ושוויון."

בפנים, בפניה רואים את דִּידֵיָּה שהוא התלמיד הכי עצלן בבית הספר. עבור תלמידים כמוהו לה גראנד סוּחַב אֶתוֹ בתיק קופסה קטנה עם פולי חומוס. בדרך לפינה הוא נותן לִדִּידֵיָּה את הקופסה שיפזר אותם על הרצפה לפני שהוא כורע עליהם ברך. רואים? ליד הברכיים של דִּידֵיָּה יש קופסת עץ קטנה מקושטת. זאת הקופסה שהיו בתוכה פולי החומוס. בסוף העונש התלמיד מתבקש לאסוף אותם חזרה לקופסה ולהחזיר אותה למורה. דרך אגב, סיפור נחמד: בוגרים שלנו שבאו לביקור כאן סיפרו שהיה להם מנהג לגנוב כל פעם שניים או שלושה גרגרים, שיישאו להם פחות לפעם הבאה.

מְסִיָּה לָהּ גְרָאנְד הוא חסיד גדול של החומוס. הוא מוצא שזה הרבה יותר מוצלח מן הפסוליה למשל. יש בזה גם פן הומאני – עם חומוס אפשר להגיע לאותן תוצאות בזמן קצר יותר.

ועכשיו תשימו לב למשהו מעניין. יש לנו כאן מיצג כפול. אתם רואים על הגב של דִּידֵיָּה מתחת לכתפיות שמחזיקות לו את המכנסיים מושחלת מחברת פתוחה. הכתב ממש לא קריא, גם ככה אני לא קורא צרפתית. אומרים לי שיש הרבה שגיאות כתיב. גם את זה אני לא יכול לשפוט. אבל כמו שאתם רואים יש על הדף המון כתמי דיו. את זה כל אחד מבין. המחברת נשארה לו על הגב מעונש קודם שנתנה לו מדאם גובו. זאת המורה שראינו קודם בביתן במספר 3. הוא חייב ללכת כל היום עם המחברת הזאת על הגב. שכולם יראו איך אסור לכתוב עם עט־ציפורן. אחד כמו דִּידֵיָּה יתכן מאד שיהיו לו שני עונשים במקביל. וזה מה שאנחנו רואים כאן.

מספר 5 – מְסִיָּה רִדֵּין. זה המורה לספורט שלנו. זה כמה שאתם רואים אותו קטן היה פעמיים אלוף מצריים בהנפת משקלות. כאן רואים אותו מוציא את הילדים לעשות התעמלות על הדשא של מגרש הכדורגל. אנחנו רואים אותו במיצג, מניח את הזרוע השרירית שלו על הצוואר של אחד התלמידים בזמן שכל האחרים עומדים לפניו בשורה ומסתכלים. הקטע שלו ממש מבריק. הוא מושך את הראש של הילד לכיוון הגוף שלו ואז בבת אחת הוא מיישר את המרפק, כך שהילד מקבל חבטה קלה בפדחת. למרות שזה לא נעים אפשר לפרש את זה כמשהו מצחיק. סליחה, אם תאפשרו לי רגע לגשת, אני אלחץ בשבילכם על הכפתור. תראו איך עובדת המכה הזאת. מאד מקורי. ראיתם? הנה עוד פעם... מצחיק לא? כמו במשחק מחשב.

מספר 6 – מְסִיָּה באטש. הוא לא מורה. הוא רק המשגיח בחצר בהפסקות. בזמן שהמורים שותים תה בחדר המורים. הוא היה תמיד כמו שאתם רואים אותו עכשיו: זקוף עם חליפה כהה ותרבוש אדום. בדרך כלל עם הצוואר שלו משוך קדימה ויד אחת מאחורי הגב. כאן רואים אותו דווקא כפוף קצת. הוא מסובב

בכיוון השעון את האוזן של אחד הילדים. הילד מתרומם על קצות האצבעות אבל מְסִיָּה באטש מספיק גבוה ולא איכפת לו. בצד עומדים עוד כמה תלמידים. הפה שלהם קצת פעור. שימו לב שהאמן שם לאחד מהם זבוב קטן על קצה האף, לסמן שהוא עומד ככה הרבה זמן. העונש נעשה בחצר, במקום פתוח. כי הוא מכוון גם לילד וגם לאלה שמסתכלים מהצד. תחשבו איזו מהומה הייתה יכולה להיות בחצר אם לא היה עומד שם מסייה באטש. עם כל האיטלקים, היוונים, הצרפתים... אני לא צריך לתאר לכם. אני גם רואה שכמה מכם קצת עייפים אז ניגש ישר לשני הביתנים האחרונים.

זה ביתן מספר 12, האוסטאז איבראהים כאמוס. זה אני. תסתכלו עליי. ככה נראיתי לפני כמה עשרות שנים. הייתי כאן המורה לערבית. התפקיד שלי היה ללמד את ילדי העשירים המפונקים האלה את שפת המקום. כאן במיצג רואים אותי בדיוק כמה ימים לפני שסילקו אותי מבית הספר. לפניי יושב אלבר, ילד בכתה ג'. יהודי כמובן. אתם מישראל לא? אני חושב שגם הוא נמצא עכשיו בישראל. אם אני בן 75 הוא צריך להיות בן חמשים. אם תראו אותו, תספרו לו שהנציחו אותו כאן במוזיאון. כאן הוא נראה רזה ומבוהל מאד. רואים איך הוא מרים ידיים, כאילו רוצה להגיד לי משהו או רק להגן על הפנים שלו. לפני זה היה שם סיפור שלם. הוא גרד צבע מן השולחן ושפך לי אותו על הג'קט. ככה נראה אלבר חצי שנייה לפני שנתתי לא את הבוקס שעילף אותו על השולחן. תראו איזה דיוק. רואים שחסרה כאן חתיכה בסרגל שאני מחזיק ביד השמאלית. ותסתכלו על הרצפה. זאת החתיכה שעפה כשנתתי לו סטירות. ועכשיו תסתכלו על הג'קט שלי, רואים כתמי צבע שחור. זה הצבע השחור שהעֶפְרִיט (השד) הקטן הזה שפך עליי במשך כל השליש. כל יום חזרתי הביתה ואשתי אומרת לי מאיפה הכתמים האלה. וג'קט אי אפשר לכבס בבית. זה הולך ישר לניקוי יבש. אז, נכון, התעצבנתי יותר מדי, ואחרי כמה סטירות רגילות יצא לי במקרה הבוקס הזה. נכון זה לא מה שלימדו במדרשה לחינוך בפרז. וגם נכון שהבוקס נחשב לנשק אסור. אבל מכאן ועד שלילת רישיון ההוראה שלי המרחק עצום. יד על הלב, אחרי כל הביתנים שראיתם תודו שהחמירו אתי יותר מידי.

וכאן ביתן מספר 13 – זה המיצג שמראה את הגירוש שלי מבית הספר. רואים את מסייה די קומנן ואותי עומדים ביחד בחדר המנהל. מְסִיָּה די קוֹמְנָן מראה לי עם האצבע לכיוון הדלת הפתוחה שלו. אם נלחץ על הכפתור נשמע את מה שהוא אומר. "תדע כל אֵם שאחרי כל עונש נמצאת כוונה חינוכית נעלה. המטרה שלנו איננה לנקום בילד או להכאיב לו. המטרה לספק את התוצר המבוקש – אדם איכותי יותר". הוא ממש רתח מכעס. לא היה חסר הרבה שיעמיד אותי על הברכיים וימשוך לי חזק את הפאה. שלחו אותי חזרה לכפר ולמשפחה, לגדל ירקות ולחלוב ג'אמוסים שלנו. ככה היה עד '59 שאז הקימו את המוזיאון ונתנו לי את התפקיד לספר לאנשים מה שהיה. זהו. אני מקווה שנהניתם. תודה רבה לכם. הייתם קבוצה טובה. לא צריך לתת לי טיפ. רק תעשו לי אולי טובה? כשאתם חוזרים לישראל, תחפשו בשבילי את הילד אלבר הזה, הוא בטוח בן

אדם רציני עכשיו. כמו רוב הבוגרים שלנו. אם תראו אותו, תספרו לו שפגשתם ב"מיני אירופה קמפוס" את האוסטאז איבראים כאמוס. הוא בטח זוכר אותי יפה. תגידו לו שתיכף ומיד הצטערתי על הבוקס שנתתי לו. אבל לגבי כל השאר המכות, מכל הלב אני אומר את זה – היה מגיע לו לעפריט הזה (לשד הזה). באמת תודה רבה שבאתם ותיזהרו כשאתם עולים במדרגות.

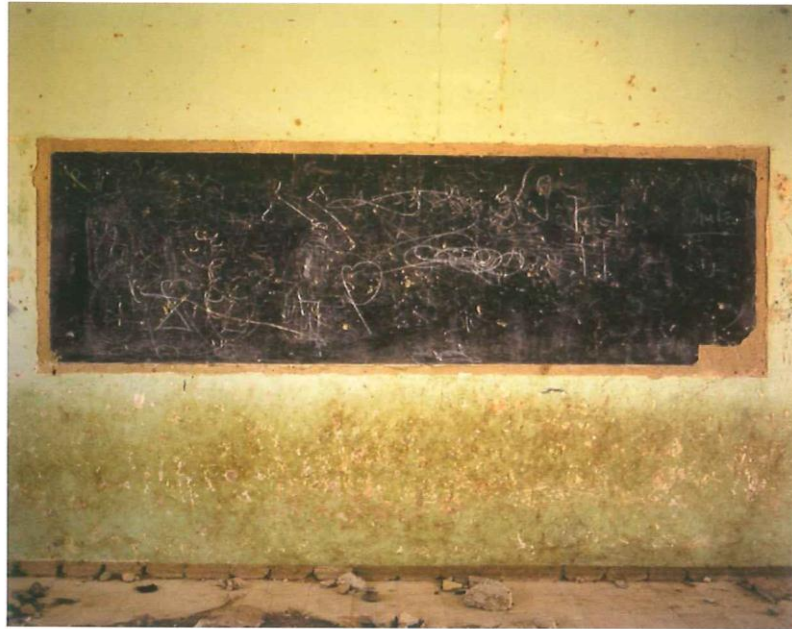

לגברת זלצמן הנכבדה השלום והברכה!
רואה אנוכי חובה לעצמי להגיב למכתבך. כי בניגוד מוחלט להתרשמות שלך, לא הייתה אווירה של אלימות בקמפוס. זאת לא הייתה "מושבת עונשין" כמו שאת כותבת. זה היה מוסד מכובד עם רציונאל חינוכי ברור. בתור מנהלת בית ספר את בוודאי יודעת כמה חשוב לא לשדר לתלמידים מסרים מבולבלים. בית הספר שלנו הציב לעצמו יעד להוציא מספסליו בני אדם איכותיים יותר. נכון שכל מורה אימץ שיטה משלו לאכיפת המשמעת. הכל נעשה בצורה אסתטית ובמסגרת הרציונאל החינוכי שקבעה הנהלת בית הספר. לידיעתך, המיצגים במוזיאון הינם ה־state of the art של התפיסות החינוכיות שהיו מקובלות באותם הימים. צר לי לומר שהנימה השיפוטית (והפוגעת) של מכתבך איננה ממין העניין. מטרתו של המוזיאון להציג את תמונת המצב שהייתה באופן אמנותי ונאמן למקורות. זה הדבר שעשינו.

אני מבקש לתקן את הרושם הרע שקיבלת. ומקווה מאד שאצליח בכך. שום מורה לא התנפל סתם ככה על ילד. לא מרט שיער, לא שרט ולא בעט. סיפור הדחתי מהוראה מוכיח שכל חריגה בנושא טופלה מיד בכל חומר הדין.

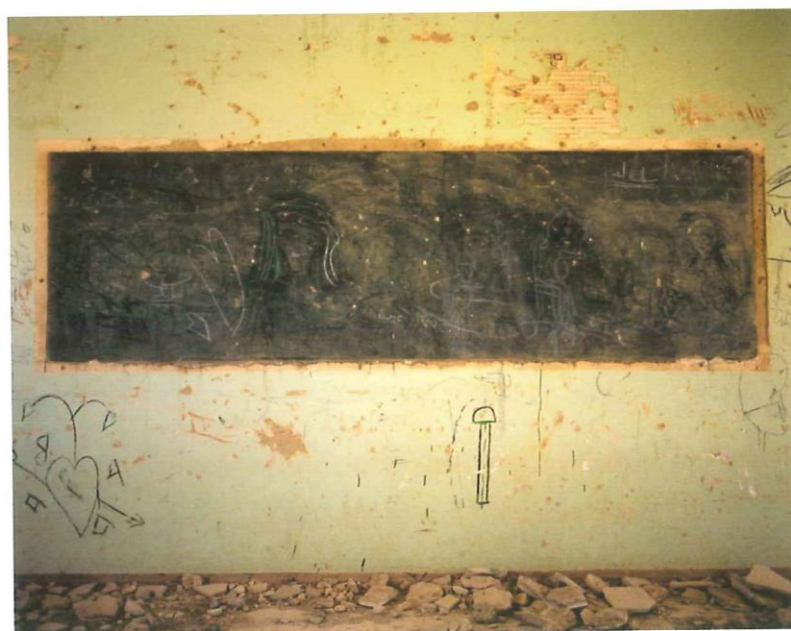
בכבוד רב
אוסטאז איבראים כאמוס
אוצר המוזיאון לאמצעי אכיפה חינוכיים
קהיר, מאי 1994

1. לאחר הפלישה הצבאית הכושלת של צרפת ובריטניה. (א.ב.).
2. צרפתית: פס היא פלח ישבן. מכאן פהסה – ענישה על ידי מכות על הישבן.

גלעד אופיר, בית ספר בדואי בצפון הנגב, 1998

גלעד אופיר, בית ספר בדואי בצפון הנגב, 1998

נעמי אל תיעלמי נירית אמויאל

יעקב נכנס לבניין עם שמואל השכן. השעה 7:00 בבוקר והם חזרו מתפילת שחרית. גם הבוקר כמעט ולא היה מניין. השפעת השאירה את כולם בבית, מזל ששמואל הצליח להגיע למרות השיעול של הימים האחרונים, אחרת היו צריכים לחפש מתנדב מהרחוב. לא שזה רע שיהודי עושה מצווה, חשב יעקב, פשוט זה לא תמיד נעים וגם מוריד מקדושת התפילה.

"להתראות שמואל, תרגיש טוב. תהיו כולכם בריאים."
"תודה יעקב, ושנעמי תלד בקרוב בשעה טובה."
"תודה."

יעקב נשק למזוזה תוך שהוא מחזיק את המגבעת שלא תיפול, ניגב את נעליו בשטיח הכניסה ונכנס בשקט למטבח. הוא הדליק את הקומקום והוציא שתי פרוסות מהמקפאי להפשיר על השיש.

נעמי עוד לא קמה...? צריך להכין את הילדים לגן ולבית הספר, כבר מאוחר...

נעמי שכבה בכבודות על גבה בצד הימני של המיטה, רחוק מהקיר. כשנכנסה לחודש החמישי הם התחלפו במקומות כדי שלא תעיר אותו בפעמים הרבות בהן קמה במהלך הלילה לשירותים.

"אל תפתח את התריס, אני ממשיכה לישון." היא הניחה יד על מצחה והחליקה אותה לכסות את עיניה.

"נעמי, כבר שבע בבוקר והילדים עוד ישנים."
היא שתקה, לא זזה.

"נעמי," הוא התקרב אליה וניער מעט את ירכה בעודו עומד מעליה "את קמה?"

הוא הרגיש שהיא שונה לאחרונה ושיער שזה בגלל הלידה הקרבה או אולי השפעת של אור-חיים הקטן והעדיף לא להרבות במילים. לתת לזמן לעשות את שלו.

"לאה, קומי חמודה, אני צריך לצאת ואמא שלך לא מרגישה טוב, תכיני את האחים שלך."

הוא מזג את המים לתרמוס והתענג לשנייה על ריח הקפה. פרוסות הלחם עדיין לא הפשירו לגמרי והוא הדליק את הגז כדי שיתחממו, בעזרת מזלג ניסה להפוך אותן אבל זה כבר היה אבוד. הוא כיבה את הגז ויצא.

"אמא, איך את מרגישה?" לאה התיישרה ליד מיטתה של נעמי וליטפה את מצחה. "הכנתי את התאומים לבית הספר ואור-חיים עדיין ישן. בדקתי, אין לו חום."

נעמי מצמצה בקושי בעיניה. עיניו השחורות של יקי הביטו אליה מדמותה של לאה, מחייכות בדאגה.

"את בסדר אמא?"

"כן, חמודה, אשת חיל שלי, אני בסדר."

היא אחזה בראשה הקטן בשתי ידיה ונשקה למצחה "תלכי ללימודים, אני בסדר." לאה נגשה למטבח, לקחה את הכריכים שהכינה נעמי ביום אתמול, הניחה בכל אחד מהתיקים של אחיה ויצאה אתם מהבית.

השעה הייתה כבר 8:30 ונעמי לא הצליחה להירדם שוב. היא נשענה בקושי רב על מרפקיה, נחה לכמה שניות וסובבה את גופה לעבר נעלי הבית. לקחה מגבת שהתייבשה על חבל הכביסה הביתי וגררה את עצמה לעבר חדרם של אור-חיים ולאה.

אור-חיים עדיין ישן. באמת אין לו כבר חום. שיעול קטן ומחורחר בקע מגרונו. היא כיסתה אותו היטב והמשיכה לכיוון חדר האמבטיה.

היא הדליקה את התנור ופתחה את ברז המים. המים התחילו להתחמם ואז היא סגרה את פתח הניקוז עם הגומי השחור. היא פנתה לכיור ושפשפה את שאריות משחת השיניים שנדבקו אליו משגרת הבוקר של ילדיה. העיפה מבט במראה וסידרה את שיערה הקצוץ. אפילו אחרי שלושה הריונות לא התרגלה למימדים ולסרבול, קשה היה לה להבריש את שיערה הארוך והחליטה לקצוץ אותו. גם ככה אף אחד לא רואה מה נמצא מתחת לכסוי ראש וזה שרואה לא ממש מתעניין בה.

חצי מהאמבט כבר התמלא כשהיא סיימה לצחצח שיניים. היא סגרה את הברז וטפטפה מעט סבון נוזלי למים. היא הסירה את הכותונת יחד עם הגופייה ואז את התחתונים.

המים חמים מדי אבל לאט יתקררו, אמרה לעצמה ולקטנה שבבטן. היא הצליחה להתרווח, פיסקה את רגליה שיהיו צמודות לדפנות והשעינה את ראשה לאחור. מרים השכנה המליצה לה לקרוא לקטנה "הודיה" כשתילד בעזרת השם. צריך להודות לאלוהים שסוף סוף נכנסת להריון אחרי הפסקה של 4 שנים.

לא בא לי להודות לאלוהים על כלום. מה יש לי להודות לו? הייתה עונה לעצמה. היא הניחה יד על בטנה שכמעט מחוץ למים, ליטפה אותה בתנועות מעגליות, נעצרה ושלחה אצבע מיומנת לענג את עצמה. עיניה הכבדות נסגרו לאט והיא נשמה נשימה עמוקה, מעט בקול.

היא ידעה שהיא חוטאת, היא ידעה שאסור לה גם לחשוב על אלוהים במקלחת ובמצבים שכאלה במיוחד. יקי והאלוהים שלו. לא צריכה אלוהים כזה. לא צריכה

ולא רוצה... דמעות חנקו את גרונה. כמעט בשיא סיפוקה שמעה את פעמון הדלת. זאת בטח מרים.
היא פתחה את ברז המים כדי לא לשמוע וקיוותה שאור־חיים לא התעורר.

המים כבר התחילו להתקרר, היא יצאה מהאמבטיה, התנגבה ולבשה חזרה את הכותונת.

אור־חיים עדיין ישן לשמחתה. כשהגיעה למטבח פגשה בפרוסות לחם שרופות וקרות על הגז.

היא השאירה אותן שם וחזרה לישון.

שולחן פסח אליענה שופטי קומיי

היא יושבת בחברת משפחתה. כמעט בלתי נבדלת מהיתר. סביב שולחן ערוך כהלכתו. השירים, האוכל והיין עוברים סביבה ודרכה. אבל היא חסרת שקט כדרכן של אמהות צעירות. היא שומעת את נשימותיו בחדר הסמוך מחרישות את ה'מה נשתנה' שלה. סופרת וממיינת אותן אחת לאחת. 40 מעלות חום. מנסה לחשב את הזמן שעבר מאז שהשקתה אותו את התרופה בפעם האחרונה. היא מביטה בבן זוגה, מחויך, מבושם, נינוח. היא מאבדת סבלנות פתאום לשיחות החולין הקטנות הטווח רשת קורים מסועפת של קשר סביב משפחתה.

היא לובשת חיוך אותו תשמור בקפדנות עד סוף הערב. וקמה להגיש את המנה הראשונה לשולחן. כשסגרה את הדלת אחרי אחרון האורחים היא מעיפה מבט על אי הסדר שערכה. היא תוהה על תחושת הכבדות שחשה. הרי בקושי טעמה מן המאכלים. היא נבהלת לגלות פתאום את אחת הפשטידות שאפתה מונחת עדיין, בלתי נגועה בתנור. נוזפת בעצמה על פיזור הנפש היא ניגשת למיטת התינוק שבחדר הילדים. בוהה בגופו הקטן והחם. מטיילת על מצחו באצבעותיה. כל כך גאה הייתה אז בגופה ההולך ותופח. סומכת על כרסה החד־משמעית שתחפה על עודף המשקל שצברה... גאה בהליכתה הברוזה, מתענגת על ייסורי ההיריון.

היא משפשפת את פניה בחוזקה ומניחה את אבריה העייפים בכורסא הצמודה למיטתו. כשתשחזר את הרגע הזה, תהיה מוכנה להישבע ששמעה את הצרחת בליבה עוד לפני שהגיעה לאוזניה. המרחק הקטן שהפריד בינה לבין מיטתו נראה לה נצחי. היא הרימה את הגוף הקטן והנוקשה בזרועותיה. החלה להפשיט אותו בידיים לא לה, מביטה בזוועה בפיו ההולך ומכחיל ובעיניו מחוסרות ההבעה. את העוויתות שלא אחרו לבוא, חשה בגופה שלה. מרטיבה באצבעות רועדות את פניו. מתאמצת להרגיע את גופו המפרכס בעזרת קולה השקט. תזמין אמבולנס היא צורחת אל תוך חושך חדר השינה שלהם. מהר. היא נכנסת אִתו למטבח. חובקת אותו בעוצמה. מנסה להפסיק את הפרכוס בכוח זרועותיה. כל ישותה מרוכזת בגוף הקטן. הרוחת.

אוויר, צריך אוויר. היא עוטפת בפיה את נחיריו ופיו. דוחסת חיים לריאותיו. נשיפה אחת... שתיים... שלוש... נשיפה אחת... שתיים... שלוש...

גפיו המעוותים בוחשים במעיה והיא נושפת אחת... שתיים... שלוש... ונושפת. בעולם מקביל, היא שומעת את בן זוגה. כן... תינוק.. שמונה חודשים... לא, הוא לא נושם. כן, ימינה בצומת, לא. לא ברמזור הראשון, מיד אחריו. שמאלה בכיכר. החזה הקטן מתרומם מעצמו ושוקע. מתרומם ושוקע. והיא עמו. סמוכה אליו פניה עוטפים את פניו. 'תנשום, ילד שלי' היא לוחשת אליו, 'תנשום בשביל אמא.' היא משפשפת את גופו בכפותיה הקרות כקרת. לא.. אין כאן מספרי בתים. זה מושב. יש שיח בוגנוויליה בכניסה. נשימתה נעתקת יחד עם שלו. שוב הוא מכחיל והיא חוזרת אל מלאכת ההנשמה. היא והוא. הוא והיא. נושמת אותו, מנשימה אותו. לוחשת קטעי הברות באוזניו. דוחסת בייאוש את צלעותיו. 'בבקשה' היא מתחננת אל תוך פיו הקטן... 'בבקשה...'. הפרמדיק מגיע. היא לא שמעה אותו נכנס. הוא מכסה בתנועות יעילות את פניו הקטנים במסכת חמצן. מנסה לחלץ את הגוף הזעיר מזרועות אימו. היא לא מוותרת. לא מוסרת. זרועות הברזל שלה חובקות את בנה. הוא מניח יד על כתפה. חמה, בוטחת משהו נשבר בה והוא מרוקן מידיה את בנה הקטן. הוא ימות היא שואלת אותו בקול אחר, זר. לא במשמרת שלי הוא אומר לה, לא במשמרת שלי.

"אני יוצאת הערב", אני מודיעה בטון הכי סתמי שאני יכולה... זה לא יצא כל כך טוב, כי ג'ולי שולח אליי מבט נדהם מלמטה, בידו האחת מטלית, והוא מנקה את שאריות ארוחת הערב מהרצפה.

"אמא! גם אני באה אֶתך..." עולות קריאות מכל עבר, ואני מכופפת ראשי לכיור, מסיימת לשטוף את הכלים האחרונים, ומנסה להסתיר את חוסר הסבלנות שלי. "אי אפשר לבוא אֶתי, זה מקום של גדולים", אני עונה בטון די־דאקטי, ונאלצת להשיב לג'ולי מבט.

"מה?" אני שואלת בהיתממות, "שכחת? אמרתי לך שאני יוצאת."
"לאן?" הוא כבר מתחיל להשלים עם העובדה אבל עוד מנסה לבדוק את רמת הנחישות שלי.

"לקונצרט" אני עונה, "פה, בהיכל".
"אבל..." הוא משתתק. "חבל שלא אמרת היינו מתארגנים ויוצאים יחד. איפה נמצא עכשיו ביביסיטר?!"
אני שותקת ומחייכת אליו בקור רוח.

"ג'ולי" אני לוחשת אליו, קרוב לאוזן, "רציתי קצת להיות לבד... אל תכעס." ג'ולי תמיד גדול בקטעים האלה. בבת אחת לובשות פניו הבעה של אמון ואמפטיה והוא כבר מזרז אותי.

"נו, בטח, מגיע לך. אז לכי להתארגן שלא תאחרי."
אני מעמיסה על גבי את שק רגשות האשמה שלי, והולכת לחדר השינה. כבר שבוע שאני מתכוננת לרגע הזה. אני יודעת בדיוק מה אלבש, ואיך אסתיר את הכל עם המעיל לפני שאצא. שלא כדרכי אני מאריכה שהות מול המראה, מורחת ומוחקת, מוסיפה ומורידה. מחליפה עגילים. מתבשמת קלות, ויוצאת מהחדר. הילדים כבר בפז'אמות, רצים אליי, מתרפקים אליי בגופיפים חמים וראשים חפופים, אבל אני – כל דאגתי על הליפסטיק הנוצץ שלי, שלא יימרח, שלא ייפרע שערי.

ג'ולי ניגש אליי ובתנועה אבירית מחבק את כולי, מאריך בנשיקה, הלך הליפסטיק. אני מנסה להיחלץ מחיבוקו מבלי שהמטלית הלחה תמרח על שיערי המסורק בקפידה, אבל לג'ולי לא בוער, הוא לוחש לי באוזן:

"לכי מתוקה שלי. אני יודע כמה את זקוקה לפרטיות שלך. אל תדאגי לי, אני ממילא צריך לעבור על המיילים שלי, אבל אני מחכה לך... הססס..." רמז לי

רמיזונת עדינה. אני מחייכת בלי להבטיח כלום, רק לצאת מפה כבר, השק המלא מושך אותי למטה, בכל רגע שעובר משקלו עולה ואני מרגישה שאני חייבת להיחלץ מהחיבוק הזה ולצאת לאוויר החופשי. עוד רגע, אני מושלת בחיך המרוח שלי, עוד רגע, ואוויר דצמבר הקר, מכה על פניי הלוהטים, ונשאב פנימה לתוך גופי שמתמלא באנרגיה חדשה כמו בלון הליום מתנוסס.

תכננתי את הרגע הזה כל כך הרבה פעמים, איך אגיע מוקדם לאולם, איך אוחז גביע יין ואשען על העמוד העליון במדרגות הצופות אל פני כל הבאים. איך אנעץ בו מבט ארוך, ולא אומר מילה. הוא יגיע, אני בטוחה שכן. אני מרחיקה רסיסי מחשבות רציונאליות, ונאחזת ברגע ההוא, שממשיך לצבוב בחזי כשאני נזכרת בו, כמו באינסוף הפעמים בהן שחזרתי אותו בעבר. זה היה בהופעת סיום השנה של תלמידי האבוב. הוא הודה לקהל ההורים, קיבל זר פרחים מאחת התלמידות וירד מהבמה. עדיין זכורה לי פליאתי על שהלך עד אליי ונעמד לצדי. ובהמולת הכיסאות הנגררים, לחץ את ידי בכף גדולה וחמה וחיך חיוך מלא מסתורין.

”מזמן לא נפגשנו, את כבר לא מלווה את עודד לשיעור.”

”נכון, אני מתנצלת, הוא כבר מסתדר לבד, ו... אתה חושב שאני צריכה לבוא איתו? או להיות יותר מעורבת? כלומר...” אני מבחינה שהמלים שלי אינן זורמות כסדרן, כל זמן שידי נתונה בתוך ידו, ובבת אחת הוצפתי בתחושה מוכרת ומענגת, ששנים רבות לא הציפה אותי בכזו חריפות...

”לא, לא” הוא משיב באדיבות, ”רק ציינתי שמזמן לא נפגשנו, ואולי תרצי להיפגש...”

אני מושכת את ידי לאט, וממלמלת משהו, אבל אני לא צריכה ממש להשיב כי הורים רבים מקיפים אותו במעגל, נדחקים אליו, ידיים מושטות אליו מכל עבר, כולם שואלים, מעירים, מתחככים קצת במורה הנערץ שמגיע אלינו מהעיר הגדולה, והוא כולו עטוי קסם של אליטה תרבותית, ושבחים על מקצוענותו כנגן בעל שם. ובמיוחד הסתובב סביבו בגאווה בלתי מוסתרת מנהל הקונסרבטוריון שלנו, נמוך הקומה והמקריח שניצל את ההזדמנות כדי לסחוט כמה מחמאות גם לעצמו.

בחניה אני מתקנת את הליפסטיק, ודורכת על השמלה בצאתי מהמכונית. קר בחוץ, אבל אני משאירה את המעיל על המושב האחורי, כדי שיהיו ידי פנויות ולא אתהלך מגושמת במסדרונות היכל התרבות המפואר שלנו. בדרך אל הכניסה אני מנסה להיזכר בתכנית הקונצרט. זכור לי שהסולן הוא נגן אבוב מוכשר שבילדותו למד אצלנו בקונסרבטוריון. אבל הריגוש החשאי שלי לקראת הפגישה האקראית משתלט עליי, ועל אף שאני מבחינה בהוריו הנרגשים בכניסה להיכל, אני לא מקשרת אותם לקונצרט ואף לא נעצרת לברך אותם על ההצלחה הגדולה שזכו לה, שבנם שב לנגן אצלנו, והפעם עם הפילהרמונית בכבודה... רק עיניי כבר תרות לכל עבר ומחפשות את ראשו מתנשא מעל ראשי בני המקום שגדשו

את ההיכל. פה ושם אני פוגשת ידידים ומכרים שמנופפים לי, ורומזים לי להצטרף אליהם לכוס קפה ליד שלחנות העמידה האופנתיים שהותקנו בפואיה, אך אני מחייכת מרחוק, נזהרת לא לכבול את עצמי לשיחה שתסיט אותי מהתסריט המלא שבניתי. אבל מהו התסריט? למה אני באמת משתוקקת? אני שואלת את עצמי בשפתיים נעות ללא קול. ומה אם יגיע? ואפילו יבחין במבטיי הלוהטים, ובלחיי האדומות מרוב תשוקה והתרגשות, מה אז? אך מחשבותיי אינן מצליחות לגבור על הדמיון. לנגד תמונת ידו על מתניי ושפתיו על צווארי מתפוקקות עצמות ההיגיון שלי ונשימתי נעשית כבדה. אצבעותיי קרות ורגליי נוקשות מקור ועקבים, אך בתוכי מבעבעת מתיקות חמה כמו של ספל פונג' מהביל. כמו הריח שריחף בחלל מועדון הריקודים של נעוריי.

לאט. לאט. אני מאלצת את רגליי לפסוע במתינות. לא לרוץ במדרגות, לשמור על גב זקוף, לא להיראות להוטה... אני מביטה אל ראש גרם המדרגות, שם עליי לעצור ולהביט למטה. אולי עדיף לעמוד בחוץ... דרך אריג הקטיפה של תיק היד שלי אני ממששת קופסת סיגריות. מיד עולות וצפות תמונות מסרט ישן בשחור-לבן: אני בשמלת שנות העשרים וסיגריה דולקת בקצה פומית ארוכה, נושפת עשן ורוד מתוך שפתיים בורקות מתשוקה או ליפסטיק... קר בחוץ. והבגד המפתה שלבשתי אינו מעורר בי חשק לצאת. אבל אחרי רגע אני מוצאת את עצמי בחוץ, מתרחקת מחברתם של מעשנים אחרים, מחפשת נקודת תצפית טובה על המגיעים מן החניה. רוח קרירה בחוץ. סיגריה אחת ביום אני מעשנת, זו שאחרי ההשכבות והכנסת הכלים למדיח, ואותה תמיד מדליק ג'ולי, וכעת כשאצבעותיי רועדות מקור, הסיגריה ממאנת להידלק. הרוח פורעת את שערי. אין היגיון בעמידה הזו כאן, אני יודעת. אולי הוא בכלל בפנים ופשוט לא ראיתי אותו. אולי הוא מאחורי הקלעים מסתודד עם חברי התזמורת או עם הסולן. כל התסריטים עוברים בראשי בבת אחת, אני מתחילה להיכנס ועוצרת בעד עצמי. הנה מישו בחליפה מתקרב, זה לא הוא? בפעם הבאה שאני מציצה פנימה, אני מגלה שהפואיה כבר ריק כמעט לגמרי, והקהל ברובו כבר יושב באולם. עוד מבט אחד אחרון אל החוץ, ואחר כך אני נגרת פנימה, מעיפה מבט במדרגות הלולייניות ואינני משיגה מנין אשיג כוח לעלות בהן. ולמה לי עכשיו לשבת באולם חשוך ולשמוע יצירה לאבוב שבטח כבר שמעתי אלף פעם בבית.

ליד המעקה אני נעצרת, רועדת מקור עדיין, אני מוציאה מתוך ארנקי את הכרטיס שעלה לא מעט, ומתלבטת אם לעלות או לחדול. יד חמה מונחת לפתע על מתני.

"נעמי רוזן? טוב לראות אותך." נחשול אדיר של עצמה גאה פתאום בתוכי, הזקיף את כתפי וצווארי והחזיר אש ללחיי הקפואות.
"שלום מאסטר", השבתי בחיוך ידידותי, כאילו כלל לא עלה בדעתי עד כה שהוא עשוי להיות כאן, "לא רואים אותך בזמן האחרון, מה קרה?"

ידי, פועלת מעצמה, מעבירה אצבעות בתנועה איטית בתוך שערותי, שפתי מבריקות אליו חיוך מרומז. כאילו לא חלפו כמעט עשרים שנה מאז שפלירטטי לאחרונה. זה כמו לרכוב על אופניים, חשבתי לעצמי בערוץ החשיבה המקביל, אחרי שלומדים – אף פעם לא שוכחים.

“את כאן לבד?” שאל המאסטר, מתבונן לצדדים בחשדנות.

“אההה” אני מהמהמת אליו בגוון קול שכלל לא זכרתי שאני יודעת להפיק. “נו, אז בואי ניכנס? תיכף יתחילו.” ריח קלוש של אלכוהול נדף מנשימתו. זה לצד זו עלינו במדרגות, ידו נוגעת לא נוגעת בגבי. ליכסנתי מבט חשאי לעברו, פנים מגולחים עד לגוון כחול, ולמראה הזיפים שפרצו מנחיריו, השפלתי את עיניי לרצפת השיש של המדרגות, נעליים מעור חום ורך היו לרגליו, שונות כל כך מהמנעלים הספורטיביים שקניתי לג'ולי בשבוע שעבר. נעלי סבא, זמזם הערוץ המקביל. בראש המדרגות הביט בעיניי המאסטר, והעביר אצבע קרירה מתחת לסנטרי, כמו לתלמידת תיכון.

“אני צריך למלא כמה חובות מקצועיים הערב. אבל הלילה עוד צעיר, אולי נפגש כאן בסוף הקונצרט? אני לא מכיר את העיר הזו, אבל את בטח תדעי איפה אפשר לשתות משהו טוב.”

נשימתי כבדה. הנה, הנה זה קורה. לא המצאתי את זה, הוא באמת נועץ בי עיניים כלות. הוא באמת מגלה בי עניין, זה לא היה תעתוע דמיוני. “הממ... מה את אומרת?” קולו היה קטיפתי וחלקלק.

“אני מצטערת גדעון, השבתי בקול שכמעט לא נשמע, “אני צריכה לקום מוקדם בבוקר. אולי בהזדמנות אחרת.”

“אל תאכזבי אותי, יפהפיה”, לאט לעברי בקול שמנוני. חייכתי אליו חיוך מנומס והתרחקתי מעט. סדרנית משועממת שאלה אם אנחנו נכנסים. המאסטר נופף לי בידו ובמשיכת כתף נכנס לאולם. הבטתי בגבו המתרחק לקולם הצורמני של הכינורות בשעת כיוון הכלים.

“ואת?” שאלה הסדרנית. פתאום הרגשתי איך רפו איברי, והמתח וההתרגשות שליוו אותי כל אותו היום, והלכו וגברו לקראת ערב, ונמתחו עד לקצותיהם בכניסה לאולם, נוזלים ממני החוצה, נשפכים כמו מים מצווארי ומכתפיי מטה מטה כאילו נקוו שם בשלולית קטנה ומיותרת. בתחושת ניצחון קטן, של משאלה שלא הוגשמה אבל באה על סיפוקה, חייכתי אל הסדרנית ועניתי: “אני, אני לא.” אחר כך הסתובבתי באיטיות על עקביי, ובצעדי ריקוד של נסיכה פיזזתי למטה במורד המדרגות. הביתה. הביתה. למוכר ולידוע. לשגרה המבורכת שלי.

אמא שלי אומרת לי תמיד שאני מסתדר. חברה שלי לשעבר או לשעבר-לשעבר או בעצם כולן אומרות שאני יודע להסתדר. נשים – אני תמיד יודע להסתדר אתן והן, הן אוהבות את זה. לא, יותר נכון לומר שהן חולמות על זה, על הגבר הנכון במקום הנכון. אחד החברים שלי ציין בפניי, בעודו מסיים כוס שנייה של וודקה אבסולוט בבר דחוק מלא עשן סיגריות בעיר התחתית של חיפה, שלדעתו אני אחד כזה שלא מפספס הזדמנות. ואם אין הזדמנות אני יוצר אותה. בשלב הזה הוא עוד היה צלול מספיק כדי לחשוב עליי, אחרי הכוס החמישית הוא כבר שכח שאני קיים והתחיל לנוע בהחלטיות מתנוודדת לעבר מישהי שישבה לבדה במרד דלפק המשקאות. ראיתי איך העיניים הממוסגרות בשכבת איפור מתכווצות ביראה, וברזמן נפערות בציפייה מיואשת. היא הייתה לבושה בחצאית שחורה צמודה ובמגפיים גבוהים דמויי-עור. היה עליה סריג דק, סולידי, אבל בעל צווארון רחב מספיק כדי שיגרום לחריץ שבין שדיה לקבל משמעות ברורה. בהמשכו הזדקרו, בסיועה של חזייה, זוג שדיים ממוצעים. שיערה היה ארוך וגלי, צבוע פסים של בלונד דהוי לסירוגין עם שחור טבעי.

אחד מהדברים שנשים לא יודעות עליי הוא שיש לי זיכרון צילומי. בכל מה שקשור לנשים אני מקפיד לשמור את הקלפים קרוב לחזה. כמו שלי יש כישרון לחוש נשים, גם נשים יכולות לדעת עליך הכול אם לא תהיה מספיק זהיר. אבל בהתאם לתיאוריה הפילוסופית שלי על החיים הלא-מושלמים, צריך להיות בכל מאה אחוז אחד דפוק. אצלי הזיכרון המיוחד הזה נעלם בפנים. אני זוכר אפילו את הטבעת הכסופה עם אבן אחת חסרה שהייתה על האגודל שלה ביד ימין, שהקיסה בעצבנות על הכוס. רק את הפנים שלה לא.

מוזר שעם כל הפאק הזה בזיכרון שלי, השפתיים שלה נחרטו לי במוח. את המציצה העדינה של שפת הכוס בפיה. הן לא היו מרוחות באודם עצבני, או תחומות בתוך קו שחור שנועד לומר – עד כאן מותר לך לנשק. הן היו מסותתות כמו השפתיים של הפסלים ביוון העתיקה. מושלמות וחושניות. לרגע לחלחה אותן בלשונה, משאירה אותן פשוקות לשנייה, ומיד העלימה אותה.

הצלחתי להינתק ממנה בדיוק בזמן כדי להספיק לרוץ ולאחוז בחבר שלי, שניסה לצלוח את הדרך הקצרה עד אליה. הוא התמוטט הצידה אל אחד השולחנות יחד אתי, מקיא באפיסת כוחות של שכרות את שאריות הבוטנים שגרס קודם. הצלחתי להושיב אותו וזינקתי אליה. היא עוד הייתה בהלם מההפסד של הגבר

שהתעניין בה, ומעצם זה שדווקא הוא מכל הגברים בעולם התעניין בה. אחזתי בידה בעדינות נחושה, מפעיל מספיק כוח כדי שהיא תרגיש את נוכחותי, אבל לא יותר מדי, שלא להרתיע אותה. זה עבד, זה תמיד עובד. היא הסבה אלי את מבטה.

"את חייבת לעזור לי!"

"אני..."

"תשמעי, הוא בטח הרס לעצמו את הכבוד. אני חייב להביא אותו לבית חולים." "אז תיקח אותו, מה אתה רוצה ממני?" (מתנגדת, מה? יפה, היא מתחילה להתאושש.)

"תקשיבי, הוא חולה" (כאן השתמשתי בקול החצי־רועד שלי) "גם ככה אין לו הרבה זמן, למה את חושבת שאנחנו פה".

היא החלה לנתק את כף ידי מזרועה. הקול שלה היה שקט. יכולתי לחוש שהיא לא מהסוג שתמיד בא לברים, ואולי זו בכלל הפעם הראשונה שלה. בודדה בסוף שנות העשרים של חייה.

"לפחות תהיה מקורי יותר", אמרה בהתרסה עיפיה, "תקשיבי לי, היו לי..." לא נתתי לה לסיים, ובתנועה חדה חזרתי אל החבר שלי שהתחיל להראות סימני התאוששות. השענתי לו את הראש אחורה והוא התחיל להשתנק (זה הזמן).

"מישהו פה מוכן לעזור לי? אני חייב להביא אותו לבית חולים!" הקול שלי כבר היה שבור לגמרי. כמה גברים עמומים התחילו להראות סימני תזוזה. שתי נשים בקצה הבר שלחו מבטי דאגה ואהדה ואילו המוזג שקשק בעצבנות משקה נוסף, מבהיר לי שלא כדאי שהוא יקיא עוד פעם.

"תגידי לי, את באת איתו, לא? תעזרי לבן־אדם, מה קרה!"

(זהו! המוזג נשבר.) יכולתי לדמיין אותה שוברת עליו עכשיו את הכוס. אבל היא בחרה להשאיר לו טיפ ולגשת אליי.

"בוא!"

כנראה היא החליטה שגם לה הבר הזה הספיק, ואפילו בחור נדבק ועוד אחד שמקיא יהיו תחליף ראוי לערב עלוב.

"יש לכם רכב, לא?"

הצאתי אליה בעיניים מיואשות. לא חכיתי לתגובה ומיהרתי אל המקום בו ישבנו קודם. מכיס המעיל המונח על אחד הכיסאות הוצאתי ארנק עור חום, מהודר ומשובץ בשלל כרטיסי אשראי ושטרות. זרקתי לעבר הברמן שטר של 100 והצעתי לו לשמור את העודף. היא ניסתה לשמור על פנים חסרות הבעה, אבל אף אחד לא יודע לשחק פוקר כמוני. העיניים שלה נפקחו בדיוק לשנייה, מספיק בכדי שאבין.

זרקתי עליי את מעיל העור השחור וחזרתי אליהם. בתנופה אחת הרמתי אותו והשענתי אותו על הכתף שלי, תומך בו ביד חסונה. בדרך החוצה סיפרתי לה שהוא התגרש לפני חודש מאשתו, שבמשפט מכוער לקחה ממנו גם את הילדים

וגם את הכסף וגם את הרכב. לפני יומיים, אחרי שלא הפסיקה לכאוב לו הבטן, הודיעו לו שיש לו סרטן בכבד. וככה, בלי משפחה, בלי כסף ובלי חיים באנו לפה. כי בינינו, מה נשאר מהחיים הדפוקים האלה, רק לגמור כוס וודקה ולשכוח מהכול.

ראיתי איך היא לאט-לאט מתרככת, מתחילה להזדהות עם הסבל שלו וגם עם שלי. ידעתי שמתחת לכסות הבחורה החזקה התחבאה מבוגרת שבירה שהחיים ברחו לה בין הידיים. ועכשיו הסבל היה של שלושתנו ביחד, צועדים החוצה אל גורל משותף.

"עזבי, חבל שביקשתי ממך, אני אקח אותך במונית," והתחלתי לגרור אותך בכיוון ההפוך.

"לא, מה פתאום?" היא נעצרה לרגע, מופתעת מהספונטאניות של עצמה, "בוא ניקח אותך ברכב שלי, רמב"ם זה לא רחוק מפה. תוך שנייה אנחנו שם." "דודי."

"מה, סליחה?" היא הפנתה את ראשה אלי, שיערה מתפזר באוויר הלילה הקר. "דודי," אמרתי שוב ושלחתי אליה את ידי הפנויה.

היא היססה לרגע, יודעת שזו בדיוק המחויבות שהיא נמלטה ממנה לפני כמה רגעים.

"נורית." היא שלחה אליי חיוך ויד בעלת אצבעות דקיקות. ציפורניים מעוגלות ששויפו במקצועיות בלטו בקצוות. לק חיוור עיטר אותן.

היא הרחיקה את ידה במהירות מבוישת והחלה ללכת לעבר פורד פייסטה לבנה, מותירה אותי מאחור לשאת את הנטל. צעדיה היו נחוישים והחצאית השחורה הבליטה את אחוריה. רגליה היו בדיוק במידה הנכונה, לא דקות מדי ולא עבות. לאחר כמה צעדים הגעתי עם החבר. בכוחות משותפים הצלחנו להכניס אותנו למושב האחורי. נכנסתי אחריו, מותיר אותה לבדה במושב הקדמי.

הדרך לבית החולים הייתה קצרה ולא החלפנו מילה. מדי פעם לחצתי על הבטן של החבר שלי כדי שיוציא קולות משכנעים, שהצליחו לחלץ ממנה מבט מהיר ומודאג דרך המראה. ברכב עמד ריח של בושם וסיגריות. הריפודים והרצפה היו נקיים. על המראה הקדמית היו תלויות זוג משקפי שמש. היא נהגה ברכב בהחלטיות, בניגוד למה שמקובל לחשוב, וניוטה בהצלחה בין המטורפים של יום חמישי בערב.

היא אפילו הצליחה לשכנע במהירות מדהימה את השומר בבוטקה הכניסה לבית החולים שזה מקרה חרום. במבטא רוסי כבד הוא אמר לנו לצאת מהר אחרי שנוריד את החבר שלי. כולנו ידענו שזו אמירה פורמאלית שאחריה תמיד נפתח השער. וככה אני, נורית והחבר שלי עמדנו בפתח המיון ברמב"ם.

רופא מוטרד הגיע אלינו במהירות, דוחף לנו טופס למלא ומורה לשני אחים להשכיב את החבר שלי על מיטה פנויה.

"אתה רוצה שאני אחכה לך?" היא שאלה. פתאום הסתכלתי עליה. היא עמדה באור הפלורוסנט החזק של חדר המיון, ריח של חומרי חיטוי עמד באוויר. עקבי

מתן בן כנען, דיוקן עצמי, 2004, שמן על בד, 60x50 ס"מ

מתן בן כנען, 2005, דיוקן, שמן על בד, 40x40

המגפיים הוסיפו מעט לגובה שלה. בטנה הייתה שטוחה ונחשפה לעתים בהתאם לתנועות.

"לא, את לא חייבת, כלומר... סבבה אם כן. אני אשמח."
הייתי לא פחות מבולבל ממנה. העמידה שלה שם באמצע המהומה תפסה אותי לא מוכן. לרגע יכולתי לראות מי היא. תלושה מתוך הנוף הסטריאוטיפי של פאב בעיר התחתית.

"טוב. אני הולכת פה לקפיטריה ליד, רוצה כוס קפה?"
"חזק, בלי חלב, שניים סוכר" התעשתתי.

היא הלכה משם בצעדיה השקולים ואני פניתי לסיים את הסידורים. ראיתי אותה מביטה עלי מרחוק בשעה שחייטתי שוב בארנק המפואר. היא המשיכה להביט בי כשדיברתי בסלולרי ואחר כך עם הרופא, שהנהן אליי בקוצר רוח ועזב אותי בטפיחה קלה של יהיה בסדר.
היא חזרה עם הקפה.

"נסיים ונזוז", אמרתי לה, "דיברתי עם אשתו, כלומר גרושתו, היא תבוא עוד מעט. כנראה שיש לה עדיין לב לנבלה הזו."
החלטתי לצאת החוצה לשאוף אוויר נקי יותר. הקפה היה נורא. "בצבא היה קפה יותר טוב מזה," מחיתי לפניה.

לרגע הייתי בטוח שהיא חייכה, כאילו שמחה שהיה לי אומץ לקטר.
"אני מצטערת אבל לא שמתי לב אם אמרת לי סוכרזית או סוכר. שמתי לך סוכרזית."
"שניים?" שאלתי, מופתע כביכול.

היא הנהנה בראשה והחלה לצחוק. נתתי לעצמי להשתחרר קצת וצחוק אמיתי התפרץ ממני. שני זרים שהפכו שותפים לרגע, עומדים בפתח חדר מיון של בית חולים וצוחקים על כוס קפה. ראיתי רוסי אחר מתקרב אלינו מרחוק והחלטתי שכדאי שנפנה את עצמנו מכאן.

"טוב, את חייבת לי כוס קפה עכשיו."
"חשבתי שטרמפ בחזרה לבר יספיק לך," היא ענתה, בוחנת אותי.
"תראי, אחרי הסוכרזית כדאי שגם אני אשאר פה, אולי גם לי הלך הכבד." היא צחקה שוב.

שוב השפתיים שלה. החיוך שלה המיס בי משהו. הוא היה מאופק וחושני בה במידה.

"דודי?" השפתיים שלה דיברו אליי.
"דודי?" הפעם השאלה הקיומית לוותה בניעור קל.

התעוררתי אליה.
"נורית, את יפה," אמרתי. הייתי תמים לחלוטין, כמו נער שקיבל את הנשיקה הראשונה ועכשיו הוא מנסה לעכל את הרעיון. מביט בה במין מבט חולמני.
קמטי החשיבה שלה התכווצו כל כך שחשבתי שהם ישארו שם גם אחרי שהיא תפסיק לחשוב ותתחיל לפעול.

"תגיד את זה אחרי שאני אפצה אותך עם כוס קפה."
הדבר הבא שאני זוכר היה אותי ואותה יושבים קרוב על הספה בסלון המינימליסטי בדירה שלה. הדירה הייתה קטנה, שלושה חדרים. הצלחתי להציץ אליהם באחת הגיחות לשירותים. חדר אחד שימש אותה כנראה כחדר עבודה. באפלולית שהייתה יכולתי רק לראות ספרייה מלאה בספרים, מחשב וכמה תעודות שלא הצלחתי לקרוא אותן, תלויות על הקיר. החדר האחר היה כמובן חדר שינה. הייתה שם מיטה זוגית ועליה שמיכת פוך עבה. באחת הפינות הייתה שידה עם כמה כלי איפור ומנורה, וצמוד לקיר ארון בגדים. השעה כבר הייתה שתיים לפנות בוקר. הקפה כבר מזמן היה רק תירוץ לזה שאנחנו עוד ערים.

"את עייפה," אמרתי, והראיתי תנועה מזויפת של קימה.
"לא, עזוב אותך," היא עצרה אותי בידה.

הפניתי אליה את הראש. ידה עדיין נגעה בידי. עיניי החלו לשוט על פניה. תחילה עיניים, אחר כך אף ולבסוף שפתיים. נתתי לידה להמשיך לאחוז בי בשעה שהתחלתי לקרב את ראשי אליה, לא מסיר את עיניי משפתיה. הרגשתי את הלחץ שהיא מפעילה על היד שלי. עצרתי לשנייה ונתתי לה להירגע. הלחץ נעלם והתחלף במשיכה קלה, שאדם לא מנוסה היה שוכח להבחין בה, ואולי מוותר בשלב זה.

ברגע זה נתתי לה להישען עלי מעט כאשר אני משלים את המרחק שנותר בינינו. שפתינו נפגשו בזווית. הרגשתי את הרטיבות שהייתה בהן וחום עדין ששוטף את שפתיי. הריח המהול של בושם וסיגריות שהיה ברכב עטף אותי שוב כששערה הארוך כיסה את פנינו.

ניתקתי ממנה באיטיות, מותיר אותה בהרגשה של עוד. העברתי יד על לחיה, עולה מעבר לאוזן ומסיט מעט את שערה. היד שלה כבר מזמן נטשה את שלי והחלה לגשש על עורפי, מסמנת את הדרך אל הגב. הפעם היא זו שקרבה אליי, והלהט האצור ששכן בה כל הערב השתחרר בנשיקה בשרנית שכללה פעולת לשון אינטנסיבית.

משכתי אותה אליי, אווזו במותניה בזמן שפיניתי את הסריג שעליהן לטובת מגע ידי בעורה השזוף. הרגשתי את חספוס הצמרמורת שעברה בה, והידקתי אותה אליי עוד. רגל אחת טיפסה במעלה הרגל שלי ויד נוספת לחצה בכוח את החזה שלי, ספק מושכת אותו ספק דוחפת אותו. וככה כמו במשא ומתן קשוח המשכנו. פעם היד שלה מצליחה לפרום כפתור בחולצתי, פעם היד שלי מצליחה לפתוח את החזייה. היא שולפת את רגליה מתוך מגפי העור ואני חולץ את נעליי בלי להביט בהן.

ארבע לפנות בוקר. לאחר שגופינו להטו בחום ותשוקה, דעך הכול. היא ישנה לצדי, מניחה רגל מקופלת על רגלי. יד אחת עטפה את החזה שלי וראשה נשען על כתפי. נשימותיה היו ברורות ונעימות. שפתייה היו רגועות, לאחר כל המהומה שחוו.

מצאתי קופסת סיגריות על השידה והצתתי אחת. פולט לאיטי טבעות עשן יהירות. לא יכולתי לחשוב עכשיו אלא על יעקב שרמן, שרק לפני כמה שעות פגשתי בבר חנוק בעיר התחתית ושהחליט להפוך אותי לחבר שלו. עכשיו הוא שוכב לו בחדר מיון, מתעורר לאיטו מהנגאובר בעוד אשתו מסתכלת עליו בפנים מודאגות ומחכה להסבר. מדוע אלמוני היה צריך להתקשר אליה ולומר לה שבעלה נמצא עכשיו ברמב"ם אחרי שהתמוטט בבר, ושהוא, האלמוני, הוציא אותו משם.

יעקב שרמן בטח לא יבין כלום. הרופאים, שכבר הספיקו לעשות לו בדיקה, החליטו שהוא בריא כמו שור, ושהם לא מבינים על איזה גידול דיבר הבחור שהיה פה אתו. רק דבר אחד הוא יזכור, שביום חמישי הבוס שלו באלביט אמר לו שהוא מפוטר. והוא, עובד הייטק בשנות הארבעים לחייו, עם שני ילדים כלב ואישה, משכנתא וסובארו אימפרזה בליסינג שהוא צריך להחזיר מחר, לא רצה לחזור לביתו.

הוא גם לא יבין איפה המעיל עור שקנה בטיוול בתורכיה והארנק שהיה בתוכו. ואישה אחת, באמצע חדר מיון, שלא מפסיקה לבכות ולומר לו שהוא בוגד בה, ושם הוא צריך ללכת לזונה בעיר אז שלפחות יחזור אחר כך הביתה. לפני שהסיגריה נגמרה חשבתי גם על נורית, שתתעורר עוד מעט ותנסה למשש את המיטה הריקה בתקווה שהגבר שבא אתה בלילה נשאר גם בבוקר. סיימתי את הסיגריה וכיביתי אותה במאפרה. יצאתי בזהירות מהמיטה ולבשתי את בגדיי, שהיו פזורים בכל מקום. הרמתי טלפון לתחנת המוניות. אחרי שניתקתי נשאר לי חמש דקות להסתכל עליה בפעם האחרונה, לפני שתגיע המונית. היא נחה שקטה ורגועה. היה בה משהו אצילי. עכשיו כשאני חושב על זה כנראה ניסיתי בתוכי לזכור את הפנים שלה. כי היום, שבועיים אחרי, אני עדיין הולך לברים בעיר התחתית, מנסה לחפש בחורה עם עור שזוף, גוף ממוצע, שפתיים רכות וטבעת בלי אבן על האגודל ביד ימין.

לילה בבית מלון ליאור גל

"...איזה חום... כל כך מחניק פה..." מלמלה דנה והצמידה את מצחה לזכוכית השולחן כדי לקבל מעט קור. היא הביטה באמה ובירדן שנהנו להן מהגלידה. כאות מחאה על החום והנסיעה המשפחתית שלא רצתה בה לא הזמינה לאכול או לשתות ורק ישבה מולם בעיניים ריקות.

"דנוש, את בטוחה שאת לא רוצה כלום? אולי מיץ תפוזים?" שאלה אמה, "אני במילא הולכת לקנות משהו לשתות."

דנה גלגלה עיניה השמימה. "לא אמא, אני ממש לא רעבה."

אמה קמה והתרחקה לעבר המלצרית. כמה יפה האשה הזאת, חשבה לעצמה וסקרה בעיניה את דמותה המתרחקת של אימה, השיער השחור הטבעי שלה, פניה העדינות בעלות הנמשים ששיוו לה מראה ילדותי עדיין, למרות גילה. אולי בכל זאת יצליחו להסתדר בשלושה ימי החופשה, שמלכתחילה נראתה לה מין המצאה מלאכותית, למען ירדן.

היא דמיינה את מיכלי משתזפת בחום המוכר של תל-אביב. בטח עכשיו הצטרף אליה יובל... איפה היא ואיפה אני. אפילו לא באילת. שנגיע כבר, רק שנגיע. מבטה ננעל על המלצרית. נראה שתשומת הלב שאמורה הייתה להינתן לאימה, ניתנת לדלת הכניסה שמאחוריה. לחשושים החלו להישמע. היא סובבה את ראשה והבינה מה גרם למלצרית להפנות את מבטה.

הוא היה גבוה, בזה הבחינה מיד. תלתלים חומים הסתירו את עיניו. הג'ינס הדהוי שלבש והגופייה הלבנה הבליטו את גופו השחום, וקרני השמש החזקות זהרו כהילה סביב גופו. הוא הפנט אותה. היא ראתה אותו סוקר את המסעדה ואת הנוכחים בה, כאילו מחפש אדם מוכר. כשמבטם הצטלב הביט בה כמסמן לעצמו משהו שלא הבינה את פשרו. מבטו עבר לירדן וחזר אליה. הוא החל להתקרב לעברן. דנה יכלה להרגיש את דפיקות לבה, שמעה אותן כאילו תופף אותן מישהו ליד תנוך אוזנה.

"שלום יפיפיה, יש לך אש?"

"אה... לא, סורי," ענתה לו (למה אני לא מעשנת?!).

"אפשר לשאול מה עושה פרח כזה יפה במדבר היבש?"

היא עיקמה את פיה ובקול מתנצל השיבה: "חופשה משפחתית, אתה יודע איך זה..."

"אז מה דעתך לצרף אותי לחופשה? הוא שאל והתיישב תוך שהוא הופך את

כיסאו כך שהמשענת תהייה מלפנים, והיא הרגישה איך אלוהים היום באופן מיוחד וחד-פעמי בצד שלה.

"אנחנו בדרך לאילת. זה יעזור לך?"

"פרח, זה בדיוק הכיוון שלי," הוא השתאה, "איך נחתת עליי מהשמים, את כמו כוכב נופל, אמרו לך פעם?" הוא התיישב לידה ואיפר בפחית התפוזים הריקה. "אמרו לי מה?"

"שאת כמו כוכב נופל."

היא חיפשה תשובה חריפה, אבל אימה הקדימה אותה.

"כן, ועם מי יש לי הכבוד?" היא הגיעה מאחוריו ולכן לא ראתה את פניו. כשהביטה בו הכירה דנה את הבעת הפנים הזאת שעלתה על פניה.

"אלי, נעים מאוד. הבנתי שאנחנו כולנו רוצים לנסוע לאותו מקום ו..."

"לאן אתה חושב שאנחנו נוסעות?" היא שאלה אותו בקול ענייני והעיפה בו מבט חודר.

"דרומה לא? לאילת," והחליף מבט עם דנה לאות אישור.

אימה הרימה מבט לכיוון השעון התלוי במסעדה וראתה שאו־טו־טו שש בערב. "טוב בנות, אנחנו חייבות לזוז. אלי, אלי אמרת שקוראים לך נכון? חוק חובה אצלי באוטו הוא שאסור לעשן!" היא שמעה את ירדן מצטרפת לסיסמא המוכרת וחיבקה אותה. "אז אוי ואבוי..."

"Yes ma'am" הוא חייך וקרץ לה.

הם נכנסו לאוטו. החום היה בלתי נסבל ודנה נזכרה כי התווספות אדם יותר מבוגר ממנה לאוטו משאיר לה את המושב האחורי. היא הידקה את חגורת הבטיחות בעצבנות והשעינה את ראשה על זגוגית השמשה.

עיניה פזלו לעברו. היא רצתה שיסתובב אליה, שידברו, שימשיך את מה שהתחיל במסעדה ביוטבתה, אבל במקום זה שמעה את קולותיהם המצחקקים מקדימה. בזווית עינה קלטה איך יד כאילו לא בכוונה נוגעת ברגל... איזה כיף לירדן, חשבה לעצמה, הכל כל כך פשוט, כל כך רגוע. היא הביטה באחותה שנרדמה. גל של כעס וקינאה עלה מתוכה. הרגיז אותה לשמוע אותם ועוד יותר הרגיז אותה כשהבינה כמה זה מכאיב לה.

איך אני אישן אתה עכשיו באותו חדר שני לילות שלמים. לא אחד, שניים! איך היא תמיד מצליחה לעשות את זה?! למה אני תמיד ממשיכה לסלוח לה?

הם הגיעו לאילת אחרי חצי שעה בערך. עברו את התחנה המרכזית, והיה לה מוזר שהיא לא מורידה אותו. יכול להיות ש.. עד כדי כך היא...

הם חנו בחניית המלון ונכנסו עם התיקים והמזוודות. את אלי לא ראתה והסיקה כי הלך לדרכו. היא וירדן חיכו בלובי כשאימן פנתה לפקידת הקבלה. דנה לא הבינה למה לוקח לה כל כך הרבה זמן. שוב היא מתחילה עם מישהו? כמה זמן לוקח להביא מפתח?

"דנוש הכל הסתדר כמו שרצית." היא נפנפה בשני המפתחות. 201 ו־202. "נעלה?"

היא הניחה למים החמים לשטוף את גופה. הרגישה איך היא מתפייסת עם גופה, עם אימה. המים המשיכו לרדת בזרם חזק וטוב ולמרות החום של אילת באוגוסט, היא הרגישה כמה הייתה זקוקה למקלחת הזאת. מה זה משנה, לפחות הן בשני חדרים נפרדים. היא יכולה לעשות מה שהיא רוצה, להתקלח כמה זמן שהיא רוצה, להיות עם עצמה. ירדן אומנם חולקת אתה את אותו החדר, אבל הן מסתדרות טוב ומבינות אחת את השנייה.

כשיצאה מהמקלחת כבר היה קרוב לעשר. היא הייתה רעבה, הרי לא אכלה כלום מלבד כריך בבוקר לפני שיצאו.

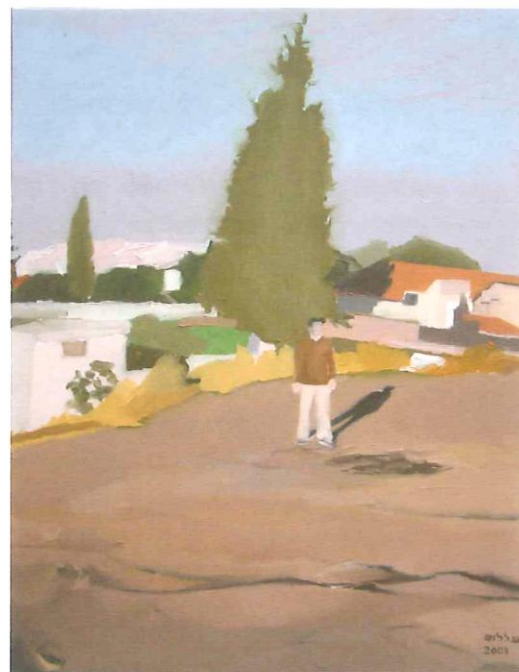
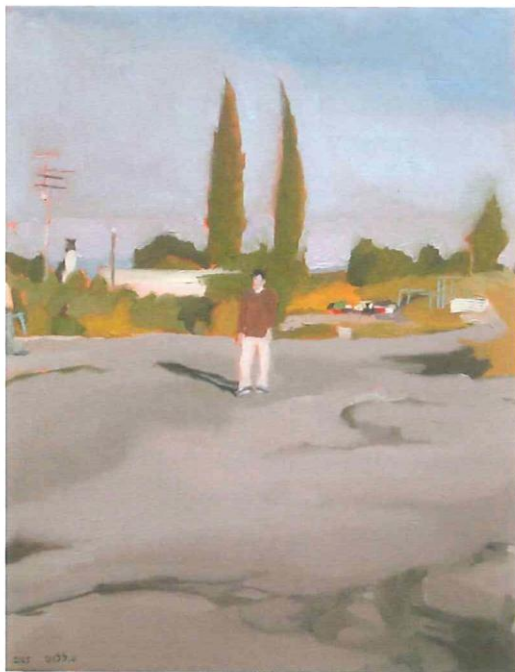
"ירדנוש, את רעבה?" היא קרבה לאחותה וגילתה כי עיניה עצומות. דנה כיסתה אותה בשמיכה ויצאה מהחדר.

היא שכחה לדפוק על דלת חדר 201. בבית אף פעם לא דפקו על דלתות. האינסטינקט הראשון שלה היה לסגור את הדלת, כאילו שום דבר לא קרה והיא לא ראתה את שראתה, אבל משהו שלא הצליחה להבין מהו לא איפשר לה לעשות זאת. אולי ההתרגשות ממעשה אסור, ואולי הפחד שתתגלה מרעש סגירת הדלת.

האור בחדר היה מעומעם ולכן התקשתה בהתחלה לראות במה מדובר. היא ראתה רק את גבו. בה היא לא הבחינה. הוא נע כמו גל, עלה וירד, עלה וירד. הוא הניח את ידיו על הקיר ואז הבחינה בזוג ידיים נוספות עוטפות את ידיו, מנסות לאחוז ונופלות חזרה. היא זיהתה את השיער המוכר, הכתפיים העדינות, השדיים שפעם התמסרו לה ורק לה ועכשיו היו נתונות לגוף אחר, גוף שכל כך רצתה היא להרגיש, ולידיים אותן רצתה היא לאחוז.

היא נשארה שם עוד מספר שניות וסגרה את הדלת בשקט, מבלי שירגישו. המחנק המוכר בגרון עלה והציף אותה. פרץ של בכי מיוסר וקטוע עלה מתוכה. היא נכנסה בשקט לחדרה. ירדן ישנה שנת ישרים. היא הרימה את המזוודה שעדיין לא הספיקה לפרוק ויצאה החוצה. במכתב שהשאירה על שולחן הכתיבה נכתבו שלוש מילים: אני שונאת אותך.

שלומי ללוש, מימין: דיוקן עצמי וברוש בנוף, 2005, שמן על בד, 70x50 ס"מ
משמאל: דיוקן עצמי ושני ברושים בנוף, 2005, שמן על בד, 60x50 ס"מ

ליל שימורים על הבאונטי של רמבו אמיר ארנון

ליל שימורים על הבאונטי של רמבו
סדרה פרויעט כוסות קפה שחר.
ותה מר ורעד ניקוטין ולחץ בצדעים,
סדרת קצרים וניצוצות חשמל, שאי אפשר לשמר.

רווי סמים, הכל אמת לרגע, שנצח
את יחסיות הזמן. רגעי ההזיה
ששוב חוזרים לחתך, שלרגע
שוב נבקע בין שם לכאן.

האם האלהית רוצה לדקר את אבא
לחזור ולהוכיח שהיא היא, הדבר האמתי.
ואבא ששוב אינו נראה כסבא,
חס על חיי ומזנק אחורנית.

קרני השחר של פסגות קודאי קנל
חודרות לי להאיר את לילותיו.
קניבליות מולדת, חדה כתער
מחיה בעשני נשימותיו.

לקק תנוה אזני בלשונו האדמה כפרג,
הילד שמתוק הוא ומרעל, כמוסה אחת,
והדגדוג שמצמרר עורי כחרב,
בוטש את נשמתו עם הסרטן שבקרבו.

כָּל פְּלוּרִידוֹת זֶהָב, מְנַצְנְצוֹת לִי בְּעֵינַיִם
כְּכּוֹכְבִים שְׁחֹלְבִים נִמְס לְקוֹל שִׁירַת הַ-DOORS,
הַיֶּלֶד הָעֵנֵג אוֹחֵז אֶצְלִי בַּפֶּרֶק
לוֹחֵשׁ בְּמִתְקָה הַשְּׁפָתִים, אֵל תִּפְחָד לְדַרְס.

אַתָּה מְקַסֵּם שֶׁל
אֵלִילוֹת יָוֵן, אֲנִי לוֹחֵשׁ,
אַתָּה הַסֵּלֵב שֶׁל אֱלֹהִים
וּמָה עוֹד אֲבַקֵּשׁ...

אֲז לְשׁוֹנֵי אֵל זְגוּגִיתוֹ נִשְׁלַחַת
לוֹקֶקֶת הָאִישׁוֹן אַחוֹז הַלְחִלוּחִית,
אוֹתָהּ אֵל תוֹךְ תּוֹכִי אֶשְׁאַף,
לְחִשְׁתִּי לִי־פִיּוֹף, פְּרוּעַ הַבְּלוּרִית.

אֶת שְׁכָרוֹן כְּנָפֵי הַשַּׁחַר
סוּדוֹת מִבּוֹל וְתַעַר,
גָּסֵס שֶׁל נָשִׁים שְׁחוֹרוֹת.
אֶת בְּרִכְתָּם שֶׁל הַיְלָדִים הַמְקַלְלִים
הַפְתַּח הַנְּסִתָּר אֵל כָּל זְבוּלִים,
נִצְנֹוץ הֶרְבִּיבִים עַל הַשְּׁדוֹת.
(נִרְעֵי סֶרְטֵן שֶׁל כָּל הָאֲגָדוֹת)

לְטַשׁ בִּי אֶת עֵינָיו בְּזַעַם נֶעְרִי,
בְּנֵיב שֶׁלֹּא הַכְּרַתִּי, אֶת כָּל חַיֵּי קָלֵל
הוּא יְהוּדוֹן חוֹלָה, רוֹפֵס בְּנַפְשׁ
אַתָּה בְּמוֹ יְדִידָה, אַתָּה לֹא תִגָּאֵל?

יְדַעְתִּי כִּי נִכּוֹן לִי
וְאֵין עוֹד אַחֲרָי,
וְדָם מְחֻזָּר שֶׁל אִמָּא אֲדָמָה
לֹא עוֹד אֶשְׁתָּה בְּלִי דֵי,
וְטַעַם הַחֶלֶב גִּדְר כְּבֵר מְשַׁפְּתִי
וְהַלִּילוֹת לְלֹא מְחַר הֵם יַחְרְצוּ קִמְטִי
(הֵן עוֹד טַפַּת חֶלֶב לִי עַל שְׁפָתִי
וּכְבֵר מְצַחֵי חֲרוֹשׁ קִמְטִי)

הוּא פִיטֵר פֶּן שֶׁל עֲלִיוֹנִים
הוּא בֶן הָאֵם הָאֱלֹהִית
חִיָּה הֵם סְפִינַת קִסְמִים
וְלִי יֵשׁ מְכוֹנִית.

הוּא יֵלֵד אָב רַב צֶאֱצָאֵי מְלָה,
קְרוֹב אֲנִי לְסוֹד קְסָמָה, הִנֵּה עוֹלָה בְּחִילָה.
בְּחִילָה שֶׁל עֲנֵג, אֶקְסָטְזִי טְהוֹר
אֲנִי קְרוֹב לְשַׁפַּת הַבּוֹר, אֶתָּה הַבּוֹר,
אֶתָּה הָאוֹר,
אֶתָּה בְּחֶרֶת יָם שָׁחַר.

אֶתָּה הִנֵּה רֵאשׁוֹ שֶׁל פֶּאוֹן
צְרוֹר תִּלְתְּלֵי זָהָב
קָרֵב הִנֵּה, חִבְּקֵי אוֹתִי
אֵינִי רוֹצֵה בְּקָרֵב.

7.9.2004

עידית לבבי גבאי, למעלה: שמש ושני פסים, 2003, שמן על בד, 40x30 ס"מ
 למטה: אחים, 2005, שמן על בד, 60x50 ס"מ

אני השבר מירה טנצר

עכשו אני מפת ארץ ישראל,
מלחמות ואהבות משרטטות גבולות
גזרתי. אלו הייתי תלויה
על קיר הכתה בבית הספר היסודי,
היתה המורה אורה מעבירה
אצבע ענודה בטבעת זהב דקיקה
מן הצואר שלי בצפון,
עד למפשעה בדרום
ואומרת בקהל צופן סוד:
"זהו השבר הסורי-אפריקאי".
כמה הלכו עלי קסם
המילים הללו, שקפלו בתוכן
אסון ושכטי לוחמים
מן היבשת השחרה.

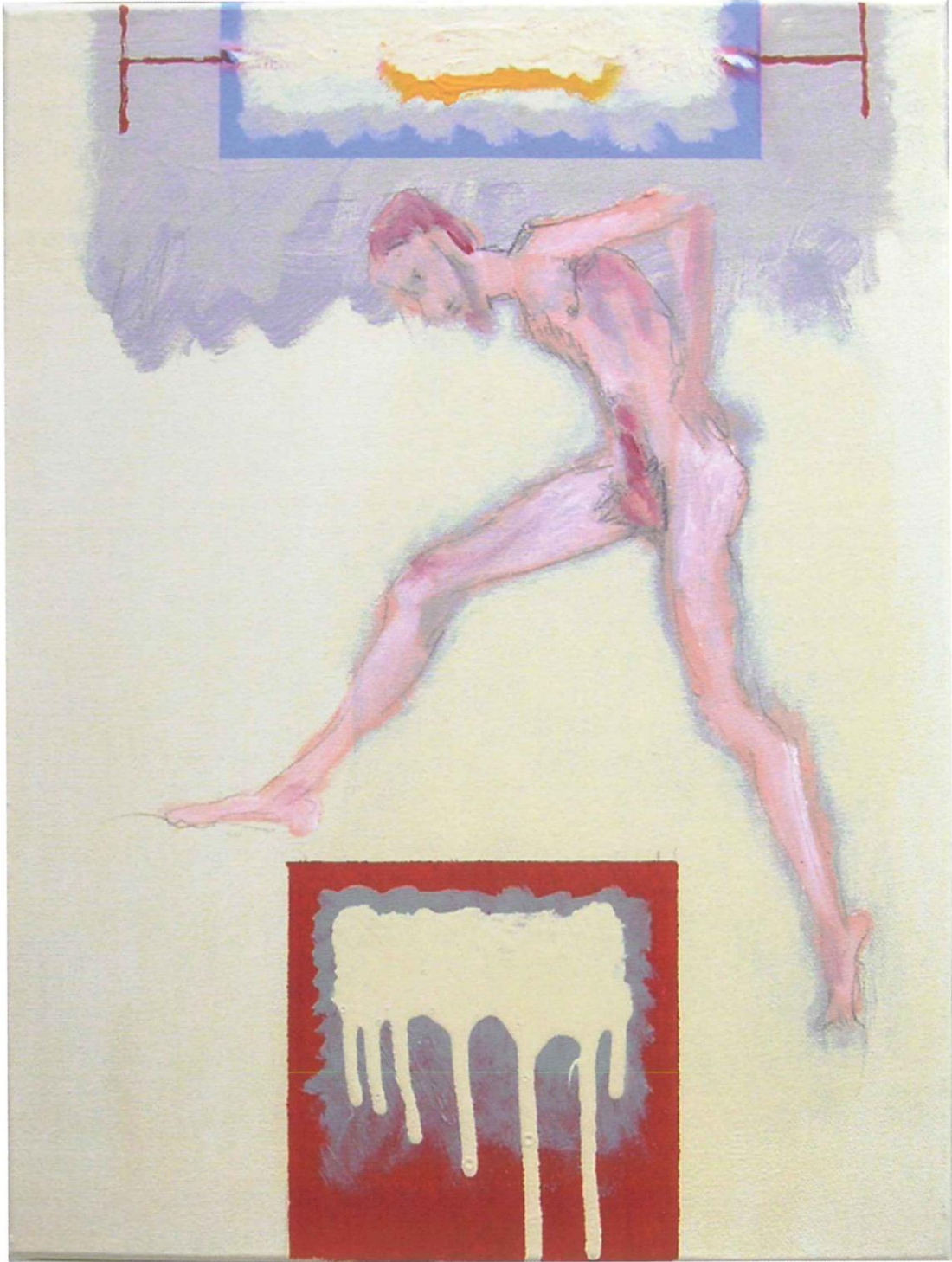
אני היא

מפת ארץ ישראל הבקועה לארצה.
האגם השוכן בין שדי
חרב זה מכבר
והיבשת השחרה, שופעת תלתלים,
מניכה אך מלח ובולענים,
ומדי כמה שנים אדע
רעידת אדמה קטנה.
לצדי
תלויה כרזה תכלה
"חבל על כל טפה"
ומתחתי
קפת קרן קימת
לאסוף פרוטות בשביל הגאולה.

זמן שאול משה יצחקי

לְכֹל אִישׁ יֵשׁ חֶרֶב
מִזְמַן שְׂאוּל. עַל הַגְּלוּבֹעַ
בְּטָנוֹ שְׁמֵשׁ בְּלִי טַל וּמָטָר
וּכְמוֹ אִמָּשׁ תַּחַת חֶפֶת עֵנָן
כְּבִשָׁה, מִלְחָמַת הָאֵשׁ רִגְלֵיו
וְעִמָּק שְׁלוֹ נָדוֹן.

לְכֹל אִישׁ יֵשׁ חֶרֶב מִזְמַן
שְׂאוּל. בְּטָנוֹ לֹא חֶשְׁלָה
לֹא חוּסְמָה כְּמוֹ חֶרֶב
בְּרוֹזֵל מְלָבֵן עָלֶיהָ יִפֹּל
וּבְדָמוֹ יִרוּה אֶרֶץ בְּאֲבִיוֹנָה
לְפָנֶיהָ בְּלוֹת, בְּטָרֶם תִּהְיֶה לוֹ עֲדָנָה

עידית לבבי גבאי, צעד אחד, 2004, שמן על בד, 40x30 ס"מ

עידית לבבי גבאי, יעקב והמלאך (בעקבות גוגן), 2004, שמן על בד, 60x50 ס"מ

בין שמיים וארץ, בין קודש וחול יעל גילעת

בין ציור לעיון

קריאה והתבוננות ביצירותיהם של יהודה עמיחי ומיכאל סגן-כהן*

קורה שהתרבות מזמנת לאדם מפגשים בלתי צפויים, או לכל הפחות לא אלה המתבקשים מאליהם. יתכן שבכך מתממש הלכה למעשה הרעיון של 'תרבות כתל ארכיאולוגי'⁽¹⁾ ששכבותיו אינן מסודרות בסדר לינארי אנכי של סיבה ותוצאה. שברים-שברים מתגלים החומרים שמהם עשויה התרבות ואנו עורכים אותם מחדש "כקוביות צבעוניות שאפשר לקרבן ולהרחיקן כאוות נפשך"⁽²⁾.

באמצעות מטאפורת המשחק מזה ודימוי התל הארכיאולוגי מזה, אני מנסה להבין את שאירע בעת קריאתי ('בעיון השני') בספרו של יוסף מילמן, **שבירת לוחות** (2004). מילמן מעיין מחדש בשירת יהודה עמיחי (1924-2002) מתוך נסיון לחלץ את מה שנתפס כ"איקונוקלאזם של יסודות מקודשים", מבלעדיות ההסבר השוללני ובכך הוא מנסה להעמיד תחתיו את הסברה בדבר "יסוד המחלוקת", הווי אומר, דיאלקטיקה של עירוב וערעור שבבסיסה נוכחות חובקת-כל של המסורת היהודית המתבטאת בשפה העברית.

אני קוראת את מילמן, הקורא את עמיחי ובין השורות מציץ טקסט אחר מתוך שבתי השכבות שבתל; קורפוס היצירה החזותית של מיכאל סגן-כהן (1944-1999), היסטוריון, מבקר אמנות ואמן.

בין שני היוצרים אין קשר דורי. בעוד עמיחי, יליד גרמניה בן "דור הפלמ"ח", מגלם את המשורר המודרניסטי המבטא ספקות אקזיסטנציאליים, סגן-כהן, יליד "דור המדינה", מתפתח כאמן בסוף שנות ה-70 בניו יורק, עיר בה הוא שוהה לצורך כתיבת הדוקטורט בתולדות האמנות, ובאותן השנים ואף לאורך שנות יצירתו, ניכרת השפעת האמנות המושגית מזה ואמנות הפופ מזה אשר שלטו אז בכיפה. אולם, לשני יוצרים שונים אלה הייתה השפה העברית כשפת התרבות היהודית והישראלית, המסמן והמסומן של פעילותם. השפה היא סוג של צורת-תוכן, בעלת נוכחות אינטנסיבית מרובת שדות סמנטיים, כשהעירוב

* המסה עובדה מתוך דברים שנאמרו בערב לציון הוצאת ספרו של ד"ר יוסף מילמן "שבירת לוחות" במסגרת קו נטוי - הבמה הבינתחומית לתרבות ויצירה. ההערות למאמר בעמוד 152.

והניגוד בין קודש וחולין נמצא הן במבנה והן בדימויים, כיסוד של מחלוקת, של שיח ושיג מתמיד, של דחייה וקבלה, של שאלה ותשובה, של ה"פתוח וסגור", של הגבהה והנמכה, של היענות וסירוב.

יש שיטענו שבעוד התנ"ך ובמידה פחותה הספרות הקבלית, מהווים את המקור האיקונוגרפי ליצירת סגן-כהן, לשירי עמיחי מקורות מגוונים בנוסף לתנ"ך, כגון: המדרש, האגדה, ספרות השו"ת וכן סידור התפילה. כך שהמשותף המועט מבטל עצמו. ברם, מאחר שעל פי סגן-כהן "הציור היא צורה לגיטימית של תורה בעל-פה וצורה חיה של עיון"⁽³⁾ אפשר לראות בקורפוס היצירה שלו סוג של מדרש, "מדרש מיכאל", יהודי-ישראלי, שמתמודד עם אותן שאלות יסוד שהעסיקו את עמיחי ודורות של יהודים לפניו. מכאן מובנת אמירתו של סגן-כהן "ואני חוזר לפשט"⁽⁴⁾ חזרה לצורות היסוד; כביכול תמימות, ילדותיות ונאיביות, אך ברור שהן סבב שני לאחר פשט, רמז, דרש וסוד (פרד"ס).

יש כאלה שיטענו שסגן-כהן, האמן הבוגר, פועל מתוך עולם דימויים שהבנו את מיכאל הנער, הצבר, שלגביו היו מושגי המקום חופפים את ספר הספרים. אין בפנייתו אל התנ"ך יותר מאשר תפיסת "היהדות כתרבות"⁽⁵⁾ וזאת בניגוד לאיקונוקלאזם החריף והמתריס של עמיחי. והנה גם כאן, סגן-כהן בעצמו מדבר על העתקת הטקסט המקודש⁽⁶⁾ "...בשבילי להעתיק זה כמו להתפלל. להתפלל ממש איני מסוגל, אבל אני מנסה להתבונן בעיון, עם סיגריה ביד"⁽⁷⁾. לכאורה אמירה זו מעוררת תמיהה, כיצד נשמעת תפילתו של הלא מאמין? נדמה כי לעיתים היא תפילה תמה וישירה, לעיתים היא נשמעת מבעד הפרדוקס, האירוניה, ההזרה.⁽⁸⁾

אֱלֹהִים שׁוֹכֵב עַל גַּבּוֹ מִתַּחַת לַתֵּבֵל
תָּמִיד עָסוּק בְּתַקוּן, תָּמִיד מְשֻׁהוּ מִתְקַלְקֵל.
רְצִיטֵי לְרֵאוֹתָו כְּלוֹ, אֵךְ אֲנִי רוֹאֶה
רַק אֶת סוּלֵיּוֹת נֶעְלָיו וְאֲנִי בּוֹכֶה
וְהִיא תְהִלָּתוֹ.

יהודה עמיחי, "והיא תהילתו", שירים 1948-1962, ע' 71.

משבר האמונה של עמיחי לא דומה לזה סגן-כהן. אצל עמיחי משבר זה ידע תפניות ותמורות וכלל את כל ספירות הקיום, נע ונד במחוזות העבר הרחוק והקרוב, ועל אלה יעידו שירים רבים מספור. סוגיית האמונה (והמשבר בה) נוכחת באופן אחר בהגותו ובעבודותיו של סגן-כהן. ב-1980, עוד בראשית דרכו כאמן, הוא מפרסם את מאמרו "קין"⁽⁹⁾ וכורך בו את משבר האמונה

במשבר האמנות כ"מעשה של אמונה ואימון"⁽¹⁰⁾ ובעצם ההפרדה בין אמן ואומן, סוג של קרע, שלדעתו כונן את תודעת האמן המודרני בהתרחקו מהכפילות שבשורש העברי "א.מ.ן.". אולם בצעד זה, האמן שהיה "אכן סוג של מאמין", נותר עם הספק, ומעשה האמנות, שרוח האדם שאפה באמצעותו ל"משהו שניתן להתקרב ולתת לו ביטוי"⁽¹¹⁾ החל להתמקד יותר בחיפוש מאשר בציווי ונעה ונדה בין הקצוות. הגדרה זו של האמן כמאמין וכספקן, הוגה ומבצע, תואמת את מה שילך ויתפתח כדרכו הייחודית של סגן-כהן כאמן ישראלי יהודי עכשווי.

וּמְבִית הַכְּנֶסֶת שֶׁל יְלָדוֹתַי
נִשְׁאַרוּ רַק הַשָּׁמַיִם
שְׁאוֹתֶם רְאִיתִי דְרֹךְ חַלוּנֵי
אֱלֹהִים אֲנִי בְצַרָה גְדוֹלָה

יהודה עמיחי, מאדם אתה ואל אדם תשוב, תל אביב, 1985, ע' 27

אכן, יש הבדלים בין שני היוצרים. עם זאת, בזמנים ובמקומות שונים, יהודה עמיחי ומיכאל סגן-כהן "חצבו" מתוך המקורות היהודים וביקשו לערער את "השפה המאובנת והסמכותית שמתוכה צמחו ושעליה קראו תיגר"⁽¹²⁾ כדי לאשר מחדש את הברית עם המילה ולהמציא מרחב ביניים בין קודש לחול שבאמצעותו יוכלו לשוחח "עם אלוהים שבלבם"⁽¹³⁾. שיחה שהתנהלה דרך דמויות הנביאים, דרך הציטוטים והאלוזיות, דרך אתרים ומפות, ובעיקר דרך השפה העברית והציור בעברית.

השיחה המתמשכת והבלתי פתורה הזו, משתקפת במספר תמונות שהעסיקו את שני היוצרים. מפאת קוצר היריעה אציג אחת מהן ודרכה אנסה להבין את עמדתם בתוך וביחס לתרבות היהודית-הישראלית שהם ואני שותפים בה.

ומה בדבר האלוהים?

בעוד עמיחי, כפרסונה שירית שואל אודות נוכחות האל ברבים משיריו, שאלות נוקבות על אמונה, כפירה והשגחה כללית ופרטית, סגן-כהן מרבה להיכנס לציוריו כשחקן המשחק את תפקידם של נביאים וגיבורים, עוטה את מלבושיהם וכותב-אומר את דברם, כסוג של שאמאן שציוריו הן טקס, אות וסימן אשר הוא מדקלם טקסט מקודש החוזר בביצועים שונים. בשני המקרים נוצרת פנייה אישית בגוף ראשון של היוצר אל האל, פנייה שלעתים נדמית יותר לשיח ושיג בין אב ובנו.

יש ויצירה מתומצתת מעלה באחת את כל המורכבות ומאפשרת מפתחות לפענוח של יצירות אחרות. כזו היא עבודתו של סגן־כהן, "הַנְּנִי" (1978, דפוס בלט וצבעי אקריליק ומסגרת 36x27 ס"מ) שבה הזיהוי העצמי הנו מופשט ומתוחכם.⁽¹⁴⁾ רבות נכתב על יצירה זו, על המקור המקראי, על זיקת המילה לסוגיות של זמן ומקום ועל יצירת התחום הקדוש באמצעות המילה. אכן, במקרא מופיעה המילה פעמים רבות ובהקשרים שונים. לרוב מנוקדת בתנועה שווה (הַנְּנִי). כפי שסגן־כהן מנקד אותה, הַנְּנִי (בסגול) מופיעה המילה רק פעמים: בעקידת יצחק ובסיפור יצחק ויעקב. "ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני..." (בבראשית כב ז'). יתר על כך, גם טעם המקרא "מונח" מופיע בפסוק זה ואותו מעתיק האמן.

עוד נאמר שמילה זו מגלמת צורת היענות לפנייה כפי שהיא מבטאת התייצבות לפקודה. נכון שהכתיב מוביל לזיהוי ה"הנני" עם אברהם העונה ליצחק ברובד האישי־דגשי, אך בה בעת מייצג את ההיענות של האב לפניית בנו במישור של יחסי האל עם עמו.

שני דברים עשויים להיות נקודת מוצא להבנת "נוכחות האל שאיננו" ביצירת סגן־כהן ועמיחי כיוצרים יהודים־ישראלים חילונים. האל שאיננו מסומן על ידי מסגרת המזכירה מודעת אבל. מאחר שהעבודה הודפסה בדפוס בלט על ידי המעצב ד' טרטקובר, ידו של סגן־כהן, אי אפשר שלא לקרוא אותה כסוג של מודעה המכריזה על מות האל ועם זאת מנכחת אותו על ידי הכתם הלבן, ההכתמה הידנית, הפגם המכריז על פעולה ממשית, על גוף. היה או לא היה? מי התאבל? מי הזוכר? כותב עמיחי:

...וּמָה בְּדַבֵּר אֱלֹהִים? פְּעַם שְׁרָנוּ
אֵין כְּאַלְהֵינוּ עֲכָשׁוּ אָנוּ שְׁרִים, "אֵין אֱלֹהֵינוּ"
אַבְל אָנוּ שְׁרִים, אֲנַחְנוּ עֲדִין שְׁרִים.

"היהודים", גם האגרוף היה פעם כף יד פתוחה ואצבעות, ע' 137.

עמיחי מציע לנו לראות שגם נוכח מות האמונה, הקשר עם האל הוא בל יינתק. "אין כאלוהינו" משתווה ל"אין אלוהינו", כפי ש'הנני' במסגרת אבל משתווה ל'אינני'. בשני המקרים פרשנות זו מאזכרת אגדה חסידית שבה מסופר על התמעטות האמונה מדור לדור:

משעמד בפני הבעש"ט "עניין פיקוח נפש גדול" נוהג היה ללכת למקום מסוים ביער, להדליק אש, ולכוון מחשבותיו בתפילה - ואז מה שביקש

קם והיה. דור לאחר מכן, משעמד אותו "פיקוח נפש גדול" בפני המגיד ממזריטש, נוהג היה ללכת לאותו מקום ביער ולומר: איננו יכולים עוד להדליק את האש, אך עדיין יכולים לומר את התפילות... ומה שביקש היה. ושוב דור אחד מאוחר יותר היה על ר' משה ליב מססוב לבצע משימה זו. אך הוא הלך ליער ואמר: איננו יכולים עוד להדליק האש, אף איננו יודעים את הכוונות הנסתרות של התפילה, אך יודעים אנו את המקום... אולם דור נוסף עבר ורבי ישראל מרוזין נקרא לבצע משימה זו... ואמר: איננו יכולים להדליק את האש, איננו יודעים את התפילה, איננו יודעים את המקום, אך את המעשה נוכל לספר".⁽¹⁵⁾

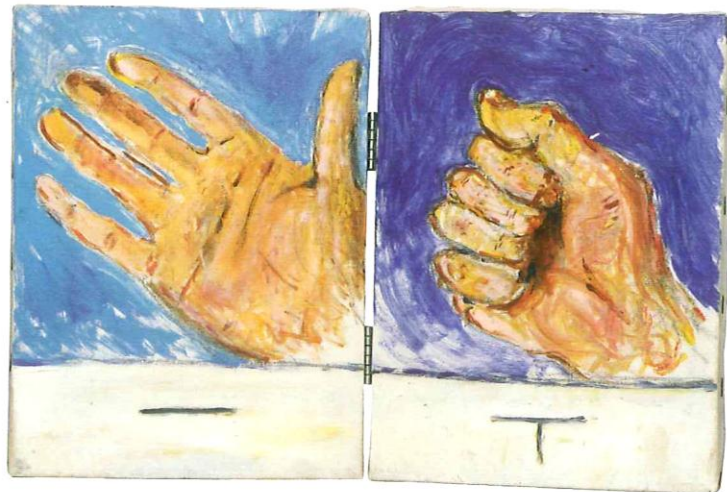

מיכאל סגן-כהן, הנני, 1978, דפוס בלט על צבע אקריליק ומסגרת, 36x27 ס"מ

"אנו עדיין שרים" כותב עמיחי, גם כשהאמונה במשבר, עצם הסיפור, השיר, הכתיבה התמה של הפסוק, הוא סוג של המשכיות, של עבודת האל ללא אל. בסימון העדרו של האל, הן עמיחי והן סגן-כהן מבטלים את קו ההפרדה המוחלט שבין המאמין ובין מי שאינו מאמין, בין המוכן להתייצבות מול האל ובין זה ש"אינו מוכן או שוב לא מוכן".⁽¹⁶⁾ וזאת מפני שכולם שרים, כי 'הנני' במסגרת אבל, הוא מנת חלקו של הכופר בעיקר ושל המאמין. שוב פרדוקס, שאינו התרסה מוכיחה, כפי שהופיעה בשירי עמיחי כגון "אל מלא רחמים" ו"אלוהים

מרחם על ילדי הגן".⁽¹⁷⁾ במקום כלשהו בתל הארכיאולוגי של התרבות נפגשים סגן־כהן ועמיחי ואנו פוגשים אותם באזור ביניים של "גם אמונה וגם כפירה".

המפגש בין עמיחי לסגן־כהן הינו בהכלת המופלא בחיים, כטרנספורמציה מטאפורית של קודש בחול, של הרוחני בגופני ובפיזי, של הזיכרון ועקבותיו בהווה, שהוא ההווה היהודית־הישראלית בעבורם. חילון ללא חילול, המהווה דיבור, עיון, ציור וכתובה שמייצרים את תחום הביניים שבו הדבר אפשרי. כאמור, זה אינו מפגש מובן מאליו. עמיחי ידע מקומות אחרים. סגן־כהן הצעיר יותר חיכה לעמיחי הבוגר. יש רגעים כאלה בתרבות שטקסט מחכה לטקסט אחר שיאפשר את קריאתו.

מיכאל סגן־כהן, קמץ פתח (דיפטיך), 1982, אקריליק על בד, 46x30 ס"מ

*
העבודות של מיכאל סגן כהן המופיעות בכתב העת
צולמו על ידי ליאורה לאור סגן כהן
ומתפרסמות באדיבותה

מיכאל סגן-כהן, כתונת פסים, 1981, אקריליק על בד רפוי ועל פח, 71x177 ס"מ

מה למעלה מה למטה משה יצחקי

התחלתי את השיר		אטפס שורה לגול
הזה	אולי	אם
מאה	פעמים	אכן
הקר	הזה	מראש
אוכל	לכתב	אולי
מחדש	לוחות	לחרט
אכל		של שיר
אני		אותיות
אותן פורחות		רואה
מתעופפות		באור
חורף		רמץ
לוחות		שולי
רואה		ניר
יורד		איך אני
לתחתית		חדש
הקר הזה		חקות
תהום		אולי
קולי		ישמע
		דופק
		על דלתות לב ישנים לפתח ולחצב שפתים לעורר
		לכתב פתחי ש-ערים ינשאו באות והרים באות
		הדבר בעצמו ויגיעו עד הערפל ויסירו כף האור די
		שאוכל לחזר ולקשר אותיות למלים ולחצב עוד
שיר	משברי	לוחות

שדי משה יצחקי

אָנִי	רוֹצֶה	לְכַתֵּב
בְּלִי	בֵּית	בְּלִי
מִשְׁקָל	מִשְׁהוּ	קָל
אוֹלֵי	חֲרוֹז	לֹא
מְדַיֵּק	אוֹלֵי	טוֹר
דוֹהֵר	עֵנָן	נְמוּג
צֶל	חוֹלֶף	רְפָרוּף

שִׁירֹדֵעַ מֵאֵין בְּאֵתִי וּלְאֵן אֲנִי הוֹלֶף

אֶהְבֶּתְּ בְּכָל מְאוֹדֶךָ הַשׁוֹפֵעַ לְשִׁמְעַע צְלִיל
שְׂדִים שְׂמַתְגִּלְגֵּל מְלִשׁוֹנֵי שְׂתַדְבֵּק לְחִפְךָ
מִי בְּרָא אוֹתְךָ
אֱלֹהֵי אִם
כְּתוּב
בְּמַפְלָא
חוּץ מִ
שְׂדֵי
אֶסוּר
לְחִקְךָ

מִה לְמַעַלָּה מִה אִם גַּם אֶת
לְמַטָּה בְּעוֹלָם נִבְרָאת בְּ
רֵאשִׁית הַגִּידֵי שֶׁל שְׂאוּכֵל
לְבוֹא יְחַף
מִלְפָּנִים
לְגַמֵּר הַלֵּל
יְהִי שְׂלֵא אֶכֶל

מיכאל סגן-כהן, ברית מילה, 1980, אקריליק על בד (7 חלקים) 112 / 72 ס"מ

מדרש פסוק ביני תלמי

המדרש המובא כאן התהווה תוך כדי לימוד וקריאה בפרשות השבוע בתוך בית מדרש "ניגון" באורנים. כל אחד מחברי הקבוצה בוחר פסוק מתוך הכתובים ומציע אותו לקבוצה. המשתתפים מגיבים לפסוק הזה על ידי כתיבת מדרש פסוק משלהם. מביא הפסוק אוסף את התגובות הכתובות, מסדר, עורך ומוסיף משלו. התוצר המוגמר הוא מעין שיח מדרשי כתוב.

היצירה שלפנינו מתייחסת לפסוק שהבאתי בפני הקבוצה:
"כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי" (שמות ל"ג 20).

וַיֹּאמֶר הָרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ:
וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחִנַּנְתִּי אֶת אֲשֶׁר
אָחֹן וְרַחֲמַתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם:
וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנַי כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי:
וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר:
וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשַׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׁכַּתִּי כְּפִי עָלֶיךָ עַד עֲבָרִי:
וְהִסְרַתִּי אֶת פְּפִי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ:

(ספר שמות פרק לג, י"ח - כ"ג)

משה - היה יכול לדבר אתו כמו בטלפון עם שני צדדים.
אלוהים - ראה אותו כמו בטלוויזיה עם צד אחד.
אנחנו - יכולים לדבר אליו כמו בטלפון שהקו שלו קרוע, או שאינו מתחבר.
אלוהים אתנו - גם לא מדבר.

אבל משהו היה שם בנקרת הצור
איזו זיקה, שקיקה, איזו מין שתיקה

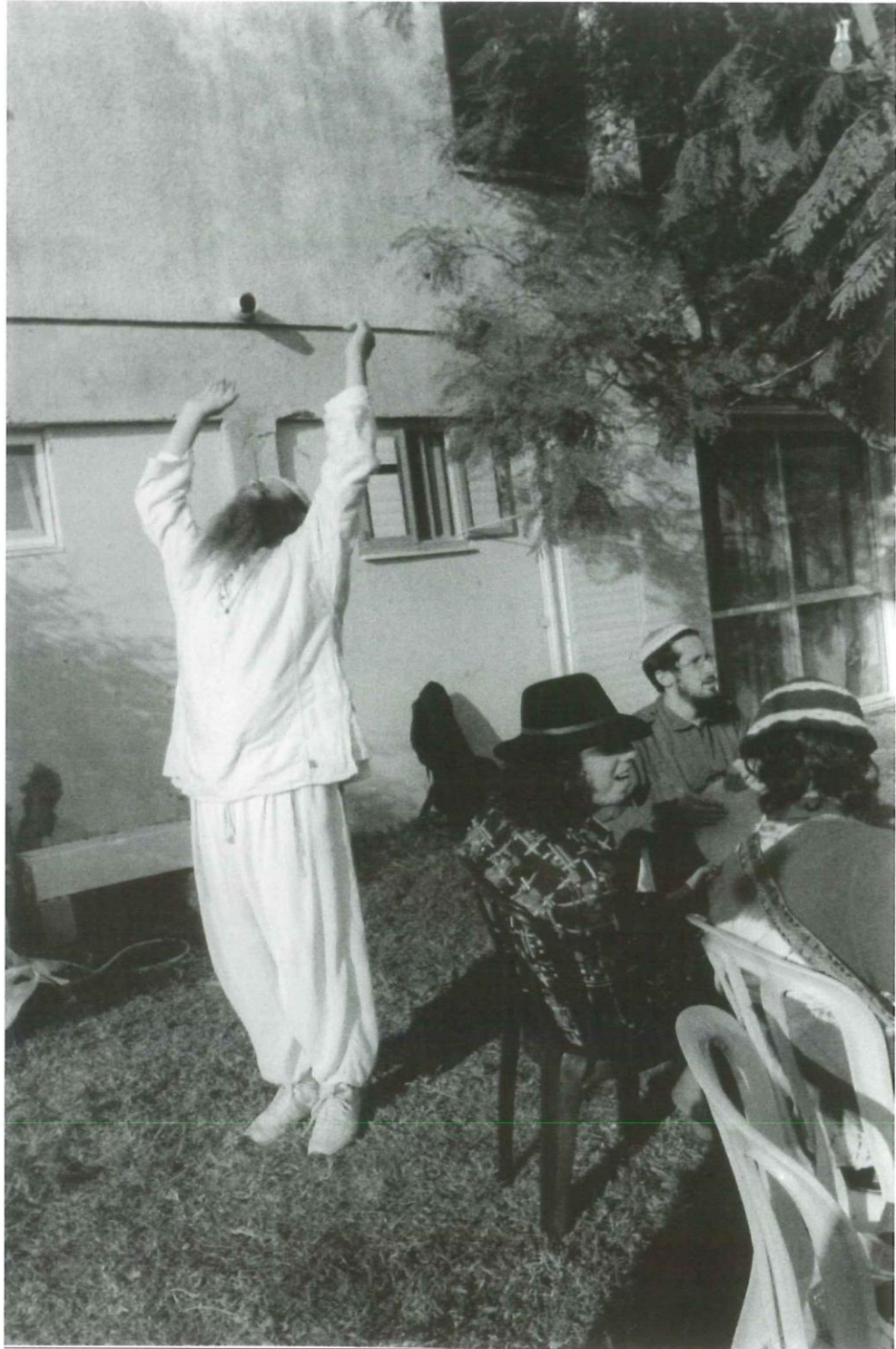
אולי חיבוק של הרוח
משהו היה שם ולי לא ברור
(כמו הגדרה לשתיקה שיודעת להסביר את עצמה רק במה שאינה)
משהו סגור כמו חיבוק וכמו הרוח פתוח
משהו סעור ועצור
כאילו משהו באמת קרה
כאילו מישהו באמת ניקרה
כמו שמע את שמו נקרא
כמו חסד נורא.
משהו, נגיעה בלא יד, ידיעה בלא דעת, ודאי, לא בטוח
מישהו היה שם מביט סומא ביופי הכעור
מבקש לגעת במה שאין לדעת
מבקש לדעת את שאי אפשר
מבקש לאפשר את מה שלא ניתן
מבקש לתת את מה שנמנע - מבקש לעשות לו אלוהים בסתר ענן.
מישהו היה שם בוכה מלהשיג את האור
וכשהחזיר פניו לאחוריו ושב, חי
קרן אור, פניו.

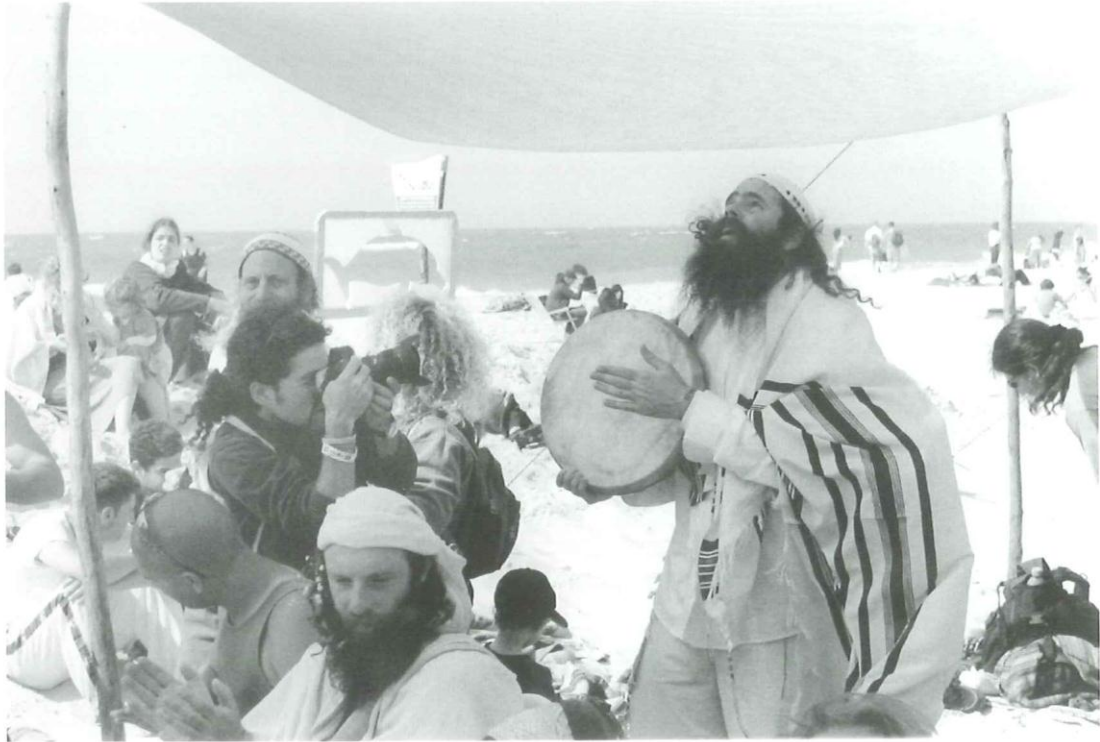
מישהו אמר עלינו שרק בחושך, לפעמים, אפשר לראות בלילה את הקולות,
לשמוע את הערפל ולחוש את מלח דמעתם של המבקשים לגעת בחסד.

ואחרי זה חשבתי שאנשים לא רואים את אלוהים
הם רק רואים את הגשם.
אנשים לא רואים את אלוהים
הם רק רואים את הענן
אנשים לא רואים את אלוהים
הם רק רואים את הקשת
אנשים לא רואים את אלוהים
הם רק רואים את העולם
אם היו יודעים שמה שהם רואים זה אלוהים
אולי הם היו קצת אלוהים
ואלוהים היה קצת כמו כולם.

ירדן שלם, בומבמלה, 2004

ירדן שלם, בומבמלה, 2004

מחזורי גאות ושפל מירה טנצר

בְּפֶרְקֵי זְמַן קְצוּבִים
כְּמוֹ מַחְזוּרֵי הַגָּאוֹת וְהַשְּׁפָל
בְּחוּף הַיָּם שֶׁל קְנִיָּה,
רוּחֵי עוֹלָה וְגוֹאֵה,
מִקְלֶפֶת גּוֹפֵי יוֹצֵאת
לְשׁוֹט בְּמִרְחָבִים פְּתוּחִים
שֶׁבָּהֶם הַדְּבָרִים מִתְרִים מֵעֲצָמָם.
מִתְפַּשְׁטֶת, מְלַחֶכֶת,
נוֹגַעַת-לֹא-נוֹגַעַת
בְּדְבָרִים הַכְּמוּסִים
שְׁאֵינָם נִתְנִים לְהַשְׁגָּה
וְאַחַר כֵּן שְׂבָה וְנִסּוּגָה
אֶל הַחֲלָלִים הַמְגֻדָּרִים בְּחֻקִּים
שֶׁל טֶבַע אוֹ חֲבֵרָה
בְּהוֹתֵרָה עַל הַחוּף גְּבִישִׁים שֶׁל מֶלֶח
עַד הַגָּאוֹת הַבָּאָה.

”צָאִי”, אֲנִי אוֹמֵרֶת לָּהּ
וּפּוֹתַחַת אֶת אֲגָרוֹפֵי הַקְּמוּצִים,
”הֲרִי אֶת מִתְרֵת
לִי.” כִּכְרֵ אֲנִי פְּחוֹת חֲרָדָה
מִן הַיּוֹם שֶׁבּוֹ תֵצֵא
וְלֹא תִחְזֹר.

מקום דליה סופר

שֶׁל נֶעְלִיף עַל הַמָּקוֹם
בו אֶכַל הַסֶּנֶה וְלֹא בָעַר,
שֶׁם נִפְרָמוּ שׁוּלֵי נוֹף הַבָּתִּים,
אִישׁ לֹא הֵהִיז לְהִטְלִיאֵם.
שֶׁם בְּמָקוֹם בוּ נִפְשָׁקוּ שְׁפָתַי מִדְּרָכוֹת,
נִחְשָׁפָה עֲרוֹת עֲצֵי הַפִּיקוּס לְאוֹר.
פְּרָקְדָן מִפְּשֻׁלַת רוֹבְצַת הָעִיר,
מִפְּקֶרֶת לְהַכְעִיס.
נֶעֱצוּ בָּהּ שֶׁם פְּרִנְסִיָּה שְׁלֵט:
"הַשְּׁלֵכַת פְּסֻלַת אֲסוּרָה, הָעֵבְרִין יַעֲמִיד לְדִין"

גלעד אופיר, ללא כותרת, 1998

גלעד אופיר, אצלנו חשוב היופי, 1998

החמדת שלומי ללוש מדרש ביתי לפרשת תולדות

"וַיְהִי כִּי־זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהַיֶּן עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת־עֶשָׂו בְּנוֹ... וַיֹּאמֶר הֲנֵה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי: וְעַתָּה שְׂאֵנָא כְּלִיָּה תְּלִיָּה וְקִשְׁתָּהּ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צִידָה: ... וְאֶכְלָה בְּעֵבֹר תְּבָרְכָה נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוֹת. וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנֵה לְאִמְרֵי הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֶשָׂו... וְעַתָּה בְּנִי שָׁמַע בְּקִלִּי... לָךְ־נָא אֶל־הַצֹּאֵן וְקַח־לִי מִשָּׂם שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים טָבִים וְאֶעֱשֶׂה אִתָּם מִטְעָמִים לְאֲבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב: וְהִבְאֵת לְאֲבִיךָ וְאָכַל בְּעֵבֶר אֲשֶׁר יְבָרְכָה לְפָנָי מוֹתוֹ" (בראשית כז, א-י).

הסיפור המובא כאן הוא סיפורם של יעקב ועשו המתחרים על ליבו של אביהם יצחק, על קבלת הבכורה מידי, זוהי אותה ברכה שרוב הפרשנים הבינו אותה כהבטחת ברית האבות.

פרשני ישראל לדורותיהם כבר הפכו במקרה זה והציעו לו פתרונות ופרשנויות רבות. בפרושים אלה בדרך כלל הושם דגש על דמותו המוסרית של יעקב ועל הבעייתיות שהטקסט מציג מבחינה זו. ברצוני להתייחס לסוגיה זו מזווית נוספת, ומתוך כך אנסה להאיר את מקומה של האמנות הפלסטית כפי שזו משתקפת בראי הפרשנות היהודית.

השאלה החמורה ביותר שעולה מן הטקסט היא, כיצד יעקב, עליו נאמר "אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים" (בראשית כה, כז), מוצג כמי שגונב את דעתו של אביו העיוור ומקבל את ברכתו במרמה, והרי הוא אחד מאבות האומה?!

רבקה, המבינה שבעלה הזקן שעניו כבר כהות (ולעיניים אלה נחזור בהמשך), עומד לתת את ברכתו לבנו עשו, הבכור, יוצאת מגדרה על מנת לשנות את הגזרה ולגרום ליצחק לזכות בברכה דווקא את יעקב, בנה הקטן. כך נאמר לה מפי הגבורה כפי שלימד אותנו אונקלוס: "וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלִי קִילְתָּהּ" ותרגם שם "עָלִי אֶתְאָמֵר בְּנִבּוּאָה". לא לחינם קיבלה על עצמה רבקה את אותה הקללה, מן השמים אושר לה לעשות כן.

לשם כך מתקינה רבקה על גופו של יעקב, עורות גדיי עיזים ואת בגדי החמודות של בנה עשו, זאת על מנת לגרום ליצחק לחשוב שיעקב הוא עשו. אומר הפסוק "וַתִּקַּח רְבֵקָה אֶת בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגְּדוֹל הַחֲמֹדֹת" (בראשית כז, טו).

ראשית עלינו לשים לב להפרדה המוזרה בין המילה בְּגָדֵי לְמִלְהַ הַחֲמֹדֹת. הפרדה

זו מדגישה את המילה הַחֲמֻדָּה, מיידעת ומבדילה אותה. כללי הפרשנות המקראית אינם מניחים תופעות כאלה ליד המקרה וכבר בעלי התוספות עסקו בכך: אלה טוענים שהחמודות היו בגדים שעשו חמדן מנמרוד (שאף הוא היה צייד), אולם לא היו אלה בגדים רגילים, אלא מצוירים היו בשלל ציורים נפלאים של בעלי חיים ועופות והיו כל כך דומים שהיו החיות "ניצודין מאליהן".

גם עורות גדיי העיזים וגם החמודות משמשים בידנו כ"רמז נסתר" בתוך הטקסט, היכול לשקף את עמדת היהדות בנוגע למלאכת האמנות הפלסטית, ולכך השלכות נרחבות וחשובות הנוגעות גם לאסתטיקה היהודית בכללה.

יש להבחין בשני יסודות אותם מכילה האמנות הפלסטית הנגלים אלינו כבר בציטוט המובא בפירושה של בעלי התוספות: "שחמדן מנמרוד וחמודין היו". שני יסודות אלה הם שני פניה של האמנות; האחד הוא החמוד, הנחמד והיפה והשני שורשו בחמדנות, בפיתוי וסופו בהבל.

רבי אברהם בן הרמב"ם שם דגש על מקומה של החמדנות, ומפרש חמודות: "בגדים אשר ליופיים יחמוד אותם", ומעניין להשוות זאת לפרשנותו על פסוק אחר בספר בראשית: "כָּל עֵץ נְחֹמֵד לְמַרְאֶה..." (בראשית ב, ט) ומפרש שם: "שיחשקו לראותו ויתאוו לו וישבחוהו אל יופיו" וכאן מציין גזירתו "לא תחמד בֵּית רֶעֶךָ" (שמות כ, יד). רבי אברהם מזהיר כאן מפני מניפולציות זולות שנעשות על ידי שימוש לא זהיר באמצעים אמנותיים. ציירים ופסלים מנסים להגיב ולשים את האצבע על אותו "זיוף" שמלווה את הוויזואליה של ימינו ולכאורה מבורכת כוונתם.

צא לקניונים ולמד כמה מרובה השימוש בעמודים קורנתיים מזויפים וזולים, שאין להם ולא כלום עם אותם עמודים מקוריים, שנעשו בקפידה וסותתו מתוך שמירה על חשיבותה של כל צורה ופיתוח והפקת ערך רב מתהליך יצירתם. או לאותם מודלים "על אנושים" המציגים דמויות שטוחות העשויות קרטון, שמציפות את המדיה הוויזואלית בפיתוי מיני והרואי מזויף, שלא כמו היסוד הארוטי העמוק הנמצא בפסל אפרודיטה בגמלון הפרתנון, או לחילופין בעירום ההרואי עמוס הדילמות של מיכלאנג'לו בקפלה סיסטינה. אותם זיופים נעשים על-ידי שימוש באמצעים הגורמים לתעתוע של עין האדם, ובכך גורמים לו לאבד את היסוד האנושי שלו והוא הופך דומה לאותם בעלי החיים "הניצודין מאליהן", כפי שנאמר בפרשנות התוספות.

יש אמנים בימינו המנסים להציע "גאולה" ממציאות קשה זאת, על-ידי שימוש ב"תופעות הלוואי" של השפה הוויזואלית ותוך כך להבליט את תחושת הזיוף שבמציאות חיינו. אולם, נשאלת השאלה מה הועילו חכמים בתקנתם. אמנים אלו הולידו הלכה למעשה "פס יצור" של חזיונות תעתועים שאיבדו את מטרתן המקורית, ובכך יוצא שהם בעצמם גורמים לצופה (ואגב כך לעצמם) להפוך "ניצוד מאליו". לא רק זה, אלא ישנו למעשה ויתור מראש על מקומו של התוכן האנושי ועל עצם התהליך הממשי באמנות המפנה את מקומו להתחכמויות רעיוניות ריקות, שכל קשר בינן לבין היפה מוטל בספק.

אולם לא רק פן מכוער יש לה לאמנות, לחמודות ישנו גם הפרצוף היפה עליו נאמר "וחמודין היר", ועל מנת למוצאו נעזר בפרשנותו של איש ההשכלה והתורה בן המאה ה-19, רש"ר הירש (רבי שמשון רפאל הירש) לאותו הפסוק ממש: "כָּל עֵץ נֶחְמַד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֵאֲכָל" (שם) - הכתוב מקדים את הביטוי "נחמד למראה" לביטוי "טוב למאכל", כלומר את סיפוק חוש היופי להנאות הגשמיות, היינו במקרה זה תאוות הטעם והמאכל, ומכאן, אומר הרש"ר, "זכה חוש היופי להצדקתו ולהקדשתו... ובכך מתגלה גם כן מעלתו היתרה של האדם, שכן צורות הנוי המצויות בבריאה וחוש האדם ליהנות בהם... תביאנו לשמוח גם ביופי המוסרי".

גם היופי יזכה להתקדשותו, אבל רק כאשר יתבונן בו האדם לעומק ביפי הצורות המרכיבות אותו. במלאכת המחשבת של התאמת שיער העזים לשיער האדם, לאחר שזה יתוקן בהרבה מלאכה, וידיעת העובדה כי "רב ההבדל בין שיער האדם לשיער הגדי אשר תוקן במלאכה הרבה" כפי שאומר הספורנו.⁽¹⁾ מלאכת האמנות הפלסטית דורשת מן האמן עבודה מעמיקה, סיזיפית וקשה, אין היא נעשית במחי יד והיא אינה זהה למציאות עצמה, על אף שעשויה היא להיות דומה לה עד מאוד וזוהי כוונת הספורנו בפירושו.

ישנם אמנים בתולדות האמנות המערבית שהיו בטוחים שבידיהם המפתח להבנתה וידיעתה (תהא זו אשר תהא) של המציאות והם ניסו להגיע אליה על ידי פירוקה של השפה הויזואלית-הפלסטית ליסודותיה. אלה, על אף שהביאו ברכה בדמותה של ההפשטה, הכילו בדרכם באופן פרדוכסאלי גם את הקללה של ההתרחקות מהאדם. הספורנו, פרשן המקרא בן המאה ה-15, כאילו מטרים בפירושו את היסוד הטראגי של המודרניסטים כגלום בפסוק קודם בפרשה בה אנו עוסקים, לדברי עֶשׂוּ אל אחיו הצעיר: "הֲלֹעֵיטֵי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה... עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אָדָם" (ברא כה, ל): "כשראו שכל כך התמכר למלאכתו הנפסדת אשר לא כתורת האדם עד שלא הכיר בנזיד כאם צבעו..."

זכות גדולה שמורה למודרניסטים בתולדות האמנות המערבית ולא ניתן כמעט לחשוב על אמנות עכשווית ללא הקו החרף כאבחת סכין של פול סזאן, או משטחי הצבע הגועשים של מארק רותקו. אף על פי כן, מילותיו הנוקבות של הספורנו, היורדות עד תהום, מהדהדות מבעד למסכי הזמן כמוכיחות את המודרניסטים על שבהתעסקותם בצבע, ביסודות השפה וביחסי הגומלין שביניהם, התמכרו בסופו של דבר למלאכה נפסדת עד שלא הכירו את נזיד העדשים, אלא בצבעו האדום בלבד.

לאחר שהרחקתי לכת בפרשנותי במובן הטוב של הביטוי, אחזור לבעייתיות נוספת בסיפור: נניח שהחמודות הן "רמז" לאמנות, עדיין נגועות ידיו של יעקב במרמה, שכן, הוא כביכול מטעה את אביו. הדבר בא לידי ביטוי בדבריו של יעקב עצמו לאמו "אוּלַי יִמְשְׁנֵי אָבִי וְהֵייתִי בְעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ" (ברא כז, יב). יעקב אינו חושש סתם להטעות את אביו, הכתוב אינו משתמש בשורש 'טעה' אלא

'תעה', שפירושו אדם ההולך מבלי לדעת את הדרך הנכונה ולא לשון טעות – שגיאה. ולשם הבנת עומקם של דברים נביא את דברי המדרש: "אמר רב הושעיא: בשעה שאמר יצחק ליעקב: גִּשְׁהֲנָא וְאַמְשֶׁךְ בְּנִי, רפה ליבו כשעווה וזימן לו הקב"ה שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקיו כדי שלא ייפול" (בראשית רבא, סה, יח). כל כך זהיר ובעל אחריות צריך להיות האמן בדרכו ועליו לדעת תמיד שהוא כאדם המתהלך באפלה, לא די לו לעטות על עצמו את החמודות ועורות גדיי העיזים, עליו להיות "איש תם" בעל אחריות אינטלקטואלית כיעקב אבינו, ולהיזהר שמא יתעה את הצופה שעניו לעתים כהות. ואולי לכך התכוון פרנץ קפקא בספרו למקס ברוד שהוא חש לעתים ב"ידיים מזייפות המשתלחות אליו בשעת כתיבה".

מטרתו של יעקב לא הייתה להטעות את אביו ולא מכך חשש, אלא רצה להביאו לתובנה אנושית חדשה. זאת אנו למדים מ"המדרש הגדול" לפרשת תולדות, שם מסופר לנו, הפלא ופלא, שיצחק ידע על מידותיו הנחותות של עֶשָׂו: "וכי לא היה אבינו יצחק יודע במעשי עֶשָׂו שהם כעורים? ומפני מה אהבו? אלא שהיה אוהבו בפניו בלבד (אך לא בלב) כדי לקרבו ולמושכו אליו". כלומר, יצחק ידע בתוך תוכו את הדברים שהיו פשוטים למראה אך לא יוכל להבינם, שכן היו עיניו כהות, לא לחינם מוזכר כבר בתחילת הסיטואציה "וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מֵרְאֵת"...

(ברא כז, א).

זכורים לי כחקיקה בסלע דבריו של האמן עופר ללוש⁽²⁾ לציורי הדיוקנאות של הצייר אורי רייזמן⁽³⁾ "את האנשים שאורי מצייר, "אומר ללוש, "אני פוגש ברחוב, באוטובוס, אלו אנשים רגילים שלא הבחנתי בהם קודם, הם היו שקופים בעיני... רק לאחר השימוש בחמודות, על-ידי התיווך של הציור של רייזמן, על-ידי "עורות גדיי העיזים", יכול היה עופר ללוש להבחין בהם. בדרך עקיפין זו מפתחים כלי האמנות במתבונן, רגישות, הקשבה וקשר חדש עם המציאות, קשר שאילולי החמודות לא יכול היה להיווצר.

על כן לא חטא יעקב, אלא שימשו בידיו החמודות כקביים להבנה אנושית חדשה, לו ולאביו, וזאת בדרך היפה והמוסרי. דרך זו חשובה היא מאין כמוה ליהדות המציבה בפני האדם את החיובים הקשים חמורי הסבר שהם חיובים דתיים מעיקרם, אולם זקוק האדם גם להפרות עצמו בחמודות, כדי שלא יקשה ליבו ויהיה אדם שלם יותר המרווה את צימאונו בחן המרוסן.

הערות:

1. הספורנו – פרשן המקרא האיטלקי בן המאה ה-15.
2. ללוש עופר – אמן ישראלי, נולד בטוניס, עוסק בציור. מתגורר בתל אביב.
3. רייזמן אורי – אמן ישראלי, נולד בקיבוץ תל-יוסף ב-1924, נפטר ב-1991 בקיבוץ כברי. עסק בציור.

ענבל זהבי, Check me I'm a Woman, 2005, מדיה דיגיטלית

ענבל זהבי, Check me I'm a Woman, 2005, מדיה דיגיטלית

שני שירי הייקו מאיה בז'רנו

אני רוקדת על קיר של ניר
את השיר שברגלי,
ורשמת אותו בגיר.

7.1.1995

תודה לכהן רגלי
שמצאה את העגיל
שעיני כשלו מלאות.

4.3.2004

סדנת השירה של מאיה בז'רנו

המשימה הראשונה שלי הייתה לבנות קבוצה קשובה בעלת עקרונות ביקורת וקריאה קרובים ומשותפים עד כמה שניתן, ליצור איזה קו זינוק משותף.

נושא הסדנא בסמסטר הראשון היה: משפחה וילדות, ועל נושא זה כתבו שירים בבית וקראו שירים של משוררים קלאסיים ובני דורנו. המטרה הייתה גם לגלות ולפתח סגנון וקול אישי, העמקת הידע וההבנה מהי בעצם שירה ואיך היא מבוטאת בתחומי אמנות אחרים, כגון מחול ומוסיקה למשל.

נסיון מעניין שעשינו היה לחבר שירי פזמון בנוסח רוק וראפ ולהבחין בהבדל בין פזמון לשיר של ממש.

הסמסטר השני מתמקד בכתיבה בכיתה ובהצגת נושא – הרצאה של כל משתתף על סמך עבודה שנעשתה בחופשה. כמו כן ערכנו ניסיונות כתיבה על אובייקטים קונקרטיים – הבאנו מוצגים שונים שהפעילו את חמשת החושים בהדרגה. לקראת סיום השנה נעסוק בעבודת תרגום שירים מאנגלית.

עליי לציין בשמחה ובשביעות רצון כי הקבוצה ברוכת כישרונות, יש בה בעלי השכלה וידע בספרות. הקבוצה מעורבת וחרוצה ומסבה לי הנאה ועניין. ללא הפעילות היצירתית של כל אחד לא הייתה הסדנא יכולה להתקיים ואני מודה לכולם.

השירים שמופיעים בגיליון זה הם תוצרי הסדנא, ועל אף הפערים ביניהם והעובדה שהם נכתבו כתרגילים, אפשר פשוט לכנותם שירים.

מאיה בז'רנו

ג'פּטוּ נטע מלצר

בלילה ההוא, בשעת המכשפות
לאחר ששום אשה לא קרבה
מקף פיות וענפים
קדושים מתוך גזעים
לבו חטב לעצמו יורש.
מלמעלה שאלו הכוכבים לנשמה
השטן הושיט אצבע מרחקת
ברך אותו בחטאיו.
בבקר זרח אור קשה
בנו הלך לבית הספר.

דבש דני זק

צוֹנְחוֹת אֶל עַל
חֲפוֹת הַנְּחֻמָּה
בְּבֹלַע שְׂבָלִים
וְסֵם נִסְפָּג

בְּרֻכּוֹת גּוֹאוֹת
עַל לְשׁוֹנֵי מַפְעִים
דְּבֶשׁ כָּבֵד,
מַעֲשֵׂים הוֹמִים

אֲנוּס בְּשִׁקְיָת
לְשׁוֹן הַבַּיִתָּה
חֲלַחַל לְתוֹכָךְ
כְּנָחַשׁ בְּגִרְגִירֶךָ

צְהוּבִין וְחֻמִּין
עַד רוּיָה
גּוֹפִין זוֹהֲרִין
רְצִין וְשִׁבִין

קִלְפָּה עַל לְבָה
מְכֶסֶה עֲבָה
אוֹצְרֵת חֲשָׁשׁוֹת
תְּשׁוּקָה נִצְחִית לְהַשְׁבִּיעָה
בְּשִׁכְרוֹן מְרִדִים

בדרך אחרת דני זקן

הגה השביל
מתלחשים עליו
וגזעיו
כתמתמים של אור
שלחנו
סגלגל תכל אליה
איה כאן
לברי
החשך מתחבר למרתפים שלך
פתאום ידים
ענפים של עץ
נטול עליו

אם הצפור אולי
עורב
חוצה בקריאתו
נמוך כצל
מגע
הנעלים
רמיסת עלים מרשרשים
בחורון פניהם
לשון סתרים מתפענחת
זה השביל היתכן
כי החיים לפתע
מתהלכים עליו

שלגיה מירי אבקסיס

שֶׁלֶג בְּרֻכָּסִים
תִּינָקֶת צָחָה נוֹלֶדֶת
אִם מִתְעַרְפֶּלֶת
וְזָרָה מִתְבִּיטֶת
נִשְׁלַחַת יְלֵדָה
אֶל הָאֶפֶל
מִלְכָּה מְבִיטָה בְּמִלְמוּל הַמְרֹאָה
מִהִמָּהֶמֶת בְּרֵעַ פְּרוּעַ
מִשְׁלִיכָה שְׂמֵלֶת הַיְלֵדָה אֶל הָאֶחָד
גְּלִימָתָהּ מְעַמְעֶמֶת עֵינֶיהָ
שֶׁלֶגִּיָּה בֵּיעֵר פּוֹעֵמֶת
סְפוּנָה בְּבִקְתָת גְּמָדִים
הָאֵשׁ שְׁעֵלְתָהּ מִהָאֶחָד
מִלְבַּנֵּת סוּדוֹת אֶפְלִים
גַּן עֵדֶן נִסְתָּר מִלְחָשׁ וְנִפְתָּל
אֶל הָעֵץ שְׁלָחָה צְפָרְנִיָּה
הַפְתּוּי הָעֵתִיק אֶת רוּחָהּ הָעֵתִיק
אֶל שְׂרָשֵׁי הַטְּלָלִים וְהָרִיק
נִשְׁמָה תְלוּיָה בֵּין עָלִים
חֲבוּקָה בְּזִקְנֵי גְמָדִים
מִי הָאֶחָד שְׂיֵהִיִן לְנִשְׁקָה
אֶת הַמּוֹת עַל מִפְתָּן הַחַיִּים?
שְׁפָתָיו עַל פְּנֵיהָ כְּמַעֵט וְנוֹגַע
וְחָרֵב צְוָארוֹ נִשְׁקָה
עֵין נִפְקַחַת בְּעֵתָהּ מִתְלַקַּחַת
אֶת הַיֵּעַר זְעָקָה פּוֹלַחַת
כְּתָר נוֹפֵל מִתְגַּלְגֵּל וְנִמּוּג
בְּמִרְאֵת עֶרְפֵּל

רואה עור אנה קריגר

בְּצַד הַשָּׁנִי מַעְבֵּר לְמַסְגֵּרַת
נוֹתֵר מְעַט זְמַן.
חֶשֶׁד. אִימָה. דְּמָמָה זֹעֵקֶת
לְהִבֵּת הַכּוֹכֵב גָּסְסָה כְּכָר מְזַמֵּן.

לֹא סוֹד לֹא קָסֵם
כְּנַפִּים שְׂבוּרוֹת לְמַלְאָכִים
עוֹלָם רְחוֹק עוֹלָם אֶפֶל. וְהַקְּרוֹשׁ
מְחַפֵּשׂ דְּרָכָו לְדַמְדוּמִים.

בְּרֶק סוֹגֵר חֶשְׁבוֹן - תֵּהוּ
וְכֵהוּ הוּא פוֹחֵד
גְּלִי הַגֵּהֲנוֹם בְּרָעַב דוֹהֲרִים
רוֹאֵה עוֹר לְפִתֵּעַ מִשְׁתַּתֵּק

עֲצָם עֵינָיו, מִתְמַכֵּר לְמַגֵּעַ
הַכֵּל בְּרוּר הַכֵּל יְדוּעַ
הַמּוֹת בְּרַכּוֹת עוֹטֵף
גּוֹף עֵרְף, גּוֹף נְגוּעַ...

יוצרת בגרוש כרמית בוזגלו

נהייתי יוצרת בגרוש
באתר מכבד
העונה על צרכיו
של משורר ישר
שהשיר בווער בדמיו
ישבתי לחשב
כתבתי מחקתי
אין-ספר פעמים
וטיוטות שבזעם
קמטתי והשלכתי
הערכתני עצמי
טעונת-שפור מה רציתי
מעלה לבאיאליק
וכל חבריו
והנה עכשו,
מקליקה בעכבר
קליק קצר
והשורות רצות באתר
בווער בי מדי
הרגש
אין לו זמן להסס, לחפור, לדק
ליפות את הנפש
אני כלי כאן
במערמי
לא מקדישה
יותר מדי
הנה עוד קליק אחד קצר
והמלל המוזר

שוקולד גלי אמיר

שששששוקוורווולד
רוקוקוקו חג
מוטו שד
ממממ
אני מכניס לבית הבליעה
מצמיד
ובועל
הפגיעה... בול!!!
מממממממ
אני בועל אותה מתמתה
מחלקותה
מעביר את לשוני על ראשיה המזדקרים
על בטנה
על ערותה
ממממממ
מתמוסת
מתבוששת
מת
מת
מת
מתחדשת
מתרפסת
מתקדשת
מתאזנת
מתרגשת
מתכלה
כלה
מפזרת במטת כלולותיה
קמה ונגשת לקחת מגלולותיה

יכול להיות שאלה צעקות של סקס? גון נשר

בכל פעם שאני עובר ליד הבית של ההורים שלי אני שומע צעקות. ההורים שלי גרים בקומה השנייה של בניין נורא מכוער, בן ארבע קומות, בצבע אפור. חוץ מבחלון של ההורים שלי, אפשר לראות מתחת לכל החלונות פסי ברזל שמזדקרים כלפי האוויר וביניהם חוטים לבנים. על החוטים תלויים בגדים רטובים עם ריח נורא נעים של אבקה ומרכז כביסה, ובימים שיש רוח חזקה הם עושים רעש שנשמע כמו "וווששש...", אבל זה אולי רק נדמה לי בגלל שאני לא שומע טוב ואפילו מרכיב מכשיר שמיעה מאז שהייתי בן חמש.

אבל את הצעקות של אבא ואימא אני שומע ממש טוב. אף פעם לא היה לי ברור מי התחיל לצעוק על מי. אני תמיד עובר ליד הבניין שלהם באמצע הצעקות. אני גם אף פעם לא יודע מתי הן התחילו, הצעקות, אם זה ריב שהתחיל ממש לפני שעברתי מתחת לחלון שלהם, או ריב שנמשך כבר מהבוקר, או אולי משהו שהם התחילו בו בלילה הקודם ואני לא ידעתי, מפני שבלילה אני מוריד את מכשירי השמיעה שזו הפעולה האחרונה שאני עושה אחרי שנכנסתי ערום למיטה וקראתי וכיביתי את מנורת הקריאה.

בחדר שלי יש אור שנכנס מן הרחוב דרך התריסים, ובאמצעותו אני מגיש אל הקופסה של מכשירי השמיעה ורגע אחד אחרי העיוורון החלקי, אני מרגיש את החרשות המלאה ונשאר עם צלליות ודמיונות של דברים שקורים בעולם, המון דברים חוץ מצעקות בחדר סמוך.

הצעקות של אבא ואימא הן רצף של צעקות, שקיים מאז שאני זוכר שהתחלתי לשמוע, רצף שאין לו התחלה, אמצע וסוף מוגדרים, כמו להיכנס באיחור לקונצרט באולם גדול ולעשות פעולות של חיסור וחיבור והשערות משונות בקשר למיקום צליל אחד ביחס לצליל אחר. ככה אני מסתובב הרבה שנים עם מחשב כיס מדומיין ומנסה לנחש, על מה בדיוק הם צועקים עכשיו.

אני בן חמש־עשרה, ואת הצעקות האלה אני שומע כמעט עשר שנים, מאז שהתחלתי לשמוע, אבל זה לא אומר שאבא ואימא לא צעקו האחד על השנייה בשנים שלפני גיל חמש או בשנים שלפני שנולדתי בכלל. זה יכול להיות שלפני שנולדתי הם גם כן צעקו האחד על השנייה ואחרי שנולדתי הצעקות רק החמירו? אף פעם לא שאלתי אותם את השאלה הזו, ואני לא בטוח שכדאי לי בכלל לשאול אותם. אני פוחד שהתשובה תעשה אותי עצוב יותר.

הבית של ההורים שלי נמצא קרוב לבית הספר שאני לומד בו ובעצם קרוב לכל המקומות שאני מסתובב בהם במשך היום, הספרייה הציבורית ומגרש הכדורגל והמכולת של פרץ, ובגלל זה כמעט בכל פעם שאני הולך למקום מסוים, אני שומע את הצעקות.

אבא ואימא לא עובדים כבר הרבה שנים. לאבא היה בארץ שהוא בא ממנה מקצוע מכובד, הוא היה חרש־אופן, שזה איש שעושה את חישוקי הברזל של אופניים וכרכרות. כבר בגיל שלוש־עשרה הוא נחשב לבעל מקצוע, אחרי שבמשך שנתיים שימש שוליה לחרש־אופן ברובע היהודי של העיר בה נולד. להורים שלו, שמתו מזמן ואת הפרצופים שלהם ראיתי רק בתמונות עמומות שממוסגרות בעץ חום וריחני, לא היה כסף לשלוח אותו לבית ספר, ומהסיבה הזו אבא אף פעם לא למד לימודים פורמליים אלא רק לימודי מקצוע בצורה מעשית, תוך עבודה כשוליה אצל בעלי מלאכה שונים.

לארץ הוא הגיע בגיל 16, ביחד עם אימא. אז הם עדיין לא היו זוג, הם רק שיתפו פעולה בוועדות של תנועת הנוער בה היו חברים ובמסגרתה עלו לארץ. שניהם הגיעו לארץ בלי ההורים שלהם, כאשר הכוונה הייתה שההורים יצטרפו מאוחר יותר. נדמה לי שקראו לצורה כזו של עלייה 'נוער עולה לפני הורים'.

פעם אימא סיפרה לי, שהם קיוו שייקחו אותם לקיבוץ, אבל כבר המון שנים הם גרים באותה העיר שאנחנו גרים בה היום. "כי ככה יצא", היא אמרה לי. הם הגיעו באמצע חודש תמוז, וזה תמיד מזכיר לי שורה של שיר נורא יפה שאומרת, עצוב למות באמצע התמוז, שפעם, עוד לפני ששמעתי יותר טוב בזכות מכשירי שמיעה משוכללים, חשבתי שזה עצוב למות באמצע התפוז, ולא הבנתי כיצד זה אפשרי בכלל, למות באמצע התפוז, וניחשתי כל מיני ניחושים. אולי זה שיר על מישהו שמת באמצע קטיף תפוזים, כמו איש בשם אבירם שפעם קראתי עליו בעיתון. הוא נהרג בזמן שעבד בקטיף עם מכונה שנקראת עֶפְרוֹן, שזה מנוף טלסקופי נוסע, ואולי זו בכלל בדיחה שלא הבנתי, והשיר מספר על תולעת או זחל שמתים באמצע הבשר של התפוז.

קצת אחרי שההורים שלי הגיעו לארץ, הם אומצו על ידי שתי משפחות בלי ילדים שגרו בשכונת האחת לשנייה. במקום ללכת לבית ספר, אבא התחיל לעבוד בבית מלאכה שייצר חישוקי ברזל עבים וכבדים, בעיקר של טרקטורים ומשאיות, ואימא עזרה לשכנים של ההורים המאמצים שלה לטפל בתינוקת שלהם. אף אחד מהם לא למד וגם לא התגייס לצבא. ככה הם חיו את החיים שלהם, בבתים של הורים מאמצים, ובשגרה של עבודה משעממת. לפעמים הם נפגשו בשעות הערב בקרוואן ששימש כבסיס לשיבות של תנועת הנוער בה היו חברים עוד בחוץ לארץ. אחרי הרבה שנים של קשר, הם התחתנו, אבל אני חושב שזו לא הייתה חתונה מתוך אהבה אמיתית אלא מין חוסר ברירה משותף לשניהם, כי אף אחד מהם לא רצה להיות בודד. זו מחשבה נורא עצובה, כי אם אני מנסה להתאמץ ולהבין את המשמעות שלה, אז אני מגיע למסקנה שבעצם, אני ילד שנולד מתוך בדידות. נולדתי כי הם לא רצו להיות לבד.

לפעמים ראיתי את אבא מייצר גלגל ברזל שגובהו יותר גבוה מאיש ממוצע. את העבודה הזו הוא קיבל במקרה, כי בעליו של בית המלאכה נולד באותה העיר בה אבא נולד, ובגלל זה יש לו סימפטיה מיוחדת כלפי כל מי שמגיע מהעיר הזו. יכול להיות שאלמלא שניהם היו מאותה העיר, לאבא בכלל לא הייתה עבודה, ואז המצב שלנו היה גרוע עוד יותר.

ולפעמים, בהפסקות בבית ספר או כשהיה מתבטל שיעור של גיורא, המורה שלנו לביולוגיה שהיה איש חולני וחיוור וגם לכל הילדים שלו היו בעיות והאישה שלו עזבה אותו, הייתי בא לעזור לאבא שלי למיין את הברגים העבים של גלגלי הברזל. זו הייתה עבודה מלוכלכת נורא בגלל החלודה והשמן והגרז, ולכן קיבלתי סינור מיוחד וכפפות ענקיות שהיו גדולות בערך פי חמש מהאצבעות שלי. חוץ מהלכוך, העבודה של מיין הברגים עשתה מין רעש מרשרש ומונוטוני שהיה לי דוקא נעים להקשיב לו.

ביחד עם אבא עבד איש נכה צה"ל שאיבד את השמיעה ויכולת הדיבור באחת המלחמות, ובכל פעם שהוא התקרב אליי עם ריח הזיעה והחלודה והגרז והזיפים השחורים והשיניים הרקובות והנשימה המסריחה, נורא פחדתי, אבל כל מה שהוא רצה היה לדבר איתי בשפת סימנים, למרות שבכל פעם שבאתי לעזור לאבא שלי, הייתי מסביר לו: אבל אני לא חרש אילם, אני רק כבד שמיעה. הייתי כותב את המילים האלה בעזרת מסמר חד על חתיכת פח או ריבוע ברזל חלוד, אבל זה אף פעם לא היה עוזר, ובשלב מסוים התחלתי לחשוד שאולי האיש הזה גם לא יודע לקרוא.

אבל בית המלאכה נסגר לפני כמה שנים, ומאז אבא לא מצא עבודה חדשה. בגלל זה הוא בבית כל היום עם אימא, שהפסיקה לעבוד הרבה שנים לפניו. היא הייתה מורה לעברית באולפן לעולים חדשים, מקצוע אליו הגיעה במקרה, בלי לעבור שום הכשרה מסודרת, וקצת אחרי שאני נולדתי היא החליטה לצאת לפנסיה מוקדמת.

אין לי אחים או דודים, אנחנו רק שלושה, משפחה קטנה שחוץ מאחד את השני אין לנו אף אחד בעולם. אף פעם לא שאלתי את אבא ואימא על ההורים שלהם או האם היו להם אחים או אחיות ולמה לי אין אח או אחות כמו שיש ליובל ולעופר ולתמר ולכל הילדים שאני לומד איתם.

הרבה פעמים, בזמן שאני עומד בחוץ ושומע אותם צועקים, אני בטוח שאלה לא צעקות של אנשים שעושים סקס כמו שראיתי כמה פעמים בסרטים שהתגנבתי אליהם בבית התרבות של המועצה, למרות שאני תמיד מקווה שבכל זאת אלה כן צעקות של סקס, ואז אני מחייך בחיוך ששמור לשביעות רצון שמתעוררת בעיקר כאשר אני אוכל דברים מתוקים שהורסים את השיניים כמו קרמבו, וחושב: אבא ואימא אוהבים זה את זה ומזדיינים בשעות היום. אבל אני יודע שהצעקות שאני שומע זה לא סקס אלא ריב וכעס ואולי שנאה, שממנה אני הכי מפחד, ואז, בזמן שאני שומע את הצעקות, יורדות לי דמעות נורא גדולות ומלוחות ונכנסות לנחיריים ולפה, אני נורא עצוב, ומעדיף שמישהו

מהם ימות בצורה מיוחדת ויהיה גיבור ואז אני אוכל להסתובב גאה, כמו עמית שאבא שלו היה טייס בחיל האוויר ונהרג במלחמה ובגלל זה כולם נורא מעריצים אותו, בייחוד ביום הזיכרון וביום העצמאות, שאז כל בית הספר נוסע לתערוכה של חיל האוויר או לאנדרטה של אבא שלו. עמית נורא עצוב, אבל הוא לפחות גאה באבא שלו ולא מתבייש כמוני. לפחות אבא שלו לא צועק על אימא שלו, ובגלל זה אני חושב לפעמים שעדיף אבא מת וגיבור מאשר אבא שכל השכונה יודעת שצועק על אימא.

פעם יצאתי לריצה בפרדסים שנמצאים בין העיר שלנו למושב. כמו בכל פעם שיצאתי לריצה, הצטרף אליי שוקו, שזה לא באמת שמו האמיתי אלא כינוי שהדביקו לו בגלל צבע העור שלו. שוקו היה מבוגר ממני בשלוש שנים והתאמן לקראת הגיוס לצבא. הוא נורא רצה להיות במקום הכי טוב בצבא, שבעיניו היה היחידה עם הסמל של העטלף. שוקו סיפר לי באחת הריצות, שהוא נורא אוהב מים, ואם כבר להיות שלוש שנים במקום שמוכרחים לשרת בו, אז עדיף במים, ככה לפחות הוא לא יסבול. בגלל ששוקו היה משתף אותי לפעמים במחשבות שלו, הרגשתי שהוא אוהב אותי, ולכן העזתי לשאול אותו כל מיני דברים. הייתה לו חברה, אז שאלתי אותו המון דברים על בנות. ולפני כמה חודשים, בזמן שרצנו, עבר בשמיים מטוס, ואני מיד חשבתי על עמית ועל אבא שלו. המחשבה הזו מיד החלישה את כל הגוף שלי, וסימנתי לשוקו עם כף היד, רגע, בוא נעצור, אז עצרנו באמצע פרדס, ועמדנו בין שתי שורות של עצי תפוז.

באוויר עמד ריח חריף ורטוב של תפוזים רקובים ואדמה ועלים. שוקו התכופף מתחת לאחד העצים ובמשיכה מהירה ניתק צינורית שחיברה בין הצינור הראשי למטרה. ראיתי שהוא שותה מהצינורית, ואחרי כן מחזיר אותה במין תנועה וצליל של קליק. באותו רגע חשבתי, שאם לא הייתי רץ אתו, הרבה דברים שלמדתי ממנו בזמן הריצות לא הייתי יודע בכלל. אחרי שהוא גמר לשותת ולחבר את הצינורית בחזרה, שאלתי אותו: איזו הרגשה יותר כדאי להרגיש, עצב או בושה? הוא לא ידע מה להגיד לי, ורק הסתכל עליי במין מבט כזה של עייפות ורחמים.

כמעט בכל יום יצאנו לריצה. היינו יוצאים בחמש, שזו הייתה השעה ששינינו גמרנו את כל חובות היום. לשוקו היה יום לימודים ארוך בגלל בחינות הבגרות ואני הייתי עוזר בבית המלאכה של אבא שלי אחרי שהלימודים הסתיימו. למרות שהיינו עייפים בשעה הזו, לא ויתרנו אף פעם. לשוקו נשאר עוד מעט מאוד זמן עד לגיוס, והוא היה חייב לרוץ כל יום. גם לי הייתה סיבה טובה לשמור על כושר. זו הייתה העונה של תחרויות הספורט בבתי הספר, ואני השתתפתי בשתי נבחרות של בית הספר שלנו, בכדורגל ובריצה. בכדורגל לא הייתי טוב כמו בריצה. שיחקתי בתפקיד של מגן, אבל במקום לכסח את הרגליים של

החלוצים היריבים, הייתי משקיע הרבה אנרגיה בריצה להתקפה, ולפעמים קרה שגם הבקעתי גול. המאמן שלנו תמיד היה צועק אליי כל מיני דברים ועושה כל מיני תנועות עם הידיים. לא שמעתי אף פעם מה הוא צעק, כי הוא עמד נורא רחוק, מאחורי קווי הסיד שסימנו את גבולות המגרש, וגם את השפתיים שלו לא ראיתי בגלל שהיו לו המון שערות על הפנים. החברים שלי לנבחרת היו אומרים שהוא רצה שאשחק רק בהגנה, אבל בכל פעם שהייתי תוקע גול הוא סלח לי. שיחקנו כדורגל כמעט כל שבוע, ובשבועות שלא היה משחק, השתתפתי בתחרות ריצה. בגלל זה הייתי חייב לרוץ כל הזמן, כדי לשמור על כושר.

אבל הייתה עוד סיבה לכך שכל יום בחמש יצאתי לריצה. לא רציתי להגיע מוקדם מדי לבית של ההורים שלי, כי ידעתי שאני אשמע אותם צועקים, ולא רציתי להיות כל כך הרבה זמן במקום שצועקים בו. הריצות עם שוקו היו דרך להתרחק מהבית. היינו רצים המון, במסלול קבוע שהקיף פרדסים ושדות. כמעט לא היו עליות או ירידות, אבל אף פעם לא השתעממנו, אפילו שלפעמים רצנו שעתים שלימות. בסוף הריצה כבר היה חשוך לגמרי, היה לי ריח משונה של זיעה ואדמה ותפוזים ושמן מכוונות וגריז וחלודה, כי כמו שכבר סיפרתי, הייתי מגיע לריצה ישר מבית המלאכה שאבא עבד בו, ולשוקו תמיד נשאר הריח של החברה שלו, שלמרות כל הזיעה לא נשטף.

בשנה הזו שאני מספר עליה, כשהייתי בן חמש־עשרה, זכיתי בתוך חודש גם בגביע של הנוער בכדורגל וגם בתחרות ריצה. בכל פעם שעמדתי על הדוכן וקיבלתי מדליה, אישה מבוגרת ועצבנית ממשרד החינוך התרוממה לעברי ונתנה לי נשיקה בטעם וניל על הלחי. היו לה נחיריים מאוד גדולים ובזמן שהיא התקרבה יכולתי לראות, כמו בהילוך איטי של צילום תקריב, את גושי הנזלת הקשים ואת עור הפנים המחוטט שלה. על השפה העליונה שלה היו מפוזרים פירווי בצק עלים, ומתחת לנחיריים ראיתי שערות שחורות. נגעלתי מהרעיון שהיא תנשק אותי, ובעצם פחדתי קצת, כי בתווי הפנים שלה היה משהו מאיים, כאילו רצתה להגיד: אתה! אתך עוד לא גמרת.

אחרי שהיא כרכה את הסרט הצבעוני של המדליה סביב הצוואר שלי, התרוממתי מן המצב הכפוף והסתכלתי סביבי. היו המון אנשים על מגרש הדשא של הכדורגל ועל מסלול החצץ שעליו רצתי, וגם על שני קרשי העץ ששימשו כיציע ראיתי אנשים. כל החברים שלי מבית הספר וההורים והאחים שלהם הגיעו לטקס, כמעט לכל הגברים היו צידניות פלסטיק עם אוכל ושתייה לפיקניק שהתקיים אחרי הטקס, אבל לא ראיתי את אבא ואימא שלי, למרות שהבניין שגרנו בו היה הכי קרוב לאצטדיון. אנשים הגיעו מרחוק בשביל הטקס הזה. היו משפחות שנסעו בשניים ואפילו בשלושה אוטובוסים של אגד כדי לראות את הילדים שלהם, אבל דווקא ההורים שלי שגרים ממש קרוב, לא הגיעו. לא דאגתי שקרה להם משהו. ידעתי שהם בבית, צועקים אחד על השני, ואת זה גם הבנתי טוב

טוב מתנועות השפתיים של האנשים שהסתובבו באצטדיון והיו בטוחים שזה שאני מרכיב מכשירי שמיעה פירושו שאני לא מסוגל לקרוא שפתיים ממרחק עצום ולהבין כל מילה שהם מדברים.

למרות שהייתה על החזה שלי מדליה כבדה ועגולה בצבע זהב מזויף, בכלל לא הייתי גאה ושמח. הייתי נורא עצוב, ובכלל לא היה אכפת לי מהמדליה. הייתי מוכן להתחלף עם ארז השמן שהגיע אחרון בכל תחרויות הריצה, מתנשף ויורק ומלא כתמים של זיעה בגב ובבית השחי ובחריץ של התחת. וגם עם שחקנים בקבוצות כדורגל שהפסידו הייתי מוכן להתחלף. זה בכלל לא היה חשוב בשבילי לנצח את כולם ואפילו להבקיע כמה גולים. לא היה אכפת לי אפילו לבעוט את הפנדל לשמים כמו שעושה הכדורגלן האנגלי היפה הזה שגם מופיע בפרסומות לסכין גילוח עם סוללה נטענת. כל מה שרציתי היה, לראות את אבא ואימא שלי ביצע, לפחות פעם אחת. אחרי שירדתי מהבמה, התחלתי ללכת בצורה אלכסונית לכיוון הבית. לא הרמתי את הראש, כי פחדתי שאראה את כולם מתיישבים ומוציאים כל מיני דברים טעימים מן הצידינות. ידעתי שהתמונות האלה יכאיבו לי. כשהגעתי לבניין שלנו נעצרתי, ואחרי כמה רגעים נכנסתי. סגרתי את דלת הכניסה הראשית אחריי, ולפני שהתחלתי לעלות במדרגות לקומה של הדירה שלנו, הרמתי את מכסה פח האשפה שעמד צמוד לקיר, וזרקתי פנימה את המדליה.

בסינמטק של חיפה ראיתי פעם סרט של ברטולוצ'י, ובסרט מראים סטודנט שאהב לשבת בשורה הכי קרובה למסך באולם הקולנוע. באחד הרגעים היפים של הסרט, הסטודנט מסביר למה הוא אהב לשבת הכי קרוב למסך. זה כדי שהוא יוכל לראות ראשון את התמונות, לפני שהן מדלגות לשורות הבאות. הוא אוהב את התמונות מהמסך טריות, כאלה שאף אחד עוד לא נגע בהן לפניו. ובדיוק בגלל זה אני אוהב לשבת בשורה הראשונה של הכיסאות בכיתות של בית הספר. זה בכלל לא קשור לעובדה שאני לא שומע טוב. זה בגלל שאני רוצה שהקול והריח של המורה שלנו יגיעו אליי ראשונים, וכל מה שיראו או ישמעו או יריחו החברים שלי שיושבים בשורה השנייה והשלישית והרביעית והחמישית לא יהיה אמיתי וטרי אלא משהו מסונן, מיושן, שאריות של מה שהגוף שלי כבר הספיג בתוכו.

אני מתגנב בשקט לבית. פותח את הדלת וסוגר אותה אחריי בשקט, מרחק בפרוזדור אל החדר שלי, מוריד את הבגדים ומתכסה עם השמיכה מעל הראש. אני לא רוצה שאבא או אימא יכנסו ויגידו לי כל מיני דברים. אפילו לא דברים של אהבה. אני לא רוצה לשמוע אותם בכלל, כי זה יהיה כמו בסרט של ברטולוצ'י, יצאו מהפה שלהם מילים לא טריות, ישנות, מילים של שנאה, שאריות של צעקות.

פרידה רועי רשקס

על הבמה כורסה, מכשיר טלוויזיה עם שלט־רחוק, שולחן אוכל קטן, לידו כיסא, עליו כוס תה וצלוחית עם קוביות סוכר, עציץ עם שלושה עלים, חלב, סמרטוט, תמונה משפחתית חומה על הקיר, שעון קיר.

זקן יושב בכורסה שלו. לידו מונח שלט־רחוק. מביט בטלוויזיה. הטלוויזיה עם גבה לקהל ורק הזקן רואה את המרקע. נשמעים קולות התכנית, כנראה "היפים והאמיצים" או סידרת סבון אחרת.

הזקן יושב בלי לזוז, שעון קדימה ומגיב לנעשה בתכנית. מגחך. מהנהן לשלילה. קול הפתעה. מתרגז. שקוע כולו בתכנית. סוף התכנית. מוזיקת סיום. מוזיקה של תחילת קטע פרסומות. זקן מרים שלט־רחוק, מכוון לטלוויזיה ולוחץ. עוברת תחנה. לוחץ. עוברת תחנה. מתרגז, לוחץ בכוח. הטלוויזיה כובה. שקט.

זקן קם, קרב לשולחן האוכל הקטן שעליו כוס תה עם כפית, צלוחית עם כמה קוביות סוכר. כיסא ישן. זקן קרב לכיסא בתנועות מדודות. מזיז כיסא אחורה. עומד לפניו. מתכופף. מקרב את הכיסא. מתיישב. נח רגע, מרוצה.

לוקח קוביות סוכר. פותח פה. שם קוביות סוכר תחת הלשון. סוגר פה. מושיט יד לכוס. בוחש שלוש פעמים כך שנשמע צלצול פגיעת הכפית בדופן כוס התה. מוציא את הכפית. מניח אותה בצד על השולחן. מרים את הכוס כשקרעיתה מונחת על כך יד. לוגם לגימה ארוכה וקולנית.

קופא כשעיניו עצומות בתענוג. מרגיש את התה החם הזורם במורד אל קיבתו. נאנח בהנאה. מניח את הכוס על השולחן. מרים את הכפית ומכניס אותה לתוך הכוס.

מתרומם טיפה. דוחף את הכיסא אחורה. מתרומם. הולך ונעמד מאחורי הכיסא. דוחף את הכיסא אל מקומו שצמוד לשולחן. שקט.

מסתכל סביב. קרב לתמונה משפחתית חומה התלויה על הקיר. מיישר את התמונה. מביט בה. מנגב אותה עם כנף חולצתו. נאנח. מצקצק בלשונו. (כמה חבל)

לוקח חלב. מחפש סביב. קרב לשולחן. שופך את קוביות הסוכר על השולחן. שופך חלב לצלוחית. לוקח סמרטוט. קרב לצמח עם צלוחית החלב והסמרטוט. מניח צלוחית. טובל סמרטוט בחלב וסוחט. מנגב עלה אחד. טובל סמרטוט בחלב וסוחט. מנגב עלה שני. טובל סמרטוט בחלב וסוחט. מנגב עלה שלישי. טובל סמרטוט בחלב וסוחט. עומד לנגב ומגלה שאין יותר עלים. חסר אונים ונבוך לרגע משינוי סדר הפעולות. מתכנן. סוחט סמרטוט. לוקח צלוחית חלב וסמרטוט. תולה סמרטוט. עומד לשפוך את החלב. מביט סביב ולא יודע לאן. קרב לעציץ. מתכוון לשפוך את החלב לתוכו.

קופא. חושב. מביט בחלב. מצקצק בלשונו. (נו באמת חבל על החלב.)

מרים את הצלוחית לפיו ושותה את החלב. זרזיף חלב זולג מזווית פיו. מנגב בכנף חולצתו.
מניח את הצלוחית על השולחן. מחזיר לתוכה את קוביות הסוכר.

מבטו ננעץ בשעון הקיר.

ממהר בצעדים קטנים לכורסה שלו. מתיישב. אווז בשלט. מושיט אותו לעבר הטלוויזיה.
מפעיל אותה. קול של סידרת סבון. זקן מגיב לנעשה על המרקע כמו בפתיחה.

נכנס הבן עמוס כולו קופסאות קרטון גדולות. מתחיל לארוז ביעילות את כל הבית. הזקן בוהה
בטלוויזיה וממשיך להגיב לתכנית. לא מגיב בכלל למעשי הבן.

בן: (תוך כדי עבודה) רק אתמול הייתה פה המנקה... (שופך את כוס התה ואורז
אותה) כמה פעמים אני צריך להגיד לך... מה אתה חושב שיש לי זמן ל...
אחת ולתמיד אני אומר לך... אני מת מהריח הזה... תפתח חלון... מתי
תפסיק להתעקש... מטפלים שם יפה מאוד... לטובתך... שמעתי כבר
מליון פעם את הסיפור הזה... כמה פעמים אני צריך להגיד לך... שלוש
פעמים ביום הצהובות וארבע פעמים ביום האדומות... לא כל כך קשה
לזכור... אכלת... אני שופך את המרק הזה... תגיד מתי התקלחת בפעם
האחרונה... תתלבש ונלך לבנק... אין לי כבר כוח... מדבר לקיר... מה
אתה ילד קטן... לא רק לך קשה... תפסיק להתלונן כל הזמן...

(הבן גומר לארוז כמעט הכל. החפצים היחידים שנותרו הם הכורסה שהזקן
יושב עליה, השלט ומכשיר הטלוויזיה. נכנסת אשת הבן)

אשה: (מנשקת את הבן על פיו בעליוזת. שניהם מאוהבים ומאושרים.) נו? הכל
ארוז?

בן: נראה לי שכן.

אשה: הלכת לפי הרשימה?

בן: כמה שהצלחתי...

אשה: מה זה כמה שהצלחתי?

בן: (פוזל לעבר הכורסה והטלוויזיה) היו דברים שלא הצלחתי...

אשה: אתה יודע כמה אני אוהבת את הכורסה הזאת!

בן: הוא לא רוצה לקום...

אשה: (מחבקת אותו) אתה יודע מה? כשנגיע לשם תקנה לי כורסה בדיוק כזאת!
חדשה!

בן: (מנשק אותה) מאה אחוז!

אשה: בכלל מה יש לנו לסחוב? אין דבר שלא נוכל לקנות שם חדש!

בן: בכל זאת... אם יש חבל לקנות...

אשה: תפסיק קמצן אחד! נקנה הכל!

בן: אחרי שנסתדר קצת... אני מבטיח לך...

אשה: בטח שנסתדר שם! כולם הסתדרו שם! מה אתה חושב שמישהו מהם
יותר מוצלח מאיתנו?

בן: לכולם קשה קצת בהתחלה...
 אשה: מה זה קשה? לא יהיה קשה לי כלום כשאני אחיה במקום שאני אוהבת לחיות בו! מה היה חסר לנו כאן?
 בן: חופש?
 אשה: לא היה חסר לנו כלום! פשוט לא רצינו לחיות כאן יותר! זה הכל! וכשאנחנו במקום שאנחנו לא רוצים לחיות בו, איך אנחנו יכולים להיות מאושרים?
 (נשיקה)
 אשה: יהיה לנו טוב שם, נכון?
 בן: אני מקווה...
 אשה: אל תגיד אני מקווה! תגיד כן! נהיה מאושרים!
 בן: כן... נהיה מאושרים...
 אשה: תגיד את זה בקול משכנע!
 בן: כן! נהיה מאושרים!
 אשה: בוא וניסע מפה כבר! אני לא יכולה לחכות יותר!
 בן: רק רגע! הכורסה...
 אשה: תקנה לי חדשה! בוא כבר!

(סוף התכנית. מוזיקת סיום.)

בן: רק רגע!
 מוזיקה של תחילת קטע פרסומות. זקן מרים שלט, מכוון לטלוויזיה ולוחץ. עוברת תחנה. לוחץ. עוברת תחנה. מתרגז לוחץ בכוח. הטלוויזיה כבה. שקט.
 זקן קם, קרב לשולחן האוכל הקטן שעליו כוס תה עם כפית. צלוחית עם כמה קוביות סוכר. כיסא ישן.
 בן ממחר להוציא גם את הכורסה. הטלוויזיה והשלט.

אשה: נו? אתה בא כבר?
 (בן מביט סביבו בחדר הריק. עיניו חולפות על פני הזקן בלי להתעכב עליו)
 בן: יש לי הרגשה ששכחנו משהו...
 אשה: הלכת לפי הרשימה שלי?
 בן: כן... היה רק עוד משהו... (מקמט את מצחו)
 אשה: לא נורא. נקנה כבר שם כל מה שנצטרך.
 בן: משהו שהיה נורא חשוב לי... פעם...
 אשה: מה כבר יכול להיות נורא חשוב במקום הזה...
 בן: לא יודע...
 אשה: אז בוא כבר! נו בוא נצא מפה! אני נחנקת מהאוויר הדחוס הזה! נמאס לי

לראות את אותו נוף שראיתי שנים! אני רוצה נוף אחר! אני רוצה אויר

אחר!

בן: ואני רוצה שתהיי מאושרת...

אשה: אז בוא כבר!

בן: (ליד הדלת) אני בטוח שהיה משהו...

אשה: אז היה... אם זה היה משהו באמת חשוב היית זוכר...

בן: כנראה שאת צודקת...

אשה: (מחבקת אותו) נלך?

בן: כן, נלך.

(יוצאים)

בזמן השיחה בין שניהם מנסה הזקן לבצע את הפעולות הרגילות שלו. זקן קרב לכיסא בתנועות מדודות. מזיז כיסא אחורה. הכיסא לא נמצא. מביט סביב מבוהל. מחליט. עומד לפני האין כיסא. מתכופף. מקרב את האין כיסא. מתישב באויר. מתאמץ.

מושיט יד לקחת קובית סוכר. לא מוצא את הסוכר. פותח פה וסוגר. מושיט יד לכוס התה. לא מוצא אותה. בוחש באויר. מרים יד לפיו ומנסה ללגום. מתחיל להיבהל ממש. לא מוצא את השולחן.

מתרומם טיפה. דוחף את האין כיסא אחורה. מתרומם. הולך ונעמד מאחורי האין כיסא. דוחף את האין כיסא אל מקומו שצמוד לשולחן. מסתכל סביב בבעתה.

קרב למקום בו הייתה תלויה התמונה המשפחתית החומה. מנסה לישר כלום. רץ למקום בו היה החלב. לא מוצא אותו. מחפש סמרטוט ולא מוצא. ממהר לעבר השיח ומגלה שנעלם. ממש מאבד שיווי משקל.

מחפש במבט שעון שהיה על הקיר.

ממהר לכורסה שלו. לא מוצא אותה. מגשש. מתיישב באויר. מחפש בידו אחר השלט. לא מוצא אותו. לחץ נוראי. מזדקף. ממהר לעבר המקום בו עמד מכשיר הטלוויזיה. מגשש ולא מוצא אותו. ממהר חזרה למקום בו עמדה הכורסה. מנסה להפעיל טלוויזיה עם שלט דמיוני. מנסה בהיסטריה. מצוקה נוראה. אווז ראשו בשתי ידיו, לוחץ וזועק ללא קול.

אט אט מתרפים שריריו. חיוך עולה. נשמעים קולות סידרת הטלוויזיה הדמיונית המשחקת בראשו. הזקן עומד, ידיו על ראשו כמו שתי אזניות והוא מגיב לתכנית.

מגחך. מהנהן לשלילה. קול הפתעה. מתרגז. שקוע כולו בתכנית.

סוף התכנית.

מוזיקת סיום.

תדהר חבר, 'הרי אַתָּה...', 2004

תדהר חבר, 'הרי את...', 2004

כרוניקה של ערב עמרי אבס

עֲטוּפָה בְּעֶרְפֶּל,

רוֹכֶנֶת

אֶל שְׁפָתַי

הַכּוֹס הַיְחִידָה עַל

שֶׁלְחַן עֵץ מְזֻקִין

רוּחַ שְׁטוֹת מְפֹזֶרֶת

אוֹתָךְ לְכָל עֶבֶר

בְּתַנּוּעוֹת

שֶׁלְכָת

בְּהַלּוֹךְ

אֲטִי

עַל רִצְפַת קַרְשִׁים

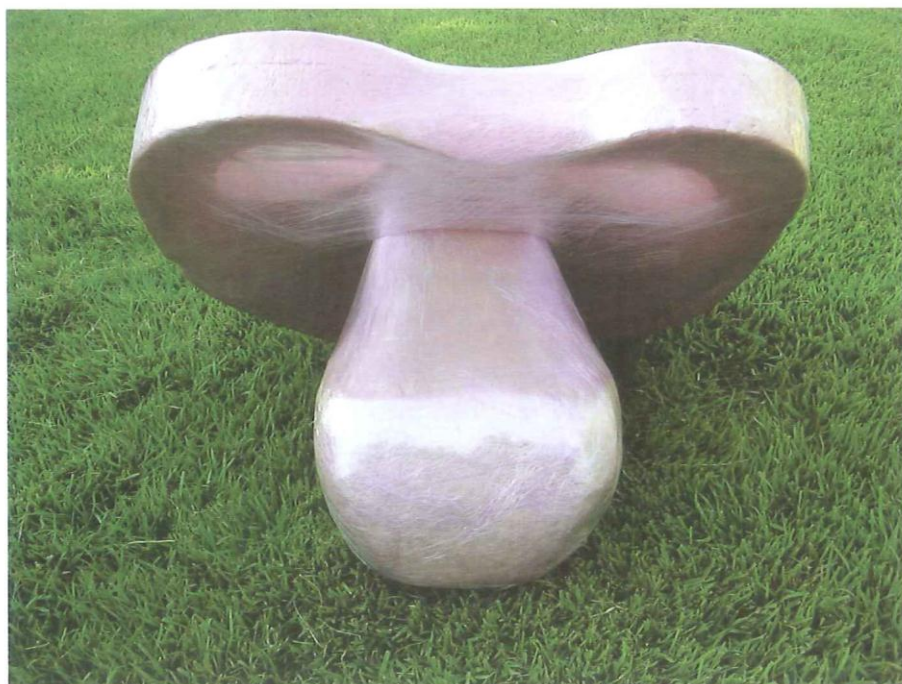
שִׁבְרֵי רוּחְךָ

נִשְׁטָפִים עִם סְמֵרְטוּט

וּמַגֵּב, בִּידֵיךָ שֶׁל מְלַצְרִית

צְעִירָה

איריס ברנע, 'טיול', 2004

מאחורי הקלעים קבוצת התיאטרון של אורנים

בשבילי החלק הכי חשוב בטרגדיה היא המערכה השישית:
הקימה לתחיה משדות הקרב של הבמה,
תיקון הפאות, המלבושים,
תלישת הסכין מהחזה,
הורדת חבלי התליה מהצוואר,
ההתייצבות בשורה אחת בין החיים
עם הפנים לקהל...
(ויסלבה שימבורסקה, אטלנטיס, עמ' 52)

במסגרת ניסיונותינו להיכנס אל המרחב היוצר, אל מאחורי הקלעים של יוצרים ויצירתם, החלטנו השנה להתבונן מקרוב באמנות שיחודה הוא שילוב מרתק בין תחומי יצירה כמו מחזאות, בימוי, משחק, תפאורה, תלבושות ועוד, היוצרים יחד את התיאטרון. אין זו שיחה תיאורטית על אמנות התיאטרון, אלא ניסיון להבין את מהותה, כוחה והשפעתה על ידי הבנת משמעות הנוכחות של קבוצת תיאטרון באורנים, בהובלתה הראויה להערכה של ורדה קנול-יהלום. מזה כמה שנים, כנגד מכשולים רבים, יוצאת ורדה עם קבוצות של סטודנטים, משתלמים ולפעמים גם סגל, למסע מרתק המתחיל בסדנת תיאטרון ומסתיים בהפקה בימתית מרשימה.

באחד מימי חמישי, יום הפעילות של קבוצת התיאטרון, פלשנו לתוך ביתה של עדי שטרית ינובסקי, שם נערכה חזרה של אחד הצוותים המתכוננים להעלות בסוף השנה הצגה המבוססת על סיפוריה של אידה פינק. משנגמרה החזרה התיישבנו לשיחה: ורדה קנול-יהלום, במאית ומחנכת, הלב הפועם של אמנות זו באורנים. עדי שטרית-ינובסקי, שחקנית, למדה תקשורת ופסיכולוגיה, מתעתדת ללמוד דרמה תרפיה ונמצאת בקבוצה במסגרת ההשתלמויות. בהצגה של שנה זו משחקת עדי את אמיליה, אמו של ארנסט, קצין אס-אס ואשתו של הנס, איכר גרמני (עקב מספר שינויים מחליפה אותה ארינה מנדל בתפקיד זה). משה יצחקי, ראש החוג לספרות ומעורכי קו נסוי, החליט השנה לחזור לאהבה ישנה – התיאטרון, ומתוך חוויית המשחק לבחון את האפשרות להרחיב ולהעמיק את לימודי הספרות, הדרמה והמבע היוצר באמצעות התיאטרון. בהצגה זו

משחק משה מספר תפקידים שאחד מהם הוא אביו של ארנסט ובעלה של אמיליה.

עידית לבבי גבאי מרכזת לימודי היצירה במכון לאמנות באורנים, מעורכי קו נסוי, שלקחה על עצמה להוביל את השיחה.

עידית: ורדה, אני רוצה שתספרי לנו איך הגעת לתיאטרון, ומה גרם לך להישאר שם.

ורדה: את יודעת מה, אני אתחיל הכי רחוק שאפשר, כי כשאני שואלת את עצמי באמת איך הגעתי לתיאטרון, זה מתחיל מהמקום הזה. הנה וידוי: בגיל שש, אני תמיד חוזרת כנראה לשנה הזו, עברתי עם משפחתי משפיים לרמת יוחנן בגלל הפילוג. המעבר הזה היה טראומטי וקשה ומלא בכי. במשך חצי שנה פחות או יותר לא הפסקתי לבכות. הייתי אז בתחילת כיתה א' ועזבתי בעל כורחי את שפיים שהיה גן-עדן של ילדותי לטובת מקום שלא מצאתי בו את מקומי, וכל זה רק בגלל שההורים שלי אמרו שסטאלין, אידיאולוגיה וכו', זו סיבה שבגללה עוזבים בית.

בסוף כיתה א' – וזה ממש סיפור שאני זוכרת אותו היטב, הייתה מסיבת סיום, ואני זוכרת את עצמי שם עומדת על כיסא, ואחרי חצי שנה פחות או יותר שלא הפסקתי לבכות, פתאום הייתי מאושרת ומשוחררת כי עמדנו לפני איזה משהו חדש והייתי באושר נורא גדול. והעזתי. וקמתי ועמדתי, – הייתי נורא נמוכה – עמדתי על כיסא ובאופן ספונטאני התחלתי להציג לקהל שהיה שם, ילדים והורים. תחשבי, ילדה בכיתה א' עומדת ומצחיקה את האנשים. ואנשים צחקו, מה זה צחקו! ומחאו כפיים, והיה נפלא, ואני הייתי מאושרת. וההורים שלי האמינו שבזה תמה תקופת הייסורים שלי ושהכול יהיה טוב מעכשיו. גם הבטיחו להם שכיתה ב' זה מפגש עם ילדים ממקומות אחרים וכל הזרות תימחק. יום למחרת אני הולכת מבית הילדים לכיוון חדר אוכל, זה לא מרחק גדול, ושם ליד השטוצר הגדול עובר אח של מישהי מהכיתה שלי על אופניים, מוריד את הרגל מהפדל ואומר לי: "תגידי, מי את חושבת שאת, חתכת שוויצרית!?" פאף! הוא לא נתן לי את הסטירה, אבל ככה אני הרגשתי. והמקום הזה, מה"היי" של "עמדתי על הבמה והצחקתי את כולם, ההורים והילדים צחקו אתי", בבת אחת הכל נמחק לגמרי. ואני חושבת שברגע הזה הבנתי, בלי להיות מודעת למה אני מבינה, שהסיפור הזה של תיאטרון זה מצד אחד סיפור של אושר גדול, ומצד שני תהיה מוכן לחטוף את המכה שלך באיזשהו רגע כי אתה נחשף. אבל היה לי ברור שיש שמה משהו במצב הזה של "לעמוד לפני אנשים ולעשות להם משהו" שנכון לי, שהוא טבעי לי, שזה אני. זה לא להתחפש למשהו אחר, זה לעשות משהו לאנשים.

עידית: להחזיק את האנשים?

ורדה: כן, להחזיק את האנשים, להשפיע עליהם, לגרום להם לצחוק או להתרגש. זהו רגע מיוחד...

עידית: את יכולה להגדיר את הזיכרון הזה כרגע מכוונן?

ורדה: כן, ככה קוראים לזה, רגע מעצב, רגע מכוונן. שם הבנתי, בלי אולי להבין בדיוק, שזה המקום שלי. אחר כך שיחקתי בעוד הרבה תפקידים והרגשתי שהבמה הייתה המקום ששם חייתי במלאות. יחד עם זאת הייתה לי גם תמיד תחושה, והיום אני כבר מודעת לה, שעל הבמה יש לך את הרגע הזה או את השעה הזו, זה מפה עד פה וזה נגמר. וברגע הזה או בשעה הזו, זה הזמן שאתה צריך לתפוס את האנשים, אחר־כך זה כבר לא משנה, והתירוצים לא עוזרים.

עידית: זה נשמע לי מאוד טוטאלי, תמציתי?

ורדה: כן, רגע שאתה חי בו במאה אחוז שלך. אתה יכול למות קצת לפני וקצת אחרי, אבל שמה אתה חי את המאה אחוז שלך. ובכל זאת אני ויתרתי על המשחק, זאת אומרת, אני לא הפכתי להיות שחקנית. למדתי באוניברסיטת תל־אביב תואר ראשון במשחק וספרות ואחר־כך תואר שני בבימוי, והחלטתי שלמשחק אני לא הולכת. עניינו אותי יותר הכתיבה והבימוי.

עידית: החלטת לקחת את תפקיד הבמאי הבונה את ההצגה?

ורדה: כן, ליצור עולם. ליצור אותו על הבמה עם האנשים והטקסט.

עידית: עדי, איך את הגעת למשחק ותיאטרון?

עדי: מאז שאני זוכרת את עצמי, במיוחד כנערה, רציתי ללכת לקבוצה כזאת של משחק. כילדה הייתי תמיד במרכז העניינים. אמא שלי מספרת איך תמיד הייתי רוקדת לכל האורחים שבאים וגונבת בכל הזדמנות את ההצגה. עם השנים זה קצת שָׁכַךְ. במהלך השנים רציתי אמנם ללכת לקבוצת תיאטרון, וכל פעם, או שלא היה לי אומץ, או שמצאתי תירוצים אחרים. בסוף הלכתי מתוך רצון לעבודה אישית, פנימית, בכלל לא חשבתי על לעמוד על במה ולשחק, אבל כשזה הגיע זה תפס.

עידית: מאיפה זה הגיע?

עדי: זהו, הכרתי את ורדה, בקבוצה של ורדה.

עידית: מתי? כמה שנים את כבר בקבוצה?

עדי: זו השנה השנייה שאני משחקת. השנה הראשונה הייתה בתיאטרון חיפה ושם פגשתי את ורדה, שהפיחה רוח חיים – גם בתהליכים עצמם, וגם פתאום הבנתי שאני ממש אוהבת את זה. החוויה הזאת יכולה גם להיות

מאוד מלחיצה, העשר דקות שלך על הבמה שאת חייבת שהקהל יהיה מרותק וירגיש כל מה שאת עוברת ושהנימים ירעדו לו, לנסות לאפיין את העשר דקות האלה... לא יודעת, עולה לי האסוציאציה של חיה לפני טרף, הריכוז הזה של התכונות לטרף.

עידית: מארב לטרף?

עדי: כן, שכל הגוף, כל הנימים, מעין דריכות כזאת והתרגשות מאוד גדולה, אחרי זה אי אפשר לישון יומיים. אחרי זה השתתפתי בעוד הצגה עם ורדה, שגם מאוד מאוד נהייתי ממנה והחלטתי להמשיך עוד שנה ואני מקווה שעוד אמשיך. גיליתי מהר מאוד שהכלי של הדרמה הוא כלי מדהים להוציא רגשות, להיות, לחוות חוויות בעוצמה מאוד גדולה גם כצופה וגם כשחקנית.

משה: את יכולה להרחיב קצת על החוויה הזו?

עדי: אתה מרגיש חי. אתה מרגיש כאילו שעכשיו כאן בחדר נמצא מכלול של רגשות, מכלול של חיים. פתאום החיים מתעצמים, מאוד, אתה מבין שיש מתחת לפני השטח עומק והמון רבדים, וזה מרגש.

ורדה: יש מושג בתיאטרון שנקרא "כאן ועכשיו", היה לי מורה שקרא לזה "הווה אוטונומי דחוס", כי הכל נמצא בתוך הרגע הזה, וזו באמת גם התחושה כשאתה עושה את הדברים נכון, במלאות שלהם. זאת התחושה שכל העולם נשאב לתוך הרגע הזה, זה הכל כאן. הכל עכשיו. זה גם מושג דרמטי וגם מושג משחקי.

עידית: אבל מויש'לה, אתה עוד לא סיפרת לנו איך הגעת לתיאטרון?

משה: בכיתה ב' או ג' ביקשו ממני שאשחק באחד מסיפורי התנ"ך, סיפור המפגיש בין רבקה ליצחק. אני הייתי אליעזר ואני זוכר איך שרתי, "נערה טובה יפת עיניים, הטי כדך השקיני מים" ואיך התאהבתי ברבקה שענתה לי: "שתה אדוני כדי לפניך אחר אשקה גם את גמליך....." בסוף ההצגה הקהל מחא לי כפיים ולא נתן לי לרדת מהבמה, הייתי מאושר, זה מילא אותי ביטחון וכח בתקופה שהייתה לא קלה לי כילד. הייתי ילד קצת אחר, שלא נטה להשתתף במשחקי מלחמה שהיו נהוגים בין הילדים. העדפתי להתבודד בטבע על ההר שמאחורי ביתי, וגם העדפתי לשחק עם בנות, הילדים התייחסו אלי כמו אל בת, וקראו לי בשמות של בנות, הרגשתי כמו חשופית, חסר ביטחון באופן שעורר דאגה רבה אצל הורי, ופתאום על הבמה אני גדול, חזק, מצחיק את האנשים ומעורר בהם התרגשות, זו הרגשה מדהימה, שאחריה, נכון, יש איזה ריק, אבל הבמה נתנה לי ביטחון להיות מה שאני רוצה ואיך שאני רוצה. על הבמה אני פשוט הייתי וחיייתי. במשך לימודי בבית הספר ובתנועת הנוער השתתפתי בעוד הצגות, אחר כך מעט התרחקתי מזה, אבל הרגשתי שאני זקוק לבמה. שקלתי ללכת ללמוד משחק, התלבטתי בין

תיאטרון, צפרות, ספרות ויהדות. תיאטרון לא היה לי האומץ ללכת ללמוד, כי לא הייתי בטוח שאני מספיק מוכשר, וגם כי זה היה כרוך בשינויים ובפרידות שלא רציתי בהן, על צפרות במסגרת האוניברסיטה ויתרתי בגלל שנדרשתי ללמוד הרבה דברים שלא עניינו אותי, וכך השארתי את הצפרות כיסוד שירי ותחביבי בעולמי והלכתי לכיוון ההומניסטיקה, ההוראה והחינוך, שם חשבתי, אוכל באמצעות המגע עם אנשים לקבל ולתת באופן הנכון והמתאים לי. גיליתי שבהוראה יכולת המשחק היא כלי חיוני והכרחי למפגש האנושי ולהנחלת תכנים וערכים. בלעדי יכולת זו, אני לא בטוח שהייתי שורד את המקצוע העתיק הזה. אבל גיליתי שאני זקוק לכלי הזה מעבר לכל מה שתיארתי, ולכן מצאתי עצמי בקבוצות תיאטרון בהן שיחקתי בתפקידים די מרכזיים ב"ליל העשרים", "חפץ" "קרום" ועוד. זו תחושה מדהימה – באזור מוגן ניתן לעשות דברים שבחיים שמחוץ לבמה אי אפשר לעשות אותם. בחוץ אנחנו נמדדים באיזה סרגל מוזר של נורמליות וסרגל של נורמטיביות ששומרים אמנם על סדרים חברתיים, אבל גם מאבדים בהם את מנעד הביטוי האנושי, את מנעד התחושות ויכולת המגע הנחוצים כל כך לחיים הקצרים שלנו. יש גם סכנות לא מעטות בתחום הזה, כמו למשל להיכלא בתוך דמות שמגלמים...

עידית: מה? קרה לך שנכלאת בתוך דמות?

משה: נכלאתי, כן, כן.

עידית: זה קורה, ורדה?

ורדה: האמת שזה קורה. אבל אצל מויש'לה זה מובן לי, עכשיו כשאני רואה אותו בעבודה, זה מובן לי.

עדי: נכון, אני מאשרת.

ורדה: מויש'לה הוא "מתאבד שיעי" במהותו. שחקן זה אדם שצריך גם להגן על עצמו, וזה דבר מורכב ביותר, כי אתה כן צריך להיכנס עד למקום הכי עמוק של הדמות, להזדהות, להגיע לחיבור הטוטאלי בין לבין הדמות אבל כל הזמן לדעת ש"זה משחק, זה רק משחק". כששחקן עובד על דמות אז הוא עובד בכמה מישורים: הוא עובד מבפנים החוצה ומבחוץ פנימה. הוא עובד על נקודות החיבור בינו לבין הדמות, במה הוא דומה לדמות ובמה הוא שונה ממנה. הוא צריך להביא את הדמות אל הבמה בסופו של דבר כאילו הוא הדמות, אבל בתוך זה צריכה כל הזמן להתקיים תודעה נוספת. ולמרות זאת – הכל צריך להתרחש כאן ועכשיו ברגע המלא הזה, ברגע החד-פעמי הזה כאילו זאת המציאות הבלתי נתנת לשכפול.

עידית: אני מבקשת שתחדדו לי משהו. כציירת נשאר לי הציור כמסמן החוויה. כסוג של ניצחון על המוגבלות וההתפוגגות הרגעית. למשורר ולסופר נשאר

ספר, מה קורה בתיאטרון – לבמאי? לשחקן?

ורדה: מה נשאר? הצגה זה השעה וחצי-שעתיים של המפגש עם הקהל וזהו. השארת חווייה, נגעת במישהו. השפעת. זה מה שנשאר. זה – והביקורות של המבקרים. והן, שלא כמו ההצגה, כתובות שחור על גבי לבן ונשמרות בארכיון.

עידית: וזיכרון? מה עם האנשים שחרצת בהם חווייה וזיכרון?

ורדה: נכון, נכון. זו תכלית הכל. בעיניי תיאטרון זו האמנות האנושית ביותר. זו אמנות שעושים אנשים באמצעות אנשים על אנשים ובשביל אנשים.

עדי: או שחרצת בהם חווייה או שהעברת אותם לאיזה תובנה אחרת, חדשה.

ורדה: נכון, מפגש תיאטרלי אמיתי זו הגדולה שלו, שהוא מתקיים נקי, בין שחקנים לבין קהל, ב"כאן ועכשיו" של ההצגה.

עידית: הוא מפגש בין בני אדם.

ורדה: מפגש בין בני אדם, בין עמקי נפשם של בני אדם.

עידית: 'מפגש במעמקים' הגדרה יפה. ורדה, באמת את מרגישה שזו המהות של המדיום הזה? הנה, הוא המשורר שם אותיות, אני הציירת שמה חליפת צבעים.

ורדה: אני לא יכולה להגיד לך מהי המהות של המדיום, כי זה מורכב מכל מיני דברים, אבל בעיניי הדבר המהותי זה בעצם שני דברים: אל"ף, מבחינת הבמאי זה שאתה מסוגל ליצור עולם על הבמה, זה קצת דומה למה שמוי"ש'לה אומר, "לנצח את המוות". בתיאטרון אתה בונה עולם, אתה יוצר עולם. יש שם דמויות ואנשים ומצבים אנושיים עם כל מה שיש בהם. והדבר השני שהוא בתמצית החווייה של המפגש התיאטרלי זה שנגעת בחייהם של אנשים אחרים והשפעת עליהם. אולי.

עדי: זה אמנם סוג של אשליה, אבל אתה חווה אותה בעוצמה ועם כל הרגשות ועם כל החושים, כי זה לא רק ויזואלי ושמיעתי אלא זה חי.

עידית: זה מעורר קנאה מה שאתם אומרים, באמת, אני באה מהציור, וציור לא מציירים בקבוצה. זאת יותר 'תפילת יחיד' או כמו שאמר המשורר האהוב עלי אבות ישורון; 'אדם צריך לפעמים להתייחד עם עצמו...' וזאת הוא אמר על כתיבת השירה שהיא באמת יותר קרובה למעשה הציור או הרישום. אני יושבת פה אֶתכם ומתעוררת בי השאלה איך יוצרים בקבוצה? מהם היחסים בין הבמאי לשחקנים? זה נראה לי מעורר ומיוחד. אני משוחחת עם חומרים ודימויים ואתם באמת נראים לי קצת יותר אנושיים; משוחחים, צוחקים, צועקים ומתרגשים. טוב, בשנה הבאה אני מצטרפת... הבעיה שאני לא יודעת ללמוד בעל-פה.

משה: אני מציע שנגיד משהו על מקומו של התיאטרון באורנים.
עידית: מה באמת הפנטזיה שלכם לגבי ההתפתחות והנוכחות של התיאטרון באורנים?

ורדה: תשמעי, אני יכולה לתת לך את רשימת הפנטזיות שלי בנושא זה אבל מה יצא מזה? אני יכולה לתת לך פנטזיות: תיאטרון זה נפש וגוף ורוח, אבל תיאטרון זה גם פרקטיקה ופיזיות.

עידית: ומימוש.

ורדה: כן, מימוש. צריך תיאטרון פיזי, צריך מבנה, לא ענק, לא "הבימה", מבנה בסדר גודל של 200-300 מקומות, שישמש גם לאירועים אחרים. אורנים בלי תיאטרון זה מקום דל. לא רק לקבוצת התיאטרון אלא בכלל, לקיומם של חיי רוח ותרבות במכללה. אין מה לעשות, רוח צריכה חומר כדי להמריא.

עידית: מה את חושבת נותן התיאטרון בהקשר של הלימוד וההכשרה. אנחנו מציעים לצעירים לבוא ללמוד ולהתפתח אצלנו? אנחנו מנסים לבנות להם מרחב לצמיחה אישית. מה את חושבת התיאטרון יכול לחזק אצל הסטודנט?

ורדה: אני עומדת לדבר על זה בכנס החוקרים, על המורה כשחקן או כבמאי. אני חושבת שהאיכויות האלה שלקוחות מהתחום של המשחק והבימוי, הן איכויות שמורה צריך שיהיו לו, גם בתהליך ההכשרה שלו וגם בעמידה שלו אחר-כך מול כיתה.

עידית: את חושבת ששיעור זה בעצם סוג של הצגה?

ורדה: בהחלט ולמרות ההבדלים. יש בזה מעקרונות ההפקה.

עידית: יש גם יחסי שחקן-קהל?

משה: במידה מסוימת, זה מתחיל כך, אבל השאיפה מבחינתי להביא את הקהל להשתתף בהצגה המתרחשת בחלל הכתה.

ורדה: הוראה זו מלאכה ואמנות. אני מרגישה אותה הכי קרובה לנושא הזה של משחק ובימוי. כי כמו שאמרת לי קודם, הדימוי הזה של סטניסלבסקי על עבודת הבמאי כמיילד שעוזר לשחקניו ללדת את היצירה שבתוכם, להתממש יותר טוב על הבמה, כך גם המורה. התלמיד במרכז והמורה כבמאי צריך לעזור לו, להיות שם ברגע הלידה, להוציא את הדבר הזה שישנו בו.

עידית: מה שאת אומרת שלדעתך כל סטודנט של אורנים, יהיה טוב אם יתנסה ויעבור בסדנת הדרמה.

ורדה: לעבור שיעורי דרמה? בהחלט. אני יודעת שבמצב של היום זה בגדר חלום אבל אני חושבת שזה חיוני.

מתוך חזרות להצגה של קבוצת התאטרון של אורנים, 2005, צילום: עידית לבבי־גבאי

עדי: אני חושבת שזה דומה בחוויה, כמו שדיברנו קודם שיש לך את הזמן-במה, ואתה יודע שאו שיש לך את הקהל או שאין לך את הקהל, כך גם המורה או שהוא הצליח "לתפוס" את התלמידים והם אתו והם קלטו גם את המסרים שלו, או שלא הצליח ואז השיעור הופך לשיממון שלא נשאר בו כלום.

קודם שאלת מה התיאטרון עושה לאדם צעיר? אני אענה לך. זה מאד מעשיר. מביא אותי לראות דברים ביתר חדות, להיות יותר חוקרת, יותר שואלת, כי כשאת רק קוראת את הטקסט את על פני השטח, את יכולה לחשוב על הדמות או לדמיין אותה, לא תמיד את ממש מעמיקה בפרטים; איך קוראים לה, ומי ההורים שלה ואיך נראה הבית שלה, ואיך הקול שלה. כשאני עובדת על דמות אני מאד מרחיבה את הקשר, הידיעה והחוויה וכך אני יורדת ומגיעה לרבים עמוקים יותר.

משה: יש פה עוד היבטים רבים שלא דיברנו עליהם, כמו על חוויית העבודה והיצירה המשותפת בסדנא של סטודנטים והמרצים שלהם ביחד, שיש בזה התקרבות, משהו שכאן באורנים אנו מטפחים ורוצים שזה יהיה אחד מהדברים המייחדים אותנו ממוסדות השכלה והכשרה אחרים, אבל זה מעלה גם הרבה דילמות על גבולות.

עדי: תרגול דרמטי דורש סוג של חשיפה והורדה של קליפות. אם תבואי לשיעור דרמה ותצפי בו מהצד, הרבה אנשים יחשבו "זו חבורה של משוגעים", אבל זו חוויה שהיא מאוד משחררת, היא מאוד פותחת, ולאורך זמן אנשים גם כשהם מגיעים סגורים, הם מאוד נפתחים. אבל יש אנשים שיהיה להם קושי מאוד גדול להיות במקום הזה.

עידית: בהיפתחות הזאת?

עדי: כן. וגם זה חושף אותך מאוד לאנשים שאתה עובד איתם, ואחרי זה אתה גם לומד אתם בעוד שיעורים, יש אנשים שזה מלחיץ אותם.

עידית: ולסיום ספרו על ההצגה שלכם השנה.

ורדה: השנה אנחנו עושים משהו, בגלל שמוי"שלה בקבוצה והוא "מתאבד שיעי" כמו שאמרנו אז הוא השרה על כולנו...

משה: לא, זו לא התחלה טובה...

ורדה: סתאאם. השנה אני הולכת לניסיון. אנחנו עושים את הסיפורים של אידה פינק. לא עושים לזה עיבוד דרמטי אלא לוקחים את הסיפורים כמו שהם ועושים תיאטרון-סיפור. זה איזשהו ניסיון ליצור מין שפה כזו של תיאטרון. לקחנו חמישה-שישה סיפורים, אנושיים ורגישים מאד, על אנשים בשואה ולאחריה. השחקנים הם המספרים והדמויות בתוך זה. זה ניסיון שלפחות בשבילי, ונדמה לי שגם בשביל הקבוצה בתוך התהליך, הוא נורא

מעניין, ואני יודעת שמייקל יגיד לי: "למה אתם עושים לנו את זה? תנו קצת הומור, תנו קצת לצחוק", גם הבעל שלי אומר את זה, אבל אני יכולה לעבוד רק על מה שמעניין אותי.

עידית: ובאמת תגידו משהו על הבחירה, על הסיפורים? ורדה, למה זה דחוף לך לעשות את הסיפורים האלה?

ורדה: אין לי על זה תשובה מוחצת, למה דווקא עכשיו, אבל כשקראתי את הסיפורים, אני זוכרת שאמרתי לכמה אנשים: "אני השנה עושה מזה משהו", ושמתי את זה בצד, כי אמרתי "זה מסובך מדי ואין לי עכשיו זמן וכוח בשביל זה". אבל כמו הדמויות ב"שש נפשות מחפשות מחבר" שבאות למחזאי ואומרת: "עכשיו תכתוב עלינו", ככה זה היה, כאילו בא אליך מישהו ואומר לך: "תעשה את זה". ובעיניי זה מסע מרתק, כי לא ברור לי מה ייצא בסוף, והקהל שאוהב לצחוק לא יצחק נורא, זה לא מצחיק. "הה הה הה, עוד פעם שואה, הו הו הו, לא מצחיק", לא, זה באמת לא מצחיק, והסיפורים של אידה פינק הם סיפורים נפלאים וזה מסעות, אני אומרת לך, לכל אחד מאיתנו, גם לי, ואני חושבת שלכל אחד בקבוצה, יש משהו בסיפור האישי שלו, מודע או לא מודע דחוק, מודחק, קיים, משהו מספורי שואה. הורים,

טירופים. מצבים שבהם איבדת משהו מאוד קשה, או בצלם האנוש שלך או במשפחה שלך, או ביכולת שלך לשלוט בחייך, זה ישנו שם. הם פשוט סיפורים נפלאים ואני חושבת שתיאטרון מסחרי לא יסתכן בחומרים כאלה.

עידית: וזה גם יכול להיות הבנוס של עבודה עם קבוצה כזאת?

ורדה: זה הבנוס של עבודה בתיאטרון שבתוך מכללה שלא צריך להיות תיאטרון מסחרי. תיאטרון שיכול להיעשות מתוך שיקולים ערכיים ונסיוניים. יכול להיות שאחרי שנעשה את זה אני אגיד: "תשמעו, אולי את זה כדאי להראות לזה וזלה ולזה", ולהמשיך עם זה הלאה. אבל כרגע מה שחשוב הוא האתגר שבנסיון האחר.

משה: יש לזה עוד ערך, כי באמת, כדי למשוך קהל הרי לא בעיה לקחת איזה קברט עם פזמונים ודברים מצחיקים, או איזה מחזה שהוא הצלחה מובטחת. פה באמת אנחנו מנסים לעשות משהו אחר. יש בזה הימור מאוד גדול, ואם ורדה אומרת שאני מתאבד שיעי, אז היא "האמ.. אמא שלי", אבל מלבד חוויית החיפוש המרתק של ורדה כבמאית איך לעצב ולבנות מחדש על הבמה את העולם הסיפורי, ושלנו כשחקנים למצוא את הדיוק בביצוע, יש לזה גם ערך חינוכי מאוד גדול. ניצולי השואה הולכים לעולמם, ומעבר לשאלת הסוף והגאולה שלהם באופן אישי, עולה שאלת הזיכרון והנחלתו, ואיך לא עושים מזה קיטש מצד אחד ומשהו פתטי מצד שני, וחינוך ללאומנות קיצונית מצד שלישי. כשפתחו את המוזיאון החדש ב"יד ושם", אמר הסופר אהרון אפלפלד שצריך לחשוב היום יותר מתמיד, איך אחרי שכל הניצולים ילכו לעולמם, איך ממשיכים לזכור, כשאינ עדים, איך ממשיכים לשמור על זיכרון? הוא אמר שלאמנות צריך להיות עכשיו תפקיד מכריע בתהליך ההנחלה והזיכרון.

ורדה: נכון.

משה: גם אני סבור כך, ולכן אני חושב שהמעשה הזה שוורדה ואנחנו בקבוצה עושים, במובן הזה, הוא מעשה נכון וראוי. זה לבחון את כוחו של התיאטרון בהפיכת עדות סיפורית למשהו חי המתרחש על הבמה. ואם זה יעבוד טוב ומדויק זה ייצור מפגש מיוחד בין מה שיקרה על הבמה לקהל וללא ספק יגע באנשים וישפיע עליהם.

ורדה: מויש'לה, אי אפשר היה להגיד את זה יותר טוב. בחיי!

אורית סוברנו ושרה לוי, ללא כותרת, 2003

רשימת המשתתפים בקו נטוי 5

טודנטית שנה ד' במכון לאמנות באורנים.	נאוה גלנטי
בוגרת אורנים, מסלול מורות גנות.	אפרת ושדי
טודנטית שנה ד' במכון לאמנות באורנים.	עדי וולפה
טודנטית שנה ד' במכון לאמנות באורנים.	אביטל אטיאס
משתתפת בפרויקט אמנים צעירים באורנים 2005, בוגרת המכון לאמנות באורנים.	יעל פיבק
לומדת לתואר M.Ed בתוכנית להוראה רב תחומית באורנים, מחנכת בבי"ס שז"ר בעכו, כותבת לילדים ולמבוגרים.	דליה סופר
טודנטית שנה ב' במכון לאמנות באורנים.	ענבל זהבי
טודנטית בחוג לספרות, מורה לרדיו בבי"ס תיכון גליל מערבי.	נטע מלצר
מרצה ליישומי מחשב בחינוך באורנים ומרכזת המקצוע במכללה.	מירה טנצר
משתתפת בפרויקט אמנים צעירים באורנים 2005, בוגרת המכון לאמנות באורנים.	אשכר אורן
ראש המכללה האקדמית לחינוך אורנים.	יאיר קארו
משוררת, עובדת בבית אריאלה, מנחה סדנת כתיבת שירה באורנים.	מאיה בז'רנו
המעצבת הגראפית של אורנים, מעצבת וחברת מערכת "קו נטוי", גרה ועובדת בטבעון.	יסמין שלן
הסבה אקדמית, מסלול הוראה באזרחות שנה א', בעל תואר ראשון במדעי המדינה.	הייתם גדיר
סופר ומורה לערבית באורנים, עורך בשפה הערבית ב'קו נטוי'.	מופיד סידאווי
טודנטית שנה ד' ללשון עברית וערבית במכללת אורנים, קיבלה מלגה מהליקון לכתיבת שירה.	רוא מסאלחה
בוגרת המכון לאמנות באורנים.	מרלן נחלה
למדה באורנים קורס ספרות ילדים, פרסמה ספר ילדים וכותבת שירה.	אנתסאר עאבד בכוי
אמן ומורה לפיסול במכון לאמנות באורנים.	עמי לוי
טודנט שנה ג' להיסטוריה ופילוסופיה באורנים, הוציא לאור ספר שירה.	אורון יהלום
אמן בין תחומי ומורה במכון לאמנות באורנים.	פריד אבו שקרה
אמנית, מורה לפיסול במכון לאמנות באורנים.	דליה מאירי
משתתפת בפרויקט אמנים צעירים באורנים 2005. בוגרת המכון לאמנות באורנים.	לובנא נווטחה
סופרת, מנחה סדנת כתיבת פרוזה ומרצה בחוג לספרות באורנים.	דורית פלג
מנכ"ל חברת המחשבים BCI וסטודנט בסדנה לכתיבת פרוזה באורנים. כתב וביים מחזות: "מפעל הפה והטלפיים", "רוח אדמה ורוח קרקס" ועוד.	אברהם בר אב
אמן. מורה לצילום במכון לאמנות באורנים ובאקדמיה לאמנות 'בצלאל' בירושלים מרכז ומנחה תכנית 'השנה החמישית' לאמנים צעירים במתחם קלישר, המכללה להוראת טכנולוגיה בת"א.	גלעד אופיר

נירית אמויאל	לומדת במסלול חו"ה יסודי, שנה א'.
אליענה שופטי קומיי תרפיסטית בעזרת בעלי חיים, לומדת באורנים במסלול אישי, הכנה לתואר שני בביבליותרפיה.	
רותי דרווי בינדר	מורה למחשבה ביקורתית בנושאי חברה ותרבות במדרשה באורנים.
אבי אלקיים	לומד חינוך חברתי קהילתי ותקשורת שנה ג'.
ליאור גל	לומדת בחוג לספרות ובחוג לחינוך מיוחד שנה א'.
מתן בן כנען	סטודנט שנה ב' במכון לאמנות באורנים.
שלומי ללוש	סטודנט שנה ד' במכון לאמנות.
אמיר ארנון	סטודנט שנה ד' בחוג לספרות, דרמה ומבע יצירתי.
עידית לבבי גבאי	אמנית, מרכזת לימודי היצירה במכון לאמנות, מעורכי 'קו נטוי'.
ביני תלמי	דיקן הסטודנטים באורנים, מלמד במדרשה באורנים.
יעל גילעת	מרצה לאמנות ותרבות בישראל, ראש המכון לאמנות באורנים.
מיכאל סגן כהן ז"ל	אמן. לימד במכון לאמנות באורנים.
משה יצחקי	משורר, ראש החוג לספרות דרמה ומבע יצירתי באורנים, מעורכי 'קו נטוי'.
ירדן שלם	סטודנטית שנה ג' במכון לאמנות באורנים.
דני זק	צייר ורשם, מלמד במכון לאמנות באורנים.
מירי אבקסיס	מורה בחינוך היסודי מסיימת תואר B.Ed במסלול ספרות באורנים מדריכה לתקשורת, רדיו ודרמה חינוכית, כותבת שירה וסיפורים קצרים.
אנה קריגר	לומדת בחוג לספרות ובחוג לאנגלית שנה א'.
כרמית בזוגלו	לומדת בחוג לספרות ובחוג לחברה וקהילה שנה א'.
גלי אמיר	לומד בחוג לספרות ובחוג למקרא שנה ב'.
גונן נשר	בוגר אורנים, בעל תואר שני בספרות עברית וכללית מאוניברסיטת חיפה, כותב סיפורים שחלקם התפרסמו ב"קשת" כתב עת לספרות.
רועי רשקס	מחזאי, מלמד כתיבה יצירתית באורנים.
תהר חבר	בוגרת המכון לאמנות באורנים.
עמרי אבס	סטודנט במסלול חינוך מיוחד.
איריס ברנע	סטודנטית במסגרת מסלול ההשלמה לתואר B.Ed במכון לאמנות באורנים.
ורדה קנול־יהלום	במאית, מורה למקצועות התיאטרון באורנים ובבי"ס לאמנויות הבמה בתל אביב.
עזי שטרית יונבסקי	למדה תקשורת ופסיכולוגיה, מתעתדת ללמוד דרמה - תרפיה, שחקנית בקבוצת התיאטרון של אורנים.
אורית סוברנו	משתתפת בפרויקט אמנים צעירים באורנים 2005, בוגרת המכון לאמנות באורנים.
שרה לוי	משתתפת בפרויקט אמנים צעירים באורנים 2005, בוגרת המכון לאמנות באורנים.

הערות למאמר: בין שמיים וארץ, בין קודש וחול יעל גילעת

- * ד"ר יוסף מילמן מחבר הספר 'שבירת לוחות' מרצה בחוג לספרות עברית והשוואתית באוניברסיטת חיפה ובמכללה האקדמית לחינוך, אורנים.
1. רעיון זה פותח על ידי הפילוסוף הצרפתי מישל פוקו. בשונה מהתפיסה הליניארית (ציר אורך) מזה והתפיסה המבנית (צירי רוחב) מזה, מציע פוקו אירגון אחר של מאגרי הידע על ידי פירוקם מאילוץ ההתאמה הלוגית ביניהם. לדעתו בדומה לעבודתו של הארכיאולוג נוכח שכבות התל, יש להדגיש את אי הרציפות והשבר, בעוד ההיסטוריה התייחסה בצורה כמעט מאגית לדוקומנטים, בהעניקה להם מעמד של מונומנטים, מכווני הזיכרון ההיסטורי, הארכיאולוג מפרק את הדוקומנט שלו (התל) ובונה אותו מחדש תוך חשיפת הממצאים והמתודה המחקרית שלו. ראו: Michel Foucault, *L'Archeologie du savoir*, Paris 1969.
  2. ראו: שמעון זנדבנק, **השיר הנכון**, 1982, ע' 82-83, מצוטט אצל יוסף מילמן, **שבירת הלוחות, התרבות האידיאולוגית והפואטית בספרות העברית החדשה**, תל אביב, 2004 ע' 54.
  3. מיכאל סגן-כהן, **ספר המתוות** 25, 1980, עמ' 157 מצוטט באמיתי מנדלסון "ציור-עיון" בתוך הנ"ל (עורך), חזון מיכאל, קטלוג, מוזיאון ישראל, ירושלים 2004.
  4. ציטוט מתוך השיר "אלפא ביתא" מאת זלי גורביץ, **הא ודא**, תל אביב 1996.
  5. סלבי ז'יז'ק, **הסובייקט שאמור להאמין: הנצרות בין פרברטיות לחתרנות**, (תרגום: דבי אלון) הוצאת רסלינג, 2004, ע' 12.
  6. סגן-כהן העתיק פרקים שלמים מהתנ"ך כפעולה של "אמן מבצע" החוזר על הטקסט ובכל ביצוע חדש מעניק משמעות חדשה בהתאם לזמן ולמקום חדשים. הוא העתיק תרי-עשר וכן פרקי תהילים, ועוד.
  7. מיכאל סגן-כהן, **מחברת** 17, ע' 200 מצוטט אצל דוד הד, "בין כתיבה תמה לרשום אמנותי" אצל מנדלסון 2004.
  8. ראו מילמן 2004, ע' 61.
  9. מיכאל סגן-כהן, **קין**, בתוך: מנדלסון 2004, ע' 133-137. המאמר פורסם לראשונה בכתב העת **פרוזה** 43 (1980) ע' 30-28, ומאוחר יותר **במשקפיים** 13 (1991) ע' 63-59.
  10. הכוונה להגותו ופעילותו של מרסל דושאן, אבי המושגי, שהעמיד את הראדי מייד הראשון ובכך הצביע על אמנות בהגות, רעיון והקשר ולא כמלאכת ביצוע.
  11. סגן-כהן, **קין**, ע' 134.
  12. מילמן 2004, ע' 67.
  13. הלל ברזל, **ההריסה אל הקודש**, שירה ומורשה, עקד כרך ב'. ע' 67.
  14. על זיהוי המקור האיקונוגרפי ופרשנותו, ראו בהרחבה דוד הד, "בין התייצבות להיענות: על ההני של מיכאל סגן-כהן" בתוך: יורם ורטה (עורך) **מיכאל סגן-כהן: יהדותו וישראליותו ביצירתו**, מוזיאון תל אביב, תל אביב 2004.
  15. גרשם שלום, **חסידות שלב אחרון, פרקים בתורת החסידות ובתולדותיה**, ירושלים תשל"ח, ע' 50.
  16. ראו שירו של יהודה עמיחי, "אינני מוכן", בתוך: **שירים** 1948-1967, ע' 76.
  17. שירים אלה מופיעים בספר **שירים** 1948-1967, תל אביב 1977 ע' 14 וע' 69.